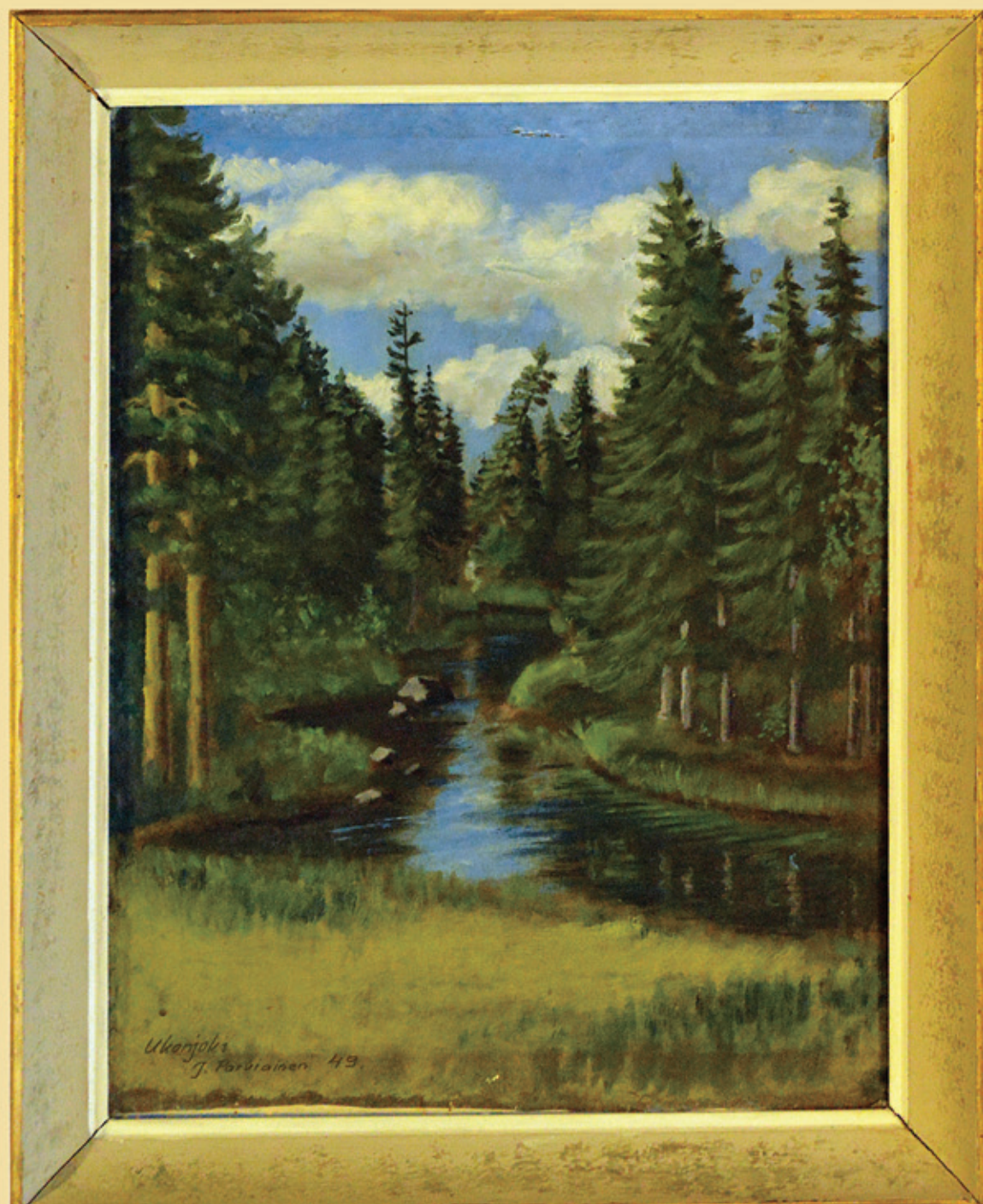

UKONJOKI

Savottakämpästä retkeilyn tukikohdaksi

UKONJOKI

Savottakämpästä retkeilyn tukikohdaksi

Toimittaneet Juha Hämäläinen, Ilmo Nousiainen ja
Esa Parviainen.

Copyright © 2023 Juha Hämäläinen, Ilmo Nousiainen
ja Esa Parviainen

Kansikuva: Jalmari Parviaisen maalaus Ukonjoen kämpän pihalta
v. 1949. Alkuperäinen Pielisen Museossa.

Kuvien käsittely, kirjan taitto ja takakannen kuvat: Esa Parviainen

Julkaisija: Karjalan Retkeilijät

Paino: LaserMedia Oy

ISBN: 978-952-94-7992-4

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	s. 5
UKONJOEN KÄMPPÄKARTANO SYNTYY	s. 6
METSIEN TILA JA KÄYTTÖ	s. 8
KÄMPÄT	s. 14
UKONJOKI UITTOVÄYLÄKSI	s. 20
UKONJOEN SAVOTAT	s. 23
Ukonjoen savotta käynnistyy	s. 24
Työt ja tekijät	s. 26
Hirmu-Anttoo	s. 33
Uitossa	s. 34
Töitä tehtiin kesälläkin	s. 40
Heikki-hirvi ja muita eläintarinoita	s. 43
Tietä tekemässä	s. 46
Ukonjoen savottarakennukset	s. 50
Ukkopomo Einari Oinonen	s. 53
Papparainen	s. 57
Mottimestari Tauno Finne	s. 58
Emännät ja kämppäpojat	s. 61
KÄMPPÄELÄMÄÄ	s. 65
OODI UKONJOELLE	s. 69
KÄMPÄN MYÖHEMMÄT VAIHEET	s. 70
UKONJOEN LUONTO	s. 82
JUHLAVUOSI	s. 90
LÄHTEET	s. 94
KIRJALLISUUTTA	s. 96

LUKIJALLE

Tämän kirjan syntysanat saatettiin lausua vuosia sitten Ukonjoen saunan lauteilla. Käytännön toimiin ryhdyttiin v. 2009 haastatteleamalla Ukonjoen savotassa mukana olleita työmiehiä ja emäntiä. Haastatteluista julkaistiin Retkeilijä-lehdessä pari artikkelia. Samaan aikaan Ilmo Nousiainen kokosi eri tahoilta saaduista lahjoituksista kämpälle vanhojen metsä- ja uittotyökalujen näyttelyn.

Lopullinen työ kirjan valmistamiseksi alkoi loppuvuodesta 2022 täydentämällä haastatteluja ja koluamalla lisää Työväen Arkiston, Kansallisarkiston, Elinkeinoelämän Keskusarkiston ja Urheilumuseon mappeja. Haastatteluista ja pääosasta arkistotyötä on vastannut Ilmo Nousiainen, tekstin tuottamisesta Juha Hämäläinen ja kirjan ulkoasusta Esa Parviainen.

Tekijät kiittävät lämpimästi kaikkia haastateltuja ja muita tietojen antajia. Osaa eivät kiitokset enää tavoita, mutta tärkeimmän panoksen kirjan aikaansaamiseksi antaneet Raimo Oinonen, Raimo Keränen ja Sulo Turunen ovat voineet kommentoida ja täydentää myös tekstiä.

Kansan Sivistysrahaston A.J. Kososen rahasto on tukenut työn alkuun saamista, mistä kiitos.

Paljon paikannimiä sisältävän tekstin lukemista saattaa helpottaa, jos avaa samalla netistä ympäristön kartan *retkikartta.fi*.

KÄMPPÄKARTANO SYNTYY

Toukokuun 14. päivänä 1948 Lieksan työasiain lautakunta sai käsiteltäväkseen rakennuslupahakemuksen. Koitereen hoitoalueen metsänhoitaja Heikki Mattila anoi kunnioittaen rakennuslupaa Ukonjoen hankintatyömaalle kiireellisenä rakennettaville työläisasumuksille. Rakennuksia oli yhdeksän, minkä lisäksi lupaa haettiin Näätävaaraan rakennettavalle palotähystystornille.

Jo seuraavana päivänä lautakunnan puheenjohtaja V.J.Heinonen oli puoltanut hake-
musta kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaiselle Joensuun työvoimapiirille. Se myönsi rakennustyöluvan 29.5.

Mikko Kallionpää, Veikko Honkanen, Otto Martikainen, Matti ja Sakari Saastamoinen ja Eemeli ”Emppu” Ruokolainen rakensivat kaksiosaisen miehistökämpän, terävänpään, tallit sekä kauppa-varastorakennuksen yhden kesän aikana. Lisäksi tehtiin kaksi saunaa, autotalli-pajarakennus (valmistui kesällä 1949), liiterit, venevajat ja käymälät. Petipaikkoja oli kämppäkartanossa yhteensä noin 80.

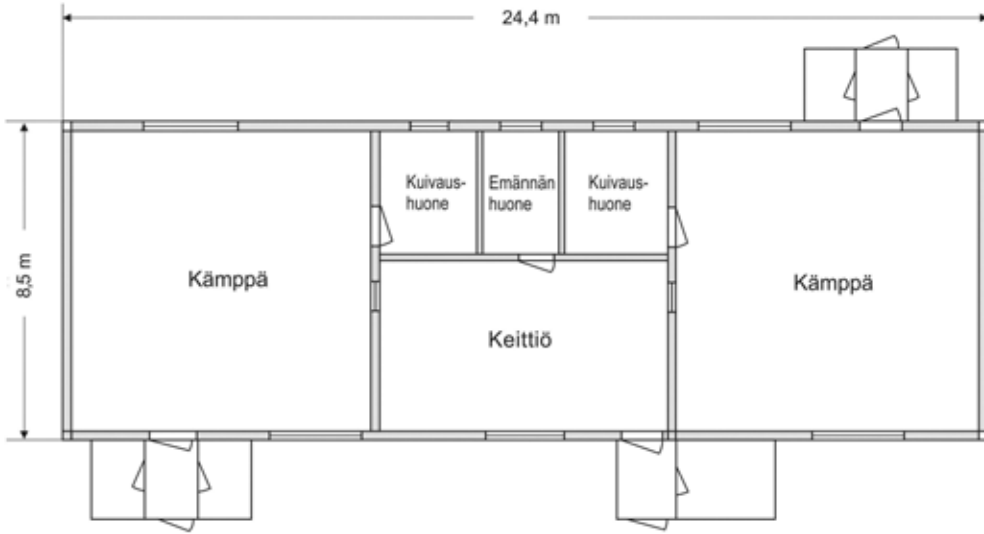
Raskaammat tarvikkeet oli ajettu Ukonjoelle jo kevätlumien aikaan. Muut tarpeet tuotiin paikalle hevosella tai kantopelissä Palkinvaarasta, mihin maantie silloin päättyi. Ukonjoelle asti tie valmistui syyskuussa 1948. Rakennuspuut oli kaadettu talvella, ja ne sahattiin keväällä Filemon Oinosen sirkkelillä. Otto Tikka oli sahurina ja Eero Saastamoinen perämiehenä. Samalla sahattiin Palokankaan kämpän hirret.

Toinen työporukka Tauno Näätäsen johdolla rakensi samana kesänä Palokankaan kämpän 3 km Ukonjoesta itään. Ukonjoen alueeseen kuuluivat lisäksi Veitsiluoto Oy:n rakentama Korpikosken ja Uittoyhdistyksen Ahokosken kämppä Ukonjoen alajuoksulla, Wahl-yhtiön Pitkäjärven kämppä järven yläpäässä, Kokkokankaan, Ukonjärven ja Ruokojärven kämpät Ukonjoen yläjuoksulla sekä Palkin metsänvartijan talo ja Purnukankaan kämppä Kitsin lähellä. Lisäksi majoitusta oli ajoittain maataloissa Kirgisenvaarassa, Näätävaarassa, Tanskalassa (Pallosessa), Nikkilänvaarassa, Haukiahossa ja Piilossa.

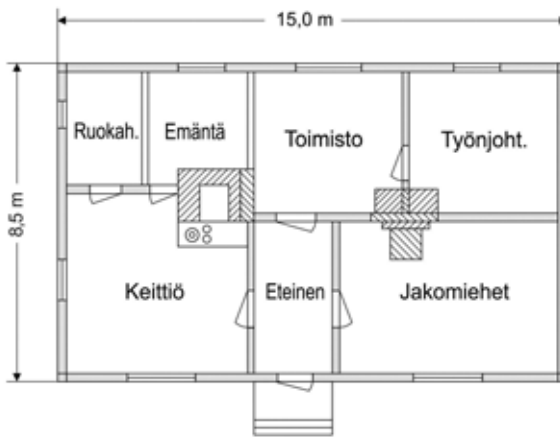
Ukonjoen kämppien rakennuskustannukset olivat 1 900 000 mk ja rakennuspuiden arvo 130 000 mk. Näätävaaran tornin rakentamiseen oli varattu 200 000 mk.

Miehistöasunto (2 kpl)

Esikuntarakennus (1 kpl)

Rakennukset joelta päin kuvattuina. Etualalla miehistökämppä, esikunta vasemmalla ja taustalla kaupparakennus.

METSIIEN TILA JA KÄYTTÖ

Metsien tila huolestutti viranomaisia jo 1800-luvun puolivälissä, jolloin valtion metsähallinto vakinaistettiin ja metsän haaskaus kiellettiin. Itä-Suomen metsävarat olivat tehokkaassa käytössä jo tuolloin ja paikoin puhuttiin jo puupulastakin. Huoli perustui maanmittari C.W. Gyldenin v. 1850 julkaisemaan metsävarakarttaan. Sen mukaan metsää oli ”yltäkylläisesti” vain itärajan pinnassa Kainuusta Koitereelle ulottuvalla alueella ja myös Pielisen länsipuolella Savon rajamailla. Myöhemmät arviot itärajan metsien yltäkylläisyydestä ovat kylläkin asettaneet Gyldenin arviot ylimoitetuiksi. Missään tapauksessa kaikki metsät eivät olleet koskemattomia aarniometsiä, sillä etäisempiäkin metsiä kaskettiin ja asutettiin etenkin 1700-luvun puolivälistä alkaen.

Sahatavaran kysynnän lisääntyessä myös teollisuuslaitoksia pyörittäneet firmat olivat kiinnostuneet syrjäisemmistäkin metsämaista. Kauppoja tehtiin vedenjakajaseuduilta ja uittoväylien latvoilta, mistä hakkaamattomia tukkimetsiä vielä löytyi. Niinpä esimerkiksi joensuulaisen A.J. Mustosen omistama Utran saha ja 100 000 hehtaaria metsämaata siirtyivät jo 1900-luvun alussa Oy W. Gutzeitin omistukseen. Myös Nils Ludvig Arppen metsäomaisuus siirtyi pian Gutzeitille ja 1930-luvulla se sai fuusiossa myös Tornator Oy:n metsät, liki 50 000 hehtaaria. Cederbergin kauppahuoneen metsät, 100 000 hehtaaria, taas joutuivat 1. maailmansodan jälkeen Kaukas Oy:lle. Ukonjoen ympäristössä Louhivaarassa oli Kaukaan metsää ja Pallosenvaarassa Gutzeitin maata. Pääosaksi alueen metsät olivat Metsähallituksen hoidossa olevia kruununmetsiä. Vuodesta 1923 alkaen voimassa oli hoitoaluejako, jonka mukaan Ukonjoen vesistöalueen metsät kuuluivat Itä-Suomen piirikuntakonttorin alaiseen Koitereen hoitoalueeseen. Seuraavana vuonna aluemet-sänhoitajana aloitti Yrjö Haavisto.

Seuraavassa luvussa kerrotaan Ukonjoen ympäristön puukaupoista ja hakkuista arkistoista ja sanomalehdistä saatujen tietojen avulla. Vuosilukujen, paikannimien ja puumäärien viidakko saattaa olla puuduttava, mutta se välittänee joka tapauksessa kuvan siitä, miten tehokkaassa käytössä alueen metsät olivat jo ennen toista maailmansotaa ja kunnollisia tieyhteyksiä.

Metsien rakennetta muokkasivat myös myrskytuhot ja metsäpalot, joita ei aina pyrittykään sammuttamaan. Vuonna 1925 paloi Jorkassa rajan pinnassa ainakin 700 hehtaaria. Samoissa maisemissa karkasi tuli kulotuksessa v. 1953 600 hehtaarin alueelle. Heinäkuussa 1937 paloi Suomunjokivarressa lähes 300 hehtaaria metsää. Heinämiesten nuotiosta Kurikan kämpän läheltä alkunsa saanut palo saatiin suurin ponnistuksin jo sammumaan, mutta karkasi seuraavana päivänä uudestaan, levisi Pielisjärven kunnan puolella ja uhkasi uutta Sumukan kämppää, joka kuitenkin saatiin pelastetuksi.

Myrskyistä muistiin on jäänyt etenkin heinäkuussa 1933 Mäntyjärveltä Palkinvaaran yli itäkoilliseen valtakunnan rajalle kulkenut myrskytuuli, joka aiheutti suurta tuhoa 5-8 kilometrin levyisellä ja yli 10 kilometrin pituisella alueella. Etelässä tuhoalueen raja kulki Pahakalajärveltä Lusikkasuon ja Pitkäjärven poikki itää kohti. Sanomalehtiutinen kuvaa myrskytuhoja seuraavasti:

”Tällä metsäisellä alueella myrskynpuuska hävitti kaiken metsäkasvillisuuden niin tarkkaan, että vain vähäinen määrä nuoria lehti- ja havupuita jäi jäljelle...Myrskynpuuskan rajuutta ja voimakkuutta osoittaa se seikka, että suurin osa puista on irtautunut maasta juurineen ja osalta on latvat poikki.”

Myrskytuholeimikon ostivat Wahl Oy ja Veitsiluoto Oy. Savotta alkoi samana syksynä. Lokakuussa oli sanomalehdessä Wahl-yhtiön ilmoitus:

”Suuri määrä työmiehiä otetaan tukkien tekoon valtion maalle Pielisjärven pitäjässä Koitereen- ja Lieksan hoitoalueiden suureen tuulenkaatometsään. Vieraspitäjäläisiltä vaaditaan henkilötodistus. Elintarpeita saatavana työpaikalla kohtuuhinnoilla. Lieksasta joka arkipäivä linja-autoliikenne lähelle työmaata.”

Marraskuussa 1933 töissä oli jo n. 300 miestä ja 96 hevosta. Työt jatkuivat koko talven. Puut, yhteensä yli 100 000 runkoa, ajettiin uitettavaksi Pusurinjokeen, Ukonjokeen, Palkinjokeen ja Suomunjokeen. Tuhon jäljet näkyivät maastossa hyvin vielä 1950-luvulla.

Itä-Suomen itä- ja pohjoisosien metsät erottuivat vielä 1920- ja 1930-luvun metsäinventoinneissa selvästi naapurialueista: puiden keskikuutiomäärä oli suurempi ja vanhoja ikäluokkia oli enemmän. Metsähallituksen Koitereen hoitoalueella tämä näkyi vielä 1950-luvun alussa tehdyssä metsätalouden tarkastuksessa vanhojen ja yli-ikäisinä pidettyjen metsien suurena määränä. Tuolloista 120 vuoden kiertoaikaa vanhempia metsiä oli hoitoalueella tarkastuksen mukaan n. 12 000 hehtaaria. Niinpä tarkastuksessa arvioitua hakkuusuunnitetta nostettiin taloussuunnitelmaa

vahvistettaessa ”tehokkaan metsänhoidon” nimissä 70 000:stä 80 000:een kiinto-kuutiometriin.

Hoitoalueen metsien kokonaisala oli 1930-luvulla ollut 87 000 hehtaaria, mutta osa niistä siirrettiin v. 1941 perustettuun Haapajoen hoitoalueeseen. Myöhemmin esitettävät yksityiskohtaisemmat tiedot koskevat Koitereen hoitoalueen Ukonjoen-Tohlinjoen hoitolohkoa, jonka pinta-ala oli 26 000 hehtaaria. Metsämaata siitä oli 70 % ja vajaa kolmannes huonokasvuisia ja joutomaaksi luokiteltuja soita. Metsät olivat mäntyvaltaisia kuivia ja tuoreita kankaita.

Yleiskartta Ukonjoen alueelta 1860. <http://www.vanhakartta.fi/>

Topografinen kartta Ukonjoen alueelta 1930. ©Maanmittauslaitos ja Puolustusvoimien Tiedustelulaitos

Metsätöiden merkitys maaseudun asukkaiden työllisyydelle ja toimeentulolle oli suuri. Esimerkiksi talvikaudella 1923-24 yhtiöiden ja metsähallituksen savotoilla työskenteli Pohjois-Karjalassa lähes 15 000 miestä, joista 3 000 Ilomantsissa ja 5 200 Pielisjärvellä. Miesten apuna oli yli 4 000 hevosta. Suuri osa savottalaisista oli kylläkin ulkopaikkakuntalaisia.

Vanhin tätä historiikkia koottaessa vastaan tullut Ukonjokea koskeva arkistotieto on vuodelta 1863, jolloin silloinen Suomusjärven hoitoalue on myynyt A.J. Mustoselle Pitkäjärveltä 247 runkoa ja saanut niistä 107 mk. Tuolloin elettiin enintään kärryteidensä ja polkujen sekä uittoa ajatellen kunnostamattomien jokien ja purojen varassa. Samainen Mustonen, Utran sahan tuolloinen omistaja, osti etenkin 1870-luvulla suuria puumääriä Pielisjärven eteläisestä valtionpuistosta Koitereen pohjoispuolisista metsistä, mm. v. 1878 4 600 runkoa, myös Palkinvaaran alueelta Ukonjoen länsipuolelta.

Vuonna 1881 julkaistiin lehdissä kuulutus, jossa metsähallitus ilmoittaa myytäväksi ”ruunun metsistä” mm. Pitkäjärven kankaalta ja Ukonjoen varresta 4 600 tukkipuuta eniten tarjoavalle. Ehdoissa todetaan, että ostaja on velvollinen hakkaamaan ja myös vedättämään puut lähimmälle lauttausvedelle kahden vuoden kuluessa siitä, kun senaatti on hyväksynyt tarjouksen. Vuonna 1894 huutokaupattiin Jyrinvaaralta 2 550 mäntyä.

1900-luvun alusta arkistotietoja on vähän, mutta virallisesta lehdestä löytyy kuulutus vuodelta 1900. Sen mukaan Elimojoen lähistöltä rajanpinnasta, Pehkovaarasta ja Jyrinvaaroilta tarjotaan ostettavaksi 13 000 runkoa sahapuuta, pääasiassa honkia. Vuonna 1907 Hackman & Co huusi Kitsin maisemista Palkinjokea myöten uitettavaksi 35 000 runkoa. Vuonna 1914 myytiin kotkalaiselle Halla-yhtiölle 29 001 sahapuuta ”Palkinjoen, Lusikkapuron ja Ukonjoen väliseltä salolta”. Vuonna 1915 leimattiin Jorkassa, siis aivan rajan tuntumassa, 20 000 runkoa sahapuuta tai jopa 30 000, jos ne olivat ”vedätettävissä Haapajoelle”, kuten suunnitelmassa sanottiin. Piiloniemessä oli samana vuonna 35 000 sahapuun leimikko. Seuraavina vuosina leimattiin edelleen Piiloniemessä ja Ruokojärven salolla Ukonjoen lähteillä. Leimikot myytiin huutokaupalla metsäyhtiöille ja sahoille, hoitoalueen tehtävänä oli leimaus ja hakkuiden valvonta. Viipurissa v. 1924 pidetyssä huutokaupassa Wahl Oy tarjosi Jorkanvaaran 21 100 sahapuusta 31 mk rungolta ja W. Gutzeit 29 500 sahapuusta Pyllykkälamminkankaalta 26 mk 50 penniä.

Hakkuiden lisääntyminen edellytti myös uiton mahdollisuuksien parantamista. Vuonna 1919 oli laadittu ”luettelo niistä uittoväylistä, jotka ensi tilassa olisivat kuntoon pantavat Suomusjärven hoitoalueessa.” Niitä olivat Ruokojoki ja sen jatko Ukonjoki Elimonjoen haaraan asti sekä Elimonjoki ja sen jatko Ukonjoki Palkinjoen haaraan asti. Perusteluna todetaan, että ”kesällä 1919 on tarkoitus leimata 30 000 runkoa sahapuuta, jotka tulisi uitettavaksi Ruokojokea myöden ja tulee useampia leimauksia sen varrelle lähivuosina.” Kokonaismääräksi on arvioitu 300 000

sahapuuta ja 200 000 kuutiota hienompia puita. Merkintä jatkuu epäselvänä, mutta saattaa tarkoittaa, että Elimonjokea ja Ukonjokea myöten on ennen uitettu.

Jorkansaloon rakennettiin v. 1915 metsäsauna ja talli metsänvartijalle, jonka tehtävänä oli yllä mainitun leimikon hakkuun valvonta. Ukonjärven salolle taas tehtiin v. 1922 metsämaja leimaustöitä varten. Seuraavana vuonna W. Gutzeit & Co osti sieltä 34 000 runkoa sahapuuta.

1920-luvun loppupuolella hakattiin Ruokojärven-Ukonjärven maisemista jopa 50 000 sahapuuta. Vuonna 1929 Hackman & C:o haki työmiehiä hiomopuiden kuorintaan ja seuraavana vuonna ”suurempaa määrää työmiehiä paperipuiden ja kaivospropsien tekoon” sekä hevosmiehiä puiden ajoon Ukonjärven metsätyömaalle. Oloja Ukonjärven työmaalla pidettiin lehti uutisessa myöhemmin surkeina; kämpät olivat kylmiä ja vetoisia ja palkat huonoja.

Jorkan aiemmin mainitun paloalueen uudistaminen kylvämällä työllisti vuosina 1927-28, mutta kylvö osaksi epäonnistui ja sitä piti täydentää vielä v. 1932.

Arto Paasilinnan kirjassa Sadan vuoden savotta on vauhdikas kuvaus 1930-luvun savotoista. Kirjan mukaan Suomen talouden nousuun vaikutti ratkaisevasti markan arvon devalvoituminen jopa 40 prosentilla dollariin nähden v. 1931. Puunjalostusteollisuuden viennille se oli merkittävä ruiske.

Ukonjoen lähiympäristössä Kevätniemen sahalla oli jo 1930-luvun alussa savotoita mm. Korpikoskella ja Elimonjoella. Näistä ja kevään utoista kertoo elävästi Niilo Valhola muistelmakirjassaan ”Savusaunassa ensipotkut”. Arkistotiedot vahvistavat, että mm. v. 1932 on Elimonjoelta leimattu Kevätniemen sahalle 20 000 runkoa sahapuuta ja Pitkäjärven-Lusikkapuron alueelta vielä suurempi määrä, 40 000 runkoa. Seuraavina vuosina ostajina olivat myös savonlinnalainen Kojonen&K:ni Oy (35 000 sahapuuta Ukonjoen-Ruokopuron ympäristöstä), Kaukas Fabrik (41 000 kpl Ruokopuron ja Elimonpuron väliltä) ja Laatokan Saha Oy (48 000 kpl Ukonjoen ympäristöstä). Vuonna 1933 Kojonen & K:ni Oy sai piirikuntakonttorilta (Viipurista) luvan varastoida Korpivaaran leimikolta ostamansa sahapuut ja kelot Ruokojärven ja Ukonjärven jälle yksityiskohtaisin ehdoin. Lupa uusittiin seuraavana vuonna, jolloin Kojosen Ruokojärven työmaalla oli vuoden alusta huhtikuun puoliväliin keskimäärin 289 miestä ja 57 hevosta. Jopa 200 hevosmiestä ”tarpeellisine hakkuumiehineen” oli haettu joulukuussa 1933 myös lehti-ilmoituksin.

Vuosina 1933-35 oli hakkuita myös Ukonjoen ja Tohlinjoen välisellä alueella ainakin 100 000 rungon verran yhteensä lähes tuhannen hehtaarin suuruisissa leimikoissa. Aikaisemmin mainitulla myrskytuhoalueella Palkinvaaran - Lieksavoisenahon suunnalla Wahl-yhtiön työt jatkuivat v. 1934 160 miehen voimin kevääseen asti. Suomun 300 hehtaarin kuloalueelta myytiin Pielisen Metsätalous Oy:lle 25 000 runkoa sahapuuta ja keloja v. 1937. Lehti uutinen marraskuulta 1938 kertoo lähes 30 000 sahapuun myynnistä Piilon kankailta Veitsiluoto Oy:lle ja Wahl-yhtiön yli 15 000 rungon kaupasta Kokkokankaalta.

Helmikuussa 1939 Wahl-yhtiöllä oli Ukonjoella vielä 16 hevosta ja 60 miestä ja Pielisen Metsätalous Oy:llä Piilossa 36 hevosta ja 180 miestä. Työt olivat valmistumassa Marianpäivään mennessä.

Sotavuosina miehistä ja kalustosta oli pulaa, joten puunhankinta keskittyi parhaiden kuljetusreittien varten. Puuta myytiin ainakin Pielisen Metsätalous Oy:lle, Wahl-yhtiölle ja Enso-Gutzeitille mm. Ukonjoen - Kirkisenvaaran alueelta, missä oli talvisavotta 1941-42 kolmenkymmenen iäkkäämmän metsurin voimin. Sodan päätyttyä, ennen Ukonjoen kämppekartanon syntyä, hakkuita oli edelleen Pitkäjärven ja Nikkilänvaaran alueella, ostajina Wahl, Veitsiluoto ja Enso-Gutzeit. Puuta tarvittiin sota-aikana ja vielä sen jälkeenkin myös tervan ja hiilen valmistamiseen. Koitereella kerrotaan olleen pieni tervatehdas vielä 1950-luvulla.

1920-luvun alussa Pielisjärvenkin maisemiin ilmestyi Kronstadtin pakolaisia, pääasiassa ukrainalaisia matruuseja, jotka olivat paenneet Kronstadtista epäonnistuneen kapinan jälkeen v. 1921. Suomeen heitä jäi pysyvästi 1 600 miestä, osa perheineen. Valtio järjesti heille hätäaputoita etenkin maa- ja metsätaloudessa. Metsähallituksen töissä pakolaisia oli eri puolilla maata kuutisensataa. Pielisjärvelle heitä sijoitettiin muutamia kymmeniä uittopurojen perkaustöihin ja metsäojia kaivamaan.

Näiden pakolaisten alkeellisten asumusten jälkiä löytyy edelleen Suomunjärven ympäristöstä etenkin Surkanpuron rantatörmästä, mutta myös Ukonjoelta mm. Piilon lähistöltä. Asunnot olivat lähinnä havuilla peitettyjä maakuoppia, joissa kuitenkin oli uloslämpivä kiuasuuni.

Valtion metsäomaisuudella on pitkä historia. Kuningas Kustaa Vaasa määräsi valtakunnan asumattomat erämaat kruunun omaisuudeksi v. 1542. Tuohon aikaan ja pitkään sen jälkeen metsien tärkeimmät käyttömuodot olivat tervanpoltto, kaskeaminen viljan kasvattamiseksi ja metsälaidunnus. Tervan valmistaminen hiipui sahateollisuuden kasvaessa 1800-luvulla. Kaskeamista yritettiin kahlita lainsäädännöllä jo 1700-luvun lopulla, mutta Itä-Suomessa kaskea kaadettiin vielä 1900-luvun alussa.

1700-luvulla aloitettu isojako oli suuri taloudellinen uudistus. Pohjois-Karjalassa isojako saatiin pääosaksi valmiiksi 1850-luvulla. Talollisille se erotti mahdollisimman yhtenäiset ja varsin laajat alueet. Esimerkiksi Pielisjärven kihlakunnassa oli vuonna 1864 n. 1 600 tilaa, joiden keskimääräinen pinta-ala oli lähes 600 hehtaaria. Peltoa siitä oli vain murto-osa.

KÄMPÄT

Unto Palokkaan ”Jätjän elämää” -kirjassa on kuvattu metsätyömiesten elämää 1900-luvun alussa ennen pysyvien metsäkämppien rakentamista. Osaksi maahan kaivamalla ja matalat seinät keloista pystyttämällä tehtiin murju, jonka sisällä olivat vain maakuulavitsa asukkaille ja nurkassa kivikiuas lämmityslaitteena. Katto tehtiin riukujen päälle asetelluista tuohista, sammaleista ja maa-aineksesta. Vielä alkeellisempi oli hevosen asumus, usein vain hatara havukatos murjun seinustalla.

Vähän edistyneempi asumismuoto oli metsäsauna, harjakattoinen hirsirakennelma, jossa maapenkistä tehdyt makuulavitsat kiersivät seinänvierillä. Tulisijana siinäkin oli luonnonkivistä rakennettu kiuas. Näiden vanhojen asumusten jälkiä on säilynyt muutamia Ukonjoen ympäristössä. Pielisen museossa Lieksassa on nähtävänä tällainen metsäsauna. Tauno Kurvinen muisteli kokemustaan 1920-luvulta:

”Yhtenä talvena asuin Ukonjoen savotalla metsäsaunassa. Loivaan mäkirinteeseen puoleksi maahan kaivettu, keloista tekaistu sauna lämpisi kiukaalla. Savu pakotti asukkaat käpristymään multapermannolle. Asunto oli aivan siedettävä, mutta naama aina nokinen.”

Vuonna 1928 säädetty kämppälaki velvoitti työnantajat rakentamaan työntekijöilleen majoitusrakennukset ja hevosille suojat hyvissä ajoin ennen töiden alkua.

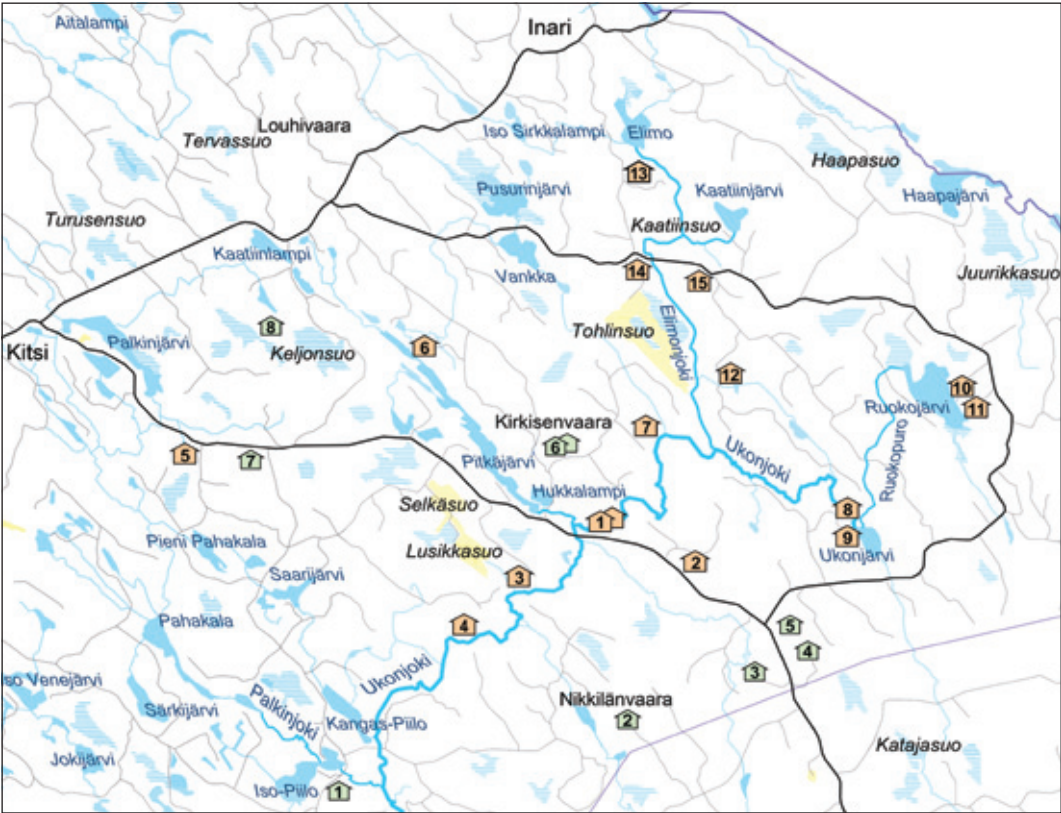
Määräys koski myös uittoa. Lakia täydennettiin sosiaaliministeriön yksityiskohtaisilla ohjeilla ja kämppien mallipiirustuksilla. Vuonna 1947 saatiin uusi kämppälaki, joka edelleen täsmensi määräyksiä. Pääsääntö oli velvollisuus kämpän rakentamiseen, jos työmatka mahdollisesta muusta majoituspisteestä oli yli neljä kilometriä. Hirsikämppien seinät piti tehdä kuoritusta tai veistetystä puusta ja tilkitä. Ikkunoissa tuli olla kaksinkertaiset lasit. Yhteen huoneeseen sai sijoittaa enintään 25 henkilöä. Rakennuksessa tuli olla kuivaushuone ja majoittujien käytössä tuli olla sauna. Kämppien puhtaanapito, lämmitys ja valaistus sekä syöpäläisten torjunta kuuluivat työnantajan velvollisuuksiin. Myös hevostalleista, varastoista ja käymälöistä annettiin määräykset.

Sotien jälkeen hakkuu- ja uittotyöt perustuivat uuden kämppälain vaatimusten mu-

Kuvan laavu oli Ukonjoen rannassa 1940-luvulla ennen kämppäkartanon syntyä. Kuvassa Mikko Nevalainen ja Pekka Vänskä.

kaan rakennettuihin ja kunnostettuihin kämppäarakennuksiin. Metsähallituksen Koi-
 tereen hoitoalueella oli tuolloin kymmeniä metsä- ja uittokämppiä. Puolet niistä
 oli Metsähallituksen, toinen puoli puutavarayhtiöiden ja uittoyhdistyksen. Alla on
 luettelo Ukonjoen vesistöalueen tiedossa olevista n. 30 kämpästä 1940- ja 1950-lu-
 vun vaihteessa, niiden rakennuttajista ja rakennusvuodesta (jos tiedossa). Oheiseen
 karttaan on merkitty Ukonjoen lähikämppien sijainti. Kaikista kämpistä ei varmuu-
 della tiedetä niiden tarkkaa sijaintia tai rakennusvuotta. Tällaisia ovat mm. Leitiin-
 lammen kämpppä, Suomen peräkämpppä ja Ukonjärven pieni kämpppä. Korpivaaran
 kämpän paikka on tiedossa, mutta rakennusajankohta ei.

Kämpät

Ukonjoen kämpät	1
Palokankaan kämpppä	2
Korpikosken kämpppä	3
Ahokosken kämpppä	4
Purnulammen kämpppä	5
Pitkäljärven kämpppä	6
Kokkokankaan kämpppä	7
Ukonjärven kämpät	8, 9
Ruokojärven kämpät	10, 11
Leitiinlammen kämpppä	12
Musta Elimo kämpppä	13
Esikunta-Elimo	14 (Tien rakentajien parakkikämpppä, johon esikunta siirtyi Ukonjoelta v.1958)
Miehistö-Elimo	15 (Siirrettiin v. 1958 Palokankaalta)

Majoitustalot

Piilon talo	1
Nikkilänvaara	2
Tanskala	3
Näätävaara	4
Välivaara	5
Kirkisenvaara	6
Palkki	7
Haukiahon	8

Ukonjoen ympäristön kämppiä

Suomun lahtikämppä	1932	Metsähallitus
Suomun esikuntakämppä	1951	Metsähallitus
Suomun välikämppä	1934	Veitsiluoto
Suomun peräkämppä	1934	Veitsiluoto
Sihvon kämppä		
Suomun parakkikämppä	1952	Metsähallitus
Repoahon kämppä	1951	Metsähallitus
Mäkikankaan kämppä	1942	Metsähallitus
Litmon kämppä		-
Hietajärven kämpät	1933	Veitsiluoto Oy/Metsähallitus
Suomunjokisuun kämppä	1945	Metsähallitus/ P-K:n Uittohdistys
Alanteen kämppä	1931	Hackman & Co
Sumukkalammen kämppä	1936	Metsähallitus/Wahl & Co
Kalliolammen kämppä	1938	Veitsiluoto Oy/Enso-Gutzeit Oy
Venejärven kämppä	1940	Metsähallitus
Polvilammen kämppä	1933	Veitsiluoto Oy
Pahakalan kämppä	1947	Enso-Gutzeit Oy
Sarakankaan kämppä	1933	Wahl & Co
Purnulammen kämppä	1949	Metsähallitus
Kiimakankaan kämppä	1946	Enso-Gutzeit Oy
Kangas-Piilon kämppä	1930?	
Semin (Laatokan) kämppä	1934	Laatokka Oy
Ahokosken kämppä	1947	P-K:n Uittoyhdistys
Korpikosken kämppä	1928	Veitsiluoto Oy
Ukonjoen kämpät	1948	Metsähallitus
Palokankaan kämppä	1948	Metsähallitus
Pitkäjärven kämppä	1945	Wahl & Co
Kokkokankaan kämppä	1938	Wahl & Co
Ukonjärven kämppä		Veitsiluoto Oy
Ukonjärven pieni kämppä		
Ukonjärven tammikämppä		
Tohlinjokisuun kämppä		P-K:n Uittoyhdistys
Tohlin kämppä	1955	Metsähallitus

1950-luvun alussa rakennettiin Rauma-Repolan Jorkan kämppä, joka myöhemmin paloi ja rakennettiin uudestaan, Veitsiluodon Elimon kämppä sekä Metsähallituksen Ruokojärven kämppä. Jorkan ohella on palanut myös Pieni Elimon kämppä. Jorkansalo Ukonjoen alueen ja Haapajoen välissä oli Metsähallituksen pystymyyn-
tialuetta, jonne leimikoiden ostajat rakensivat omat kämppänsä (Jorkan kämpät, Ilomäki, Korpisalo). Pystymyyn-
tihakkuut päättyivät Koitereen hoitoalueella v. 1959, kun viimeiset leimikot Jorkassa ja Inarissa oli hakattu.

Palovaaran vuoksi pidettiin Metsähallituksen kämpillä tammikuussa 1950 palotarkastus, jossa yleisesti todettiin, että peltiset savutorvet liikkuvat käytössä suurten lämmönvaihtelujen vuoksi, jolloin liitokset voivat aueta ja aiheuttaa tulipalon vaaran. Sen vuoksi pidettiin suotavana, että lämmityslaitteet metsätyöväen yhteisasuntoihin rakennettaisiin tiilistä muuraamalla. Ainakin savujohdot olisi tehtävä muuraamalla. - Ukonjoen kämpän osalta määrättiin välikatot suojattaviksi asbestilevyllä kamiinan torvien kohdalla. Palontorjuntavälineenä kämpällä oli neljän miehen kyläkuntaruisku ja yksi kartanoruisku sekä ”vesitynnörit vinnillä ja katolla. Kämpälaki uusittiin vielä v. 1967, mutta se alkoi nopeasti menettää merkitystään metsätieverkon tihentyessä, hakkuiden koneellistuessa ja irtouiton päätyttyä. Työmaalla asuminen alkoi olla vähäistä ja tapahtui enimmäkseen asunto- ja matkailuvaunuissa. Niinpä laki kumottiin lopullisesti v. 1996. Viimeinen huollettu kämpä oli lopettanut toimintansa jo v. 1984.

Venejärven kämpä

Korpisalon kämpä

Metsähallituksen kämpät rakennettiin hankintateknisen toimiston tilaamien mal-
lipiirustusten mukaan. Kuvien kämpistä Venejärven rakennukset myytiin puretta-
vaksi ja vietiin pois. Palokankaan kämpä siirrettiin Elimolle (nykyinen Elimon
kämpä) ja Purnulammen kämpä on nykyinen Piilon kämpä. Pitkäjärven kämpä
on paikallaan Lieksan kaupungin omistuksessa ja puoliksi autiotupana. Muut käm-
pät on purettu.

Palokankaan kämpä

Pitkäjärven kämpä

Korpikosken kämppä

Jorkanlammen kämppä

Kokkokankaan kämppä

Purnulammen kämppä

UKONJOKI UITTOVÄYLÄKSI

Kesäinen Ukonjoki kämpän edestä kuvattuna. Veneessä Raimo Oinonen ja Antti Poutiainen

Ukonjoki saa alkunsa pienestä Ukonjärvestä, johon idästä laskee Ruokojärvestä lähtevä Ruokojoki (-puro). Pohjoisesta Ukonjokeen yhtyy Tohlinsuon turvekentän eteläpuolella Elimojärvestä tuleva Elimonjoki. (Elimojärven länsipuoliset vaarat ovat vedenjakaja; niiden viereisestä Pusurinjärvestä vedet virtaavat pohjoiseen, Lieksanjokeen). Ukonjoen kämpän jälkeen Ukonjokeen laskevat Pitkäjärven vedet. Aikaisemmin joen nimi tästä eteenpäin olikin Pitkäjoki. Piilolampien itäpuolella Ukonjokeen virtaavat luoteesta Palkinjoen vedet. Siitä eteenpäin joki kulkee Hiekkajokena Ilomantsin kunnan puolelle Tohlinlampeen ja edelleen Tohlinjokena Haaralammen luusuaan. Haaralampeen tuo vettä Naarvanjärvestä alkunsa saava Naarvanjoki. Naarvanjärven vedet ovat pääosaksi lähtöisin järveen koillisesta tulevasta Haapajoesta. Lopulta Ukonjoen-Haapajoen vesistön vedet päätyvät Koitereeseen Lutinjoki-nimisenä.

Kuten edellä on todettu, hakkuiden ulottuminen yhä kauemmas vesistöjen latvoille aiheutti tarpeen uittoväylien kunnostamiselle. Karjalan Aamulehti kirjoitti v. 1919 Metsähallituksen tekemistä tutkimuksista lauttausväylien perkaamiseksi mm. Elimonjoella, Ruokojoella ja Ukonjoella Haaralampiin asti. Ukonjoen vesistölle laadittiin 1920-luvulla kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön määräyksestä ja Metsähallituksen hakemuksesta lauttaussääntö, jonka Kuopion läänin maaherra päätöksellään vahvisti 3.2.1924. Säännössä on yksityiskohtaisesti kuvattu jokien kulku, uittoa varten tarvittavat raivaustyöt ja vesien säännöstelemiseksi rakennettavat padot. Siitä käy ilmi, että Elimonjoki, Ruokojoki ja Ukonjoen yläjuoksu ovat tuolloin olleet ”hakojen ja murtojen peittämät” ja rannat raivaamattomat. (Kuitenkin viimeistään jo 1860-luvulla oli hakkuita Elimojoen varressa ja Pitkäjärven rannoilla; uittamalla puut on pitänyt silloin kuljettaa).

Uittopadot eli tammet

Pitkälampi	1	Ruokojärven tammi	5
Pitkä- eli Rännikoski	2	Elimon välitammi	6
Ukonjärven välitammi	3	Elimon tammi	7
Ukonjärven tammi	4	Kaatiinjärven tammi	8

Uittopatoja eli tammia oli suunnitelman mukaan rakennettava Elimonjokisuuhun, Kokkokankaalle, Ruokojärvelle, Ukonjärven pohjoispuolelle ja Pitkäjärven suulle. Patojen avulla suunniteltiin vedenpintaa nostettavaksi Ruokojärvellä 1,6 m, Ukonjärvellä 1,8 m ja Pitkäjärvellä 1,45 m yli matalimman vedenpinnan. Merkitävimmät koskien perkaukset tulivat tehtäviksi Polvikoskilla nykyisen Ukonjoen kämpän yläpuolella ja Saarikoskilla, joiden nimetkin ovat nykykartoista hävinneet. Ahovaaran koskista piti perattaman ainakin 30 isoa kiveä.

Ukonjoella ja Ukonjärvellä oli Kevätniemen sahan ja Hackman-yhtiön hakkuita jo tammikuussa 1929 ja seuraavana vuonna Korpikoskella ja Elimojoella. Elimo- ja Ukonjoen uitossa oli parhaimmillaan parisataa miestä ja kymmenkunta naista. Uiton ohessa ehdittiin soitimelta ampua useampi metso ja iskemään Ukonjoesta haki- tiikalla paisti- ja keittokalat, haukia enimmäkseen, kertoo Niilo Valhola muistelmissaan.

Pitkäkosken uittoränni

Uittoväylästä Ukonjoella vastasi vuodesta 1946 alkaen Pohjois-Karjalan uittoyhdistys. Vuonna 1949 pidetyssä katselmuksessa todettiin uittoyhdistyksen tehneen kunnostustöitä välillä Palkinjoki-Pitkäjärvi ja rakentaneen Pitkäjärven padon. Myös Ukonjärven ja Ruokojärven padot oli rakennettu, mutta väylää näiden välillä ei ollut kunnostettu. Elimojärven pato oli rakennettu ja jokia raivattu.

Pitkäkosken yli satametrinen uittokouru oli myös kunnostettu. Tehdyt työt hyväksyttiin ja samalla määrättiin uittajilta perittävät korvaukset vuosiksi 1952-58. Ukonjoessa se oli 2,64 mk uittoyksiköltä. Vuonna 1955 Ukonjoki perattiin koneellisesti lähes koko matkaltaan.

Ukonjoen 50 kilometrin mittainen uittoväylä oli jaettu kuuteen piiriin, jotka alajuoksun viime kilometrejä ja Pitkäjärveä lukuun ottamatta kuuluivat kolmosluokkaan eli sivujokiin ja puroihin, joissa uitto oli mahdollista vain säännöstellyn veden avulla. Haapajoen väylä perattiin uittoa varten 1927-30 ja sinne rakennettiin kaksi säästöpaikaa ja ohjauspuomit.

UKONJOEN SAVOTAT 1948-57

Toisen maailmansodan jälkeen alkanut jälleenrakennus tarvitsi paljon puuta. Sitä tarvittiin myös sotakorvausten maksamiseen. Metsämaata luovutettiin myös rintamamiesten ja karjalaisen siirtoväen asuttamiseen. Valtion metsissä aloitettiin laajat hakkuut. Ne ulottuivat myös pohjoisiin metsiin ja syrjäseuduille rajan pintaan. Hakkuut kasvoivat nopeasti jo v. 1946. Pieni notkahdus puun kysynnässä vuosikymmenen lopulla vaihtui v. 1950 Korean sodan korkeasuhdanteeseen, jonka myötä Koitereen hoitoalueen nettotulos kaksinkertaistui, vaikka myyty puumäärä ei edellisestä vuodesta juuri kasvanut. Kaikkiaan kasvaneet hakkuut saivat aikaan hoitovelkaa; v. 1951 käsittelemättömiä alueita oli hoitoalueessa jo 2 000 – 3 000 hehtaaria. Suuri osa siitä odotti kuluttamista. Myös polttopuuta jäi hakkuualueille paljon, eikä sen korjaaminen ollut kannattavaa myöhempinäkään vuosina.

Korkeasuhdanne jäi lyhytaikaiseksi, ja varsinkin pinotavaran hinnat laskivat. Työllisyysmäärärahat tulivat avuksi niin hakkuissa kuin etenkin hoitotoissa. Vuonna 1956 hoitotoissa saavutettiin ennätys: 6 000 hehtaaria. Hakkuiden määrä koko hoitoalueessa asettui moneksi vuodeksi 100 000 kiintokuutiometrin tasolle ja hakkuukauden työvoiman määrä 400-500 miehen paikkeille. Hevosia oli savotoissa vielä 100 - 130. Kaatotyössä moottorisahat yleistyivät niin, että v. 1957 käytössä oli jo n. 50 sahaa. 1960-luvulla ei justeeria ja pokasahaa enää savotassa juurikaan näkynyt.

Vuoden 1957 devalvaation seurauksena hoitoalueen nettotulos putosi puoleen, mutta hakkuut jatkuivat entisessä laajuudessa. Kuten edellä todettiin, 1950-luvulla Metsähallituksen savotoilla Lieksan Hattuvaaran ympäristössä oli töissä satoja miehiä ja hevosia. Sodan jälkeen oli perustettu paljon asutustiloja, joiden omistajat saivat tärkeän osan toimeentulostaan metsätöistä. Kylät olivat eläviä ja lapsia oli paljon. Vuosikymmenen lopulla Hattuvaaran koulussa oli 161 oppilasta, Hovinvaarassa 44, Kitsinvaarassa 29, Hirvivaarassa 56 ja vähän kauempana sijaitsevassa Kontiovaarassa 53.

Ukonjoen savotta käynnistyy

Ennen sotia ja vielä 1950-luvullakin Metsähallitus myi puutavarayhtiöille leimikoita ”pystyyn” huutokaupalla, kunnes alkoi järjestää myös omia savotoita. Ukonjoen savotta 1948-57 oli Metsähallituksen oma. Työnjohtajana toimi Einari Oinonen. Hänellä oli apulaisina kasööri, joskus kaksikin, 2-3 aputyönjohtajaa ja useampi jakomies. Ensimmäiset kasöörit Ukonjoella olivat Kauko Kuusamo, Antti Poutiainen ja Niilo Timonen. Seuraavaksi valittiin Kalevi Turunen eli ”Kukkaro”, jonka aikana oppiin tuli Ukonjoen viimeinen kasööri Eino Sarkkinen. Turunen siirtyi Suomen savotoille ja Sarkkinen sitten Ukonjoelta Haapavaaraan Elimolle.

Pitkä mies Einari Oinonen (edessä) lähimpine miehineen esikunnan edessä v. 1949. Vasemmalta Antti Rynnänen, Eino Holopainen, Matti Saastamoinen, Jalmari Parviainen, metsänhoitajaharjoittelija Räsänen, Veikko Honkanen, Kalevi Lilja, Einari Oinonen, Taisto Oinonen, Eino Sarkkinen, Emppu Ruokolainen, tuntematon, Antti Poutiainen ja Filemon Oinonen. Emäntä Toini Vainio keittiön ikkunassa.

Ukonjoen savotan mittasuhteista antavat kuvan sekä leimikkojen suuruus että työmiesten määrä. Suurimmat leimikot olivat jopa 400 hehtaarin kokoisia ja niistä kaadettujen puiden määrä oli enimmillään yli 30 000 runkoa sahapuuta ja yli 20 000 kuutiometriä pinotavaraa. Esimerkiksi v. 1951 oli Ukonjokivarressa Näätälampien ympäristössä liki 300 hehtaarin leimikko, josta yli puolet kuusen sekaisesta vanhaa männikköä, loput korpea ja rämettä. Leimattu runkomäärä lähes 25 000 kappaletta ja pinotavaraa 11 500 kuutiometriä. Tasaikäiset männiköt oli suunniteltu

hakattavaksi siemenpuuasentoon, ylispuuvaltaiset alueet ja korvet paljaaksi. Avohakkuuala tässä leimikossa oli yhteensä 78 hehtaaria.

Yleensäkin etenkin metsäiset korvet hakattiin sääliittä paljaaksi. Seuraavana talvena Ukonjoen savotassa oli 300 miestä ja 92 hevosta.

Kun kämpät olivat hajallaan, oli tavallista, että hakattiin jopa kolmea leimikkoo samanaikaisesti. Savotan alkuvuosien tiedoista käy ilmi, että suurimmat leimikot olivat v. 1948 Korpikosken maisemissa, Pallosenvaaran suunnassa ja Palokankaalla; yhteensä leimattiin kaadettavaksi yli 66 000 runkoa sahapuuta, 10 000 ratapölkkyä ja 32 000 mottia paperipuuta. Seuraavana vuonna hakattiin Pitkäjärven länsipuolella Aitalammen-Valkealammen alueella ja Kirkisenvaarassa ja v. 1950 Sauna-ahonkankaalla. Lähellä Ukonjoen kämppää, Hukkalammen ympäristössä, hakattiin olympiavuonna 1952 n. 150 hehtaarin alue. Samansuuruinen leimikko oli Inarintien ja Elimonjärven välisellä alueella.

Vuonna 1953 metsähallituksen pääjohtaja Nils Osara seurueineen vieraili Ukonjoella. Antti Laatikainen ja Pekka Koukkunen kyyditsivät herroja kahdella hevosella leimikoille. Antti muisteli myöhemmin, että

”Tanskasessa oli leimikon perälle jätetty oikein hyvä kangasleimikko säästömetsäksi silloin leimuu aikaan. Kun ajettiin sen säästömetsän viereen, se työnjohtaja sanoi että tämä on jätetty säästömetsäksi, muistoksi. Pääjohtaja pyöritteli vähän aikaa päätään ja sanoi että siliäksi vain. Sitten ne palstoitti sen. Se on parasta mehtää mitä minä ikinä olen nähnyt. Se oli semmosta, että kolme tukkii tuli puusta ihan järkiään. Niitä ei monta jäänyt niitä säästömetsiä.”

Savotan loppuvuosina kasvoivat raivaustöiden ja uudistamisen pinta-alat. Vuonna 1957 raivattiin Ukonjoen ja Palkinvaaran välisellä alueella n. 700 hehtaaria luonnon-siemennystä ja viljelyä varten. Viimeisiä leimikoita oli Pajasuolla Kitsissä, Lemilammen ympäristössä Pitkäjärvellä ja Kolkänpurolla Ahovaaran eteläpuolella. Yhteensä leimattiin vielä 40 000 runkoa sahapuuta ja yli 15 000 kuutiota pinotavaraa. Seuraavana vuonna, jolloin leimaukset olivat jo kokonaan siirtyneet Elimolle, hoitotoimien ala oli vieläkin suurempi. Ukonjoelta korjattiin enää lähinnä tuulenkaatoja myrskyvahinkoalueilta, vielä myös v. 1959.

Savotointi Ukonjoella päättyi ja hakkuut siirtyivät Haapavaaraan lähelle Elimoa, missä odotti n. 4 000 hehtaarin laajuinen työmaa. Tukikohdaksi tuli Elimon kämppä. Uuden hankintakeskuksen perustamista oli alettu suunnitella jo v. 1954. Työvoiman saannin turvaamiseksi oli ajateltu myös ”erikoisen metsätyömieskylän” perustamista Kitsiin. Sitä ei tullut, mutta ensimmäinen metsätyömieskoti eläkeläisille sinne myöhemmin perustettiin.

Työt ja tekijät

Iso savotta pantiin alulle jo vuotta, paria ennen varsinaisia hakkuita. Lieksalaisella Raimo Oinosella on tarkka muistikuva töiden järjestämisestä. Ensin suunniteltiin hakkuualueet, uusien kämppien tarve ja kulkuyhteydet. Kun leimikot oli määritetty, oli leimausryhmän vuoro. Siihen kuului yleensä 8-12 miestä: leimausmiehet, hankomiehet, ylösottajat, erikoispuiden etsijät ja merkit-sijät. Erikoispuuryhmään kuuluivat merkitsijä (maali-janne), luokittaja eli hankomies, joka arvioi mitä erikoispuun rungosta saa, ja ylösottaja.

Leimauksen jälkeen selvitettiin miten puut saadaan edullisimmin ajetuksi hevosilla jokivarteen. Näin syntyivät varsiteiden linjaukset. Sitten oli vuorossa hakkuu-alueen palstoit-taminen ja taksoitus. Palstat pyrittiin suunnittelemaan 2-4 viikkoa kestäviksi ja sekä hyvää että huonompaa metsää sisältäviksi, jotta hankalammatkin alueet saadaan hakatuiksi. (Moni muistelija kyllä kertoo, että usein viinapullon koko ja laatu vaikutti palstojen ja-koon ja laatuun.) Palstanan-tajan tehtävänä oli savotanaikainen työnjohto, työn laadun valvonta, taksoitus ja hevoskuljetusmatkojen mittaaminen.

Useimmiten palstat jaettiin hevosmiehille, jotka sitten etsivät itselleen sopivat hakkuumiehet. Hevosmiehissä oli paikallisten lisäksi paljon isäntiä naapuri-pitäjistä, Liperiä ja Kiteetä myöten. Leimatut puut kaadettiin mahdollisimman hyvin hevosväylän varteen poiskuljetusta varten. Hakkuumiehen tehtävä oli avus-taa myös kuorman teossa. Osa hevosmiehistä ajoi lavetilla, osa pelkillä pankoilla. Naruilla sidottiin tukkikuorma. Hakkuumiehen tärkeimmät työkalut olivat justeeri, pokasaha

Leimikoiden ja hoitotöiden suunnittelussa käytetty kuvio-kartta oli tarkka. Sormi osoittaa kämpän sijaintia.

Uuno Tanskasen Riku ja tukkikuorma.

Ensimmäinen moottorisaha kyllä kävi näytillä työmaalla jo v. 1949, mutta vasta v. 1952 ”Kirkilänvaaran pojat” ostivat oman ”Super Pioneer”-sahan. Raimo Oinosen mukaan pojat, Hugo, Taisto ja Seppo, kävelivät yhtenä syysaamuna Ukko Pomon luokse esittäen asiansa. He olivat lähdössä Lieksaan ostamaan moottorisahaa ja tarvitsivat kottia 140 000 mk. Pomo oli vähän aikaa mietittyään todennut kasöörille: anna rahat, minä takaan. Ensimmäiset palstat sahanomistajat saivat Palokankaalta Rännikosken luota, missä puiden kaato onnistui kohtalaisesti, mutta katkomisessa oli ongelmia. Kevättalvella he saivat 2 000 kuusitukin urakan Palkinvaarasta.

Tuosta vuoden 1949 moottorisahakokeilusta oli hoitoalueessa kirjoitettu seikka-peräinen raportti, jossa todettiin mm:

” ... tällä kaadettaessa puita ei saatu aina haluttuun suuntaan kaadettua. [...] Kone oli kaadettuja puita leikatessa käytännöllisempi kuin niitä kaadettaessa.” Ongelmia tuntuivat tuottavan myös laitteen heikko kytkimen säätinvipu ja yli 20 kilon paino. ”Koneen vikana oli kuulemma heikko kytkimen säätimen vipu, joka oli molemmista kokeilukoneista mennyt rikki.”

Sulo Turusen mukaan kysymyksessä oli Hornet -merkinen saha, jonka käyttöön tehtaan edustaja koulutti Erkki Makkosen. Saha ja sen siirtämiseen käytetty pulkka lahjoitettiin metsähallitukselle ja Makkosen käytettäväksi. Moottorisahat yleistyivät niiden kevennyttyä. Tukkien kaato ja katkaisu tehtiin sahalla, mutta karsinta pitkään kirveellä.

Jakomiehet kiersivät päivittäin palstoilla. Jakomies päätti mitä kustakin puusta saadaan ja merkitsi tukki- ja erikoispuiden runkoihin katkaisukohdat lyömällä leiman katkaisukohdan molemmin puolin. Työvälineenä oli kuuden jalan mittakeppi, mittasakset ja jakokirves ja kosmoskynä. Eri ostajilla oli omat laatu- ja katkaisuohteensa, jotka oli sovittu leimikkojen ostovaiheessa. Yhtä jakomiestä kohti savotassa oli yleensä 8-15 hakkuumiestä leimikon laadusta riippuen.

Varsitiet raivattiin ja tasattiin miestyönä jo sulan maan aikana ja ne pidettiin kunnossa työnantajan toimesta. Lumimyräkan jälkeen ne aurattiin auki ja niihin höylättiin reenjalaksille sopivat raiteet. Auraa ja raidehöylää vetämään tarvittiin yleensä useampi hevonen. Raiteet vesitettiin ja jäädytettiin tarpeen mukaan, yleensä yön aikana. Veden ajoin oli lähdettävä jo kolmen aikaan, jotta tie ehti jäätyä.

Vesipumput oli tehty laudasta ja lankusta, männät nahasta. Niitä joutui usein seipittämään. Vesi otettiin puroista. Ajoraiteet olivat yleensä kaksisuuntaiset; paluureittiä käytettiin palattaessa työmaalle ilman kuormaa. Hevostien kunnostamisesta muutoin oli huolehtimassa tieukko, joka lapion ja kirveen kanssa paikkasi reen jalasten aiheuttamat kulumat ja syöpymät ja poisti hevosen jättämät kakkarat. Tieukko oli tavallisesti vanhempi mies, joka ei enää hakkuutyössä pärjännyt.

Jokivarressa suunniteltiin, merkittiin ja tarvittaessa raivattiin laanipaikat. Tukkipaikojen ja propsipinojen paikat hevosmiehille määräsi rantamies. Hänen tehtäviinsä kuului myös työ- ja luovutusmittauksiin osallistuminen. Rantamiehet ja jakomiehet olivat savotan alkuvuosina kuukausipalkalla, latojat urakkapalkalla.

Tukkilaani Ukonjoella

Mikko Kallionpää rantamiehenä 1948:

“Rantamiehellä riitti työtä, kun puuta ajettiin jatkuvasti. Rantamies jatkuvasti näytti telan paikkaa ja vahti sitten, että puut ajettiin kunnolla eikä sekaisin, kyttäsi että ei ole raakkitukkeja. Rantamies oli apuna mitassa aina kun työmitta tuli. Keväällä joutui luovutusmittaan. Jos ei ollut väliluovutusmittoja, niin keväällä kaivettiin lumen alta ne kasat. Nimenomaan se lumityö oli pirunmoinen. Oli mahoton työ saada ne kaikki lumen alta näkyviin, piti päät näkyä niistäkin teloista. Ne merkattiin vielä valtion kruunu-merkillä. Joka luovutetussa tukissa piti se kruunu näkyä.”

Myös Raimo Oinonen muistaa hyvin lumityöt:

“Nämä puukasojen puhistamiset lumesta piti tehdä etukäteen (ennen mittausta). Ne oli joskus 1-2 metriä lumen alla, kun jokivarressa juoksutti. Oli ihan mahotonta hommoo keskenkasvusesta.”

Tukit ja propsit ladottiin huolellisesti mittapinoihin. Työssä Matti ja Sakari Saastamoinen.

Otto Kurvinen oli Ukonjoen savotassa 1955-56. Silloin tukit ajettiin (Pitkäjärven) jäälle kuorimattomina kasoihin telojen päälle siten, että kaikki päät olivat näkyvissä mittausta varten. Myös kuitupuut ajettiin vesistön varteen rössäpinoon, mistä latojat kasasivat ne mittapinoon. Sen jälkeen puut kuorittiin ja ristikoitiin pinoon kuivumista varten. Jossakin vaiheessa latominen jäi pois ja hevosmies ajoi puut tasakorkuiseen suoraan pinoon kuorintaa ja ristikointia varten. Pinotavaraa alettiin ajaa hevosella myös maantien varteen autokuljetusta varten.

Tukinmittaus ja luovutus oli tärkeä toimitus. Kuvassa vas. myyntipäällikkö Pakkanen piirikuntakonttorista, ylösottaja Yrjö Kivinen?, oikealla Pentti Rouvinen ja takana Mikko Kallionpää. Heidän välissään harjoittelija Lantta. Muiden nimet eivät selvillä.

Tukinmittaus ja luovutus oli tärkeä toimitus. Siihen osallistuivat ukkoherra ja joskus myös avustava metsänhoitaja hoitoalueesta, ostajan edustajana yhtiön piirityönjohtaja tai vastaava, saksimies, kaksi ylösottajaa, joista toinen ostajafirmasta, luovutusmerkin lyöjä ja kaksi ostajan merkkien lyöjää. Saksimies huusi tukin latvapaksuuden tuumissa ja pituuden jaloissa, esimerkiksi ”seitsemänpuoli kaheksantoista”. Siihen aikaan oli ajettu sekaisin kuuset ja männyt, jotka piti huutajan erotella. Ostajan edustaja teki omilla saksillaan pistokokeita. Hän myös syynäsi kasan ennen mittausta omien apulaistensa kanssa. Tukit, jotka eivät täyttäneet laatuvaatimuksia joko raakattiin tai niistä sovittiin mittavähennys. Raimo Keräsen mukaan pelin henki oli reilu, vaikka joskus pientä kujetta saatettiin kokeilla esimerkiksi ujuttamalla kertaallen hylätty raakkipuu hämärän tullen takaisin pinoon.

Jo 1950-puolivälissä puita ajettiin uittopaikoille myös autoilla. Tuusniemeläinen Keijo Ruponen muistelee omaa talveaan Ukonjoella:

“Minulla oli Amerikan Fargo-merkkinen auto ja siinä Joutsanosturi. Ensi alkuun oltiin siinä isossa kämpässä, mutta kun firman miehiä tuli enemmän, jouduttiin lähtemään siitä pois, koska oltiin yksityisyrittäjiä. Sitten Kaijan Olli kävi sinne jalasmökin, jossa oli vain kahet kerrossängyt. Sitten siinä oli rahi ja halkolaatikko. Mökki oli ihan siinä kaupan vieressä. Sitten ruvettiin savotoimaan, ja se meni aika

hyvin. Se auto piti saada aamulla pyörimään, kun oli yön seisonut. Jos oli pak-kasyö, niin autoa piti aina neljän tunnin välein käydä käyttämässä. Muistelen että ajomatka oli 6-7 kilometriä. Siellä oli laanit, joihin hevosella puut ajoivat. Aina sai olla kovalta maalta ajamassa. Kuormakoot meillä ei ollu isoja siellä, koska se oli lyhyt matka. Varmasti alle sadan pölkyn oli aina kuormat. Pölkyt olivat mus-taa, kuorivat ne sitten keväällä rannassa. Kuormat purettiin Ukonjoen kämpän alapuolella olevaan laaniin, josta sen sai hyvin lähtemään uittoon. Syömässä käy-tiin miesten puolella tylsässä päässä. Päivälläkin käytiin syömässä kuorman välissä. Saunassa käytiin terävässä päässä, siihen meillä oli lupa. Pari kertaa viikossa käy-tiin. Töihin lähdettiin hämärissä, kuuden seitsemän aikaan. Siinä 6-7 kuor-maa päivässä ajettiin. Velkaa oli autosta, se piti saada maksettua. Illalla ajettiin pimeeseen saakka. Ei ollut ongelmia vapaa-ajasta. Urakalla työt tehtiin, se minun taloutta korjasi hirveesti. Paljon oon savotoita tehnyt, mutta jotenkin se oli minusta oikein hyvä. Siellä oltiin pari kuukautta ainakin. Kerran kävin Tuusniemellä vai-mon luona, ja vaimo kävi kerran pienen lapsen kanssa Lieksassa.”

Roope Sieväsellä oli USA:n armeijan varastosta jo v. 1947 hankittu GMC eli Kampsu. Auto veti nuppiosan kaikilla pyörillä ja kuormat oli sen mukaisia. Roopel-la oli apumiehenä Eero Herranen. Roope oli 4-5 vuotta Ukonjoen suunnalla ajossa ennen kuin lopetti puunajon.

Ukonjoen savotan aikana puita alettiin kuljettaa myös autoilla.

Hevosmiehen työstä ovat kertoneet Ukonjoen savotassa vuosia työskennellyt Antti Laatikainen sekä Taisto Oinonen, Otto Kurvinen, Erkki Turunen ja Leevi Karhu. Viimeistään viideltä aamulla eli pari tuntia ennen työhön lähtöä hevonen ruokittiin hyvin. Sille annettiin kauraa tai ape, jossa oli silputtua heinää tai olkea ja kaurajauhoa, vettä ja heiniä. Kahvitauolla hevoselle pantiin pääpussi, jossa oli kauraa kokonaisena tai murskattuna tai ruisleipää murennettuna. Päiväkahvin keittivät nuotiolla tekomiehet. Töistä tultua ruokittiin ensin hevonen antamalla hyvä ape ja kauroja tai heiniä. Oman ruokailun jälkeen annettiin vielä toinen ape ja heinää yötä vasten. Illalla ennen nukkumaan menoa vielä käytiin hevosta katsomassa. Kun hevonen kastui, se kuivattiin ja harjattiin ja pakkasella pantiin loimi selkään. Hevosen ruuat tuotiin mukana tai ostettiin kämpän kaupasta. Leipää leivotettiin myös naapuritaloissa, kuten Näätävaarassa. ”Se oli kunnia-asia hevosmiehelle, että hevonen oli kunnossa”, Erkki Turunen totesi.

Laatikaisen ja Turusen mukaan hevosmiehenä tienasi 2-3 kertaa enemmän kuin tekomiehenä. Hirmuisia olivat myös kuormat, joita hevoset vetivät. Laatikaisen orin normaalikuorma oli Antin kertoman mukaan 16 mottia propsia ja suurin kuorma 43 tukkia. Siitäkö mies lie saanut lempinimensä ”Hirmu-Anttoo”

Isot olivat kuormat Antti Laatikaisella ja ori Kössi oli lujilla.

Yllä mainittu tekomiehen palkka oli pitkään sodan jälkeenkin säännöstelty valtioneuvoston päättämin palkanormein. Hakkuumiehen päiväansionormi oli Ukonjoen savotan alkaessa v. 1948 500 markkaa, mistä ne nousi 910 markkaan v. 1954 mennessä. Tämä oli ns. urakkapalkanormi, jonka avulla työntekijä voi päätellä ovatko luvutat tekotaksat normin mukaiset. Palkkasäännöstely päättyi v. 1955 ja kaksi vuotta myöhemmin työpalkoista solmittiin ensimmäinen sopimus työntekijäpuolen ja työnantajien kesken.

Metsätyömiesten asema kohentui asumisolojen lisäksi myös v. 1948 annetun tapaturmavakuutuslain ansiosta. Sen sijaan jo v. 1946 säädetyn työaikalain ulkopuolelle oli jäänyt suurin osa metsässä tehtävistä töistä. Myöskään vuosilomalakia ei sellaisenaan voitu soveltaa, vaan työsuhteen päättyessä maksettiin könttäsukka vuosiloman korvauksena.

Ukonjoen kämpät tien suunnasta kuvattuina. Vasemmalla miehistökämpä ja etualalla esikuntakämpä.

Hirmu-Anttoo

Naarvalainen Antti Laatikainen tuli helmikuussa 1949 Ukonjoen savottaan. Ensimmäisen talven hän asui Kirkisenvaarassa Mikko Nevalaisen tuvassa makuupaikkanaan pirtin pöytä. Talo oli savottamiehiä täynnä. Seuraavana talvena hän oli jo Ukonjoella hevosensa kanssa. Välillä Antti oli yhden talven lähempänä kotiaan, mutta sitten taas Ukonjoella ja sen jälkeen Jorkassa jo traktorin kanssa puita Haapajokeen ajamassa.

Tämän kirjan toimittajat jututtivat Laatikaista hänen kotonaan v. 2011 ja juttua Antilla riitti sotavuosien hirvenmetsästyksestä ja haavoittumisesta Viekin mummon parannuskonsteihin. Työasiat käsiteltiin siinä välissä. Sanomalehti Viikko Pohjois-Karjalassa oli ollut laaja haastattelu Antista jo 7.1.2011.

Ukonjoen lumitalvia Antti muisteli kauhulla. Talvella 1952 lunta oli reilusti toista metriä kevättalvella. Sateen jälkeen piti lähteä teitä auraamaan jo kolmen neljän aikaan yöllä. Kaksiteräinen aura oli iso ja painava, sitä vetämään tarvittiin jopa kuusi hevosta. Palstoilla hevoselle jouduttiin lapioimaan kulkutietä.

Hirmu-Anttoon nimen Antille antoi ”nimineuvos” Pekka Vänskä oikein runon kanssa: *”Hirmu-Anttoo, komeasti se kaikaa, naisissa se käy hirveesti ja kaikki ran-
nat ajaa puuta täyteen ja kahtelee kuin rippikoulupoika”*.

Hirvimetsälle Anttoo joutui myös Ukonjoella. Aluemetsänhoitaja Mattilalla ja Einari Oinosella oli lupa kaataa hirviä ja Anttoolla hyvä hirvikoiri. Useampana syksynä hän joutui hirviä ampumaan. Kerran ampuivat kasöörin kanssa ”kahdeksanjalkaisen hirven” ja toivat sen iltapimeällä kämpän autotalliin. Miten saalis jaettiin, sitä Antti ei tiennyt, mutta seuraavan saunaillan hän muisti hyvin:

”Me oltiin sitten saunassa. Einari, Airaksinen, Mattila ja minä. Mattila laskeutui sieltä jakkaralle ja minä pesin sille selkää. Se oli vanhempi mies minua, niin se Mattila sanoi: Antti, sinä saat minun hoitoalueesta ampua ympäri vuoden hirviä omiksi tarpeiksi, vaan elä ammu muita.”

Haastattelussa Antti arveli luvan olevan edelleen voimassa, kun kukaan ei ole sitä perunut. Käyttämättä se taisi kuitenkin jäädä. Antti Laatikainen kuoli v. 2020 96-vuotiaana.

UITOSSA

Ukonjoki täynnä tukkeja kämpän kohdalla. Vesimerkkaus käynnissä kuvan yläosassa. Vasemmalla varastokoppi ja miehistösauna.

Ennen uittoa jokirantaan ajetut puut kuorittiin, jolloin ne pihkoittuivat ja kuivuivat ja uitettavuus parani. Tukkien omistus oli siirtynyt mittausten myötä niiden ostajille, jotka vastasivat kuorittamisesta ainakin vuosina 1949-52.

Uittoa varten oli uittovälineet – keksit, kirveet, puomikairat, veneet ja muut työvälineet – kunnostettava. Kun joki vapautui jäistä ja vesi nousi, aloitettiin itse uiton valmistelu eli joen laitto: puomitukset, saappanit, joen kaventaminen, merkkaukspaikat. Osa tarvikkeista oli ajettu jokivarteen jo talvella. Merkkaukspaikat oli rakennettu joen alajuoksulle, missä tukin pintaan lyötiin uittomerkit. Päämerkkauk oli yleensä tehty jo ennen uittoa.

Pohjois-Karjalan Uittoyhdistyksen Leimaluettelo

1	2	3	7	8	9	10	11	12	19	20	21
											
4	5	6	13	14	15	16	17	18	22	23	24
											
Pohjois-Karjalan Uittoyhdistys			Enso-Gutzeit Osakeyhtiö						Kymen Osakeyhtiö		
25	26	27	28	29	35	36	37	41	42	43	47
											
30	31	32	33	34	38	39	40	44	45	46	48
											
Kaukaan Tehdas Osakeyhtiö			A. Ahlström Osakeyhtiö			Hackman & Co			Tehdaspuu Oy		
49	50	51	52	57	58	61	62	63	64	69	71
											
53	54	55	56	59	60	65	66	67	68	70	72
											
Metsähallitus			Veitsiluoto Oy.			Repola-Vilpuri Oy.			Ukkola Oy.		
73	74	77	79	81	83	84	87	89	91	93	95
											
75	76	78	80	82	85	86	88	90	92	94	96
											
Oy. Wilh. Schauman Ab.			Wahl & Co			Valtion Polttoainetoimisto			Valikon Laiva Oy.		

Jokaisella yhtiöllä oli Ukonjoen uiton aikana omat leimansa, joiden perusteella puut erotuksessa lajiteltiin.

Turusen veljekset Erkki ja Sulo muistivat tarkkaan joen laitton uittokuntoon.

“Niin ne rupes kahta tai kolmea tukkia pitämään rinnakkain ja panivat langoilla. Ja taas niihen päälle puut ja lopulta ne painuivat pohjaan asti. Sitä sanottiin uppo-puomiksi sitä. Siitä ei missään vaiheessa päässyt tukki sukeltamaan sinne kivien väliin. Jos oli vain pien joki, niin ne puun päähän kairasivat reiän ja siitä panivat langalla, se ohjasi, että pää oli toisesta päästä maille. Yhellä tukilla jatkoivat, siinä saatto olla satoja tukkeja veitty sinne maille. Ja toinen pää ohjasi, ku tukki tökkäsi, niitä sanottiin otvoksi. Kapeempi pää oli ylävirtaan päin, alapää oli irttonainen se ohjasi aina, se oli semmosta suollost. Pykälä oli aina rantaan päin. Se oli otvotusta.”

“Kossitus oli sitä, että panivat niin monta puukerrosta ettei siihe alle pystynyt tukki sukeltamaan. Samantapainen kuin ränni, mutta tilapäinen. Kun oli lyhyestä matkasta kyse ei kannattanut ränniä tehdä. Jos oli pieniä rosvohotuja tai muita sitten tekivät yhtenäisen saappanin. Sidottiin monta tukkia langalla ja pantiin kalikat, kiilattiin ne. Siinä pystyivät miehet kävelemään aivan kuin erottelulla. Tammien yläpuolella oli yleensä saappanit. Pienimmille lammille tehtiin puomia, jotta kairattiin reiät ja sidottiin edelliseen tukkiin kiinni. Se meni aina kans myötäsukaan, että ottava pää jäi ulkopuolelle.

Kun uitto oli käynnissä jokiranta oli läppeensä miehitetty, eihän se olisi pitkälle kulkenutkaan jos ei se pienessä joissa läpi ollut se virtaus yhtäaikaan. Joki olisi ollut täynnä puuta hyvin äkkiä. Suman keulassa meni yksi vene tekemässä tietyt valamisteluhommat. Vastuupuomi kulki aina keulan eillä, jotta karkulaisia ei päässyt ennen join laittaa paikkoihin mihin piti suojapuomia ja muita vastaavia tehdä.

Pitkälläjärvellä jos oli rannalle ajettu, piti puut laittaa pyrräihin ja sillä tuuvva tammen niskaan ja siitä laskee vapaaseen jokiuittoon. Pyräs syntyi kun närelenkilä tai langalla yhistetyistä tukkiloista tai isoista ropsiloista muodostettiin puomi. Reikä kairattiin ja ne köytettiin yhteen ja sen sissään ne puut. Yhistettiin se pyräs ja keluveneellä tehtiin se hinaus tammen niskalle. Pyräs auki, kun tammen niska oli laitettu ja saappanit kunnossa. Solijat soli ne puut tammen liukkuun ja siitä ne lähti puut vapaalla uitolla, virran viemänä.”

Raimo Oinonen muistelee ensimmäistä uittokevättään näin:

“Näitä puomipuita levitettiin pitkin jokivartta, missä pystyi hevosella ajamaan. Koukkusen Pekan ori oli se hevonen. Pekka oli kaverina ja olihan meitä muitakin. Levitettiin ja tehtiin sitä puomii, rekulipuomii ja oikeeta puomii. Pieni kaira ja rautalanka puomia varten ja lintulenkkiä varten oli isompi kaira. Näitä tehtiin Ukonjoen sillasta alaspäin. Samana keväänä jouduttiin levittämään hiekkaa Pitkäjärven jälle, Pitkäjärven salmesta Ukonjoelle päin. Siihen levitettiin 10-15 metrin leveydeltä hiekkaa, jotta nopeammin sulaisi. Siellä takana oli suma. Monta päivää ajettiin soraa siihen.”

Työvoiman saanti uittoon ei tuottanut ongelmia. Kuorinnoista vapautui miehiä ja myös osa talvisavottalaisista palasi uittoon. Lisäksi oli koululaisia ansion toivossa. Kun joki oli saatu uittokuntoon, aloitettiin puiden veteen pano eli vieritykset. Se oli rankkaa urakkatyötä, jossa tienasi hyvin. Tietty, ennalta sovittu miesporukka otti laanikohtaisesti tai tietyn puumäärän veteen panon urakalla, jos vain hinnasta sopivat. Monesti työt ”huutokaupattiin” ja pienimmän tarjouksen tekijä sai urakan, jos työnjohto saattoi siihen luottaa. Kalevi Kainulaisen kirjassa ”Ihmisen mittaiset jäljet” Tauno Finne kertoo hyvästä vieritysurakasta Kokkokankaan tienoilta

kolmisen kilometriä Ukonjoen kämpältä ylävirtaan. Joen penkkaan oli jäänyt edellisvuotista kuorittua kuitupuuta 3 500 mottia, jotka piti saada veteen. Urakasta tarjottiin aluksi 270 000 mk ja Finne pyysi 450 000 mk. Lopulta siitä maksettiin 350 000 mk, Finne keräsi viisi lisämiestä ja ”nopeasti kolisivat kuivat propsit jyrkässä joenpenkassa virran vietäväksi. Kasööri ihmetteli tilin suuruutta.”

Raimo Oinonen muistelee kaivospuiden uittoa Pitkäjärvellä kesällä 1955:

“Erä kaivospuita oli jätetty keväällä uiton ulkopuolelle ja sen annettiin vielä pari kuukautta kuivua. Puut olivat Pitkäjärven kämpän luona. Pyräspuomit oli keväällä jo varattu Pitkääntammelle, josta ne laitoimme veneen perään menomatkalla. Uitettava 140 motin pino oli järvestä kaukana. Vieritys tehtiin heittämällä pölli mieheltä miehelle, kun meitä oli kuitenkin kuusi miestä. Pöllit olivat 1,5 metrin pituisia ja 10-20 cm paksuja, kesän kuivuneita. Pyrään viemisessä oli ongelmia, kun vähänkin kovemmin alkoi soutaa, pöllit rupesivat takareunasta alitse uimaan. Seuraavana päivänä sitten tammesta lasku ja peräpuomilla puut ohjattiin maantien sillalle, mistä ne nostettiin autokuljetukseen. Hyvä esimerkki sen ajan puunhankinnan kustannusten muodostumisesta.”

Sulo Turusella on vieritysurakasta oma muistonsa:

“Paikka mihin puut ajettiin oli nykyisestä maantiesillasta alaspäin, Näätäpuron lähellä. Jokiranta oli sellasta epätasaista ja pikkusen pehmyttäkin veen nousun takia. Ne jäi vähän etemmäs sinne kankaalle ne puut. Siinä jo kaks urakaporukkaa yritti pistää veteen niitä tukkija ja ne näki jotta nyt hyö otti semmosen urakan, jotta tämä homma se kussoo. Ja ne luopu siitä urakasta. Sitten rupes uiton perä painamaan päälle ja yhtiön työnjohtajalle tuli kiire, että ei jouvu ne uittoyhistyksen miehet lyömään niitä puita vetteen. Sitten ne varsinkin tullee maksamaan. Työnjohtaja oli kysynyt Einari Oinoselta mitä hän tekkee niihen puihen kanssa. Einari oli esittänyt, että anna nuille pojille (Sulo ja veljensä) se urakka, ne varmasti pannoo ne puut siitä vetteen. Niihä myö lähettii sitä urakkaa kahtomaan ja myö sanotii hinta, että sen kun maksat niin myökii yritettää. Se empi pitkään ja sitten tuli sanomaan, että mänkää vaan töihin, hän maksaa sen. Kun puita ei hirmusen paljon ollut, myö saatiin samana iltana se urakka aika vähhiin. Myö alotettii jokirannasta se tien teko, semmonen telotus kannokoihen ja kivikoihen yli siihen jookeen. Käänneltiin telotukselle ne puut ja kun siinä oli pikkusen myötämäkkee, niin eihän siinä ollu kuin pijätellä niitä puita siinä telojen päällä. Niin tuli se työnjohtaja kahtomaan ja sano, että jättäkää etes vähän huomiselle päivälle. Jotta ei häntä niin paljon harmita, että hän liikaa teille makso.”

Työnjohdosta uitossa vastasivat kokeneet uittomiehet eli kympit, joille oli annettu jokivarresta tietty vastuualue. Puiden kulku joessa oli vonkamiesten vastuulla, joita oli harvemmin tai tiheämmin välein joen uitettavuuden mukaan. Monesti osa joki-uitosta oli annettu urakkaryhmälle itsenäisesti hoidettavaksi. Uiton ollessa käynnissä oli jokiranta koko pituudelta miehitetty, jotta puut saatiin kulkemaan virran mukana mahdollisimman joutuisasti.

Ongelmiakin vastaan tuli. Erkki Turunen muistaa seuraavan tapauksen.

“Kerran jälleen oli uitto menossa ja Ukonjoen kämpän yläpuolella oli puita paljon, Kokkokankaan korkeudelle asti ainakin. Siinä välillä oli yksi tammi ja joki aika kapea. Ne oli jo huutaneet sieltä alhaalta, kun koskeen oli tullut ison ruuhkan alku, että tammelta pittää puun lasku lopettaa, ettei pääse kasvamaan se ruuhka. Eikö ne olleet kuulleet ne tammella olleet solijat, uittomiehet, sitä vaan ne oli antaneet puun mennä myötävirtaan. Se oli ränni tullut täyteen puuta ja sit oli tullut uittoyhtiön ukkopomo, Alfred Nuutinen, siihen tammelle. Se oli niin hiiltynyt niille uittomiehelle, jotka laskivat sen kosken täyteen puita, että se oli hattunsakin ottanut pois päästä ja viskannut tammella siihen kannelle ja hyppinyt hattunsa päällä. Mekastanut ja noitunut niitä uittomiehiä, että miks työ tämän teittä.”

Vettä säännösteltiin patojen avulla, mutta joskus vettä oli liikaa tai se uhkasi loppua kesken. Sulo Turunen muistaa yhden hankalan tapauksen. Haapajoessa vesi nousi yhtenä keväänä niin korkealle, että tukit eivät enää päässeet uimaan joessa olleen sillan ali eikä Ukonjoelta voinut laskea puita Haapajokeen. Vesi rupesi yläjuoksulla kuitenkin vähenemään ja uittopomona toiminut Einari Oinonen päätti, että yläjuoksu lasketaan tyhjäksi ja alas syntyvä suma puretaan sitten koko savotan voimin. Melkein kaksi viikkoa kului ennen kuin vesi Haapajoessa laski riittävästi. Ukonjoen puolen tyhjentäminen olikin sitten kova urakka, kun veden vähentyessä puita revittiin irti hiekkaisesta pohjasta.

Ukonjoen uitosta vuonna 1948 on arkistossa Paul Järvisalon laatima tarkkailuilmoitus. Sen mukaan työt alkoivat 8.4. esi- ja valmistelutoilla kuuden miehen voimin. Uittoonpanotyöt alkoivat Korpikoskella 15.4. ja varsinainen uitto 19.4. Ensin uitettiin Veitsiluoto Oy:n sahapuut erillisenä sumana. Työssä oli 30 miestä ja yksi soutu- ja keluvene. Merkkaustyössä lisäksi kuusi miestä. Puitten keula saapui Haalarampiin viikon päästä 26.4. ja perä 6.5. Uitettava puutavara oli sahapuita, keloja ja ratapölkkyjä, yhteensä 46 449 kappaletta.

Varsinainen uitto alkoi Pohjois-Karjalan uittoyhdistyksen toimesta Pitkäjärveltä 5.5. niin, että ensimmäinen pyräs (tukkilautta) oli Pitkäjärven tammella klo 9.30. Sahapuut ja muu ”karkea puutavara” oli ollut valmiiksi ajettuna Pitkäjärven jälle. Lasku tammesta alkoi seuraavana päivänä klo 7. Uittotyössä oli päivittäin jopa 100-110 miestä. Puuerän keula saapui Haalarammille 13.5. ja perä 2.6.

Uitettavaa puutavaraa oli Pitkäjärvellä 78 842 kpl sahapuuta, keloja ja ratapölkkyjä sekä pinotavaraa 16 500 pinokuutiota. Korpikoskelta pudotettiin vielä 2 500 kuutiota lisää.

Uiton päättävässä peränajossa joki tyhjennettiin irtopuista ja uittorakenteista.

Peränajosta eli joen tyhjentämisestä kiinni jääneistä puista, puomituksista ja muista uittorakenteista Sulo Turusen kertomana:

“Jos oli melto vesi peränajossa kuljetettiin mukana takapuomia ja siinä oli ylleensä mukana kaksi venettä. Toinen vene kulki toista puolta ja toinen toista puolta. Ja niihen venneihen välissä oli puomi. Siinä oli joku mies mailta käsin, jos oli mailla puuta ja irroteltavia puita. Niinkuin ohjeita ja ohjepuomia ja semmosia ne löivät lankasaksilla tai kirveellä langat poikki. Ja vetteen. Kummankin puolen veneporukat pitivät huolen siitä, että ne kaikki puut on siinä peräpuomissa. Että sinne jäljelle jäävälle osalle ei jää puita ollenkaan. Takapuomi kuluki siinä venneitten välissä. Koskikohissa tarvihti vain puottoa sieltä mailta ja ohjeet ja laitokset purkoo vetteen. Sitä mukkoo kun uitto loppu perä tuli perästä. Purki kaikki pois, mittään ei jäänyt.”

Uittoa suosivat ilmoituksen mukaan muutamaa päivää lukuun ottamatta hyvät ilmat. Työtehoa ja uitonkulkua voitiin pitää normaalina. Palkkariitoja ei ollut, koska palkat oli maksettu normien ylittämistä ns. urakkatuntipalkkoina. Palkka oli mies-tuntia kohti 100 markkaa, kun valtioneuvoston vahvistama uiton tuntipalkkanormi oli tuolloin vain 45 markkaa. (Uittoyhdistyksen tuntipalkka oli seuraavana keväänä

”tavalliselle uittomiehelle” 51 mk, tottuneelle 53 mk.) Keskimääräinen päivään-sio nousi 1 500 markkaan, vaikka periaatteessa uiton työpäivä oli kahdeksan- tai enintään kymmentuntinen.

“Mutta sitten kun oli perän ajossa, jos urakalla otettiin, niissähän sai tehdä niin pitkään kuin jaksoi. Urakassa pärjäsi ylleensä pikkusen paremmin kuin tunti-talkoissa, eihän sitä muuten ois semmosseen lystiin.”

Ukonjoen uiton kokonaiskustannukset olivat 6,2 miljoonaa markkaa. Uittotyönjoh-tajana toimi A. Nuutinen. Uiton päätyttyä uittoyhdistys teki vielä perkaustöitä ja uusi kokonaan Ukonjoen tammen.

Einari Oinosen ensimmäinen uitto Ukonjoella oli keväällä 1949. Hän vastasi vuo-desta 1951 alkaen uitosta Tohlinjokeen asti.

Tapaturmia uitossakin sattui, mutta ei erityisen paljon. Sulo Turunen muistaa, että kerran Ukonjoen sillan kupeessa puita merkattaessa leimasivat yhden miehenkin Repolan omaisuudeksi. Kädenselkään oli leimauskirves vahingossa sattunut ja lääkärireissu siitä tuli. Turunen muistaa myös kerrotun, että keväällä 1928 oli äi-tienpäivänä muonavene koskessa kaatunut ja hattuvaaralaiset veljekset hukkuneet. Siitä pitäen tätä Ahokosken alapuolista koskea on kutsuttu Surmakoskeksi.

Töitä tehtiin kesälläkin

Uiton jälkeen suuri osa miehistä lähti kotitiloilleen tai muihin töihin, mutta eivät kämpät kokonaan hiljentyneet. Sulan maan aikana raivattiin hakkuualueita, kulotet-tiin ja kylvettiin siementä ja istutettiin taimia. Syksymmällä hakattiin pinotavaraa, myös tukkileimikoista. Pöllit parkattiin puolipuhutiksi ja kasattiin ristikoille. Tukit kaadettiin vasta talvella ja alkuvuosina myös kuorittiin metsässä. 1950-luvun lo-pulla tukeista ”teroitettiin” vain päät latvapaksuuden mittausta varten. Pinotavara alettiin tehdä ”mustana” ja kuorittiin koneella lanssissa.

Avohakatut alueet pyrittiin yleensä kulottamaan heti hakkuun jälkeisenä kesänä ennen kylvöä. Hakkuun jäljiltä kulotettavat alueet raivattiin huolellisesti. Parhaat lähellä tietä olevat koivikot oli tehty haloiksi, mutta muuten koivu oli vielä 1950-lu-vulla arvotonta puuta. Huonolaatuiset koivikot jäivät hakkuissa pystyyn, mutta en-nen kulotusta ne yleensä kaadettiin maahan. Varsin rajusta menetelmästä kertoo harjoittelijana v. 1957 toiminut metsänhoitaja Lauri Hytönen Pohjois-Karjalan met-sänhoitajien 75-vuotishistoriikissa:

“Sirkkavaaran savotalla oli hakkuun jälkeen runsaasti paksua koivua. Koivikko kaadettiin maahan laahaussinkkimenetelmällä. Kaksi Caterpillaria kulki noin sadan metrin välein vierekkäin ja niiden välissä oli liki rannetta paksu sinkkiköysi. Köyden puolivälissä oli raskas rautamötikkä, joka piti sinkin riittävän alhaalla. Puut kaatuivat juurineen.”

Kulotusporukkaan kuului normaalisti 15-20 miestä. Kulotettava alue valmisteltiin ensin palokujia kuokkimalla, kaivamalla ja merkitsemällä vesikaivot, valmistamalla hosat sopivista näreistä ja tuomalla paikalle tarvittava kalusto: sankoruiskut ja ämpärit, kuokat, lapiot, vesureita ja kirveitä ja jokunen pokasaha. Myös tiedossa olevat kanalintujen pesät merkittiin ja suojattiin. Pesien ympäristö raivattiin oksista ja puustosta, joskus käytettiin kuokkaakin.

Raimo Keränen muistelee, että kulotukset suunniteltiin ja valmisteltiin hyvin huolellisesti.

“Sytytyshetkeä jouduttiin joskus kyttämään päiväkausia. Sytytys tehtiin sitten tuohikäppyröillä tuulen alapuolelta. Vähän kerrallaan edettiin sytytysrintamalla tuulta vasten ja sivuille päin. Kulotuksen johtajalla oli tarkka tehtävä laskea vastatulen sytytyksen oikea ajoitus tuulen päältä siten, että tulirintamat kohtaisivat turvalisessa paikassa. Tämä oli kulotuksen huipennus, tulessa oli kerralla kymmeniä hehtaareja tai jopa yli sata. Yleensä sytytyshetki oli iltapäivällä ja lepäämään kulottajat lähtivät keskiyön tietämissä. Ryhmä miehiä jäi yöksi vartioon ja aloittamaan jälkisammutusta. Sammutusta ja vartiointia jatkettiin muutaman päivän ajan. Jos oli tuulisia säitä, osa alueesta saattoi syttyä uudestaan palamaan, joskus viikkojenkin kuluttua. Usein alkulähteenä oli kytämään jäänyt muurahaispesä, joka leimahti tuulen voimasta. Suurempia muurahaispesiä hajotettiin ennen kulotusta. Jälkisammutusvaiheessa kuloalueen laidat lyötiin lapiolla tai kuokalla sisään, peitettiin mullalla ja poljettiin tiiviiksi. Runsas savussa olemisen sai silmät punaisiksi ja vetisiksi ja pään pöhnäiseksi. Myös makuaisti vääristyi pitkäksi aikaa. Vaatteiden mukaan tuli majapaikkaankin voimakas kulon haju. Uni oli rauhatonta ja päivät alkoivat seota.”

Yhden kerran Raimo Oinonen muistaa tulen ryöstäytyneen hallinnasta kulotuksen aikana. Kesällä 1953 Jorkassa olosuhteet kulotukselle näyttivät hyviltä, mutta kulotettava alue oli suuri ja miehiä ei saatu riittävästi. Parin päivän odottelun jälkeen työnjohtaja määräsi kuitenkin sytyttäjät töihin arvellen saavansa miehiä lisää, jos tarve vaatii. Tuli kuitenkin karkasi, lopulta lähes 600 hehtaarin alueelle. Neljännes alueesta oli siemenpuuasentoon jätettyä mäntykangasta, jota tietenkään ei ollut tarkoitus polttaa. Sahapuuksi suuri osa niistä kuitenkin vielä oli kelvannut. Sammutustyössä oli lopulta ollut satoja miehiä.

1950-luvun lopulla tekniikka eteni niin, että palokujien ja -kaivojen teossa alettiin käyttää koneita. Sytytyksessä käyttöön tulivat tuohikäppyröiden jälkeen petroolikäyttöiset ”liekinheittimet”. Reunojen hallinnassa perinteinen hosa kuitenkin oli lyömätön.

Kylvöporukka työssä kulotetulla alueella. Vasemmassa reunassa Liisa Kilpeläinen ja Teuvo Laitinen.

Kulotetuille alueille kylvettiin seuraavana kesänä männynsiemenet. Se oli kyllä pölyistä hommaa sekä kuokkijalle että kylvöporukalle. Maaperä valmisteltiin ensin kuokalla laikuttamalla, minkä jälkeen naiset ja koululaiset tekivät kylvön. Käytössä oli vakoruutukylvö, jossa pari junttamiestä löi vakoraudalla laikkuihin itä-länsisuuntaiset vaot, joihin siemenet käsin tai kylvökannusta pudotettiin. Päälle ravisteltiin vähän kivennäismaata ja etelän puolelle laitettiin varjokapula. Kylvö tehtiin ennen juhannusta, jolloin maaperä ei ollut ehtinyt kuivua liikaa. Myöhemmin tulivat käyttöön nykyäänkin käytössä oleva hajakylvö ja viirukylvö, jossa n. 70 cm pituisiin ruutuihin kylvettiin n. 70 siementä. 1950-luvun lopulla alkoi istutus uudistamismenetelmänä nopeasti lisääntyä.

Lähellä Ukonjokea, Honkavaarassa Ilomantsin puolella kunnanrajaa asunut Jarkko Heikkinen muisteli lapsuuden kesiään:

“14-15 vuotisena olin siellä siemennyssavotassa touko-kesäkuussa. Vanhemmat miehet tekivät laikkuja ja me kylvettiin tai istutettiin, sekä mäntyä että kuusta. Kolmena kesänä olin, kolme-neljä viikkoa kerrallaan. Palkka oli 85 markkaa tunti. Ukonjoella asuttiin miehistökämpässä, meillä oli yhteinen ruokakunta. Yksi emäntä oli ja kämpppäukkona vanhempi äijä, Hassisen Matti. Joka puolelle silloin pääsi töihin, mihin oli lyhin matka, sinne mentiin.”

Viljelytöiden jälkeen alkoivat myöhäiseen syksyyn asti jatkuvat leimaukset, joista aikaisemmin on jo kerrottu. Yli-ikäisillä ja vajaapuustoisilla kuvioilla uudistushakkuu oli ainoa vaihtoehto, mutta silloinkin suositettiin luontaista uudistamista, jos laadukkaita siemenpuita oli riittävästi. Siemen- ja suojuspuut rengastettiin kirveellä tai puukolla kaarnaan tehdyllä renkaalla. Avohakkuualueella leimattiin kirveellä tukkipuut, harvennushakkuualueilla kaikki poistettava puusto.

Raimo Keränen piti leimausporukassa työskentelyä kesäisessä tai syyskuulakkaassa metsässä parhaana työkokemuksenaan. Jo pääsy kämppäpojasta leimaussakkiin Maali-Janneksi tuntui melkoiselta ylennykseltä.

“Kirvesmiehet huutelivat ylösottajalle tukkirunkojen rinnankorkeusläpimitat. Ylösottaja toisti huudon ja koepuun tullessa vuoroon hän huusi: koe. Hän piti huolen siitä, että jokaisesta läpimittaluokasta tuli riittävästi koepuita. Hankomies arvioi koepuun pystyyn ja huusi tiedot ylösottajalle. Tukkipuut merkittiin kahdella kirvesleimalla, ratapölkkypuut kolmella ja harvennusleimauksessa kuitupuut yhdellä. Erikoispuut merkittiin erilaisilla maalimerkeillä. Niitä olivat laivapuut, Hollannin pelkat, sorvimännyt, Englannin pylvää ja puomipuut. Hyvänlaatuisessa mänikössä erikoispuita tuli paljon. Vähän väliä kuului huuto, joskus useita yht’aikaa: Maali-Janneeee..!

*Työvauhti oli rivakkaa, mutta taukoja pidettiin säännöllisesti noin tunnin välein. Ruokatunti pidettiin puolenpäivän tietämissä. Aina tehtiin hyvä nuotio, yleensä kelo-
puista. Kahvi keitettiin suurella, nokeentuneella pannulla. Se oli porukan nuorimman tehtävä. Nuotion ritinä ja lämpö, kahvin tuoksu savun ja tervaksen tuoksuun sekoittuneena tulee vieläkin herkästi mieleen. Kahvistelun jälkeen jäi vielä aikaa vetäistä pienet nokkaunet kuivalla sammalikolla. Tauko oli tasan tunnin mittainen.”*

Heikki-hirvi ja muita eläintarinoita

Kesällä 1954 Suomessa koettiin lähes täydellinen auringonpimennys. Varustaudimme aamulla ottamalla ikkunalasien kappaleita mukaan. Nokesimme ne tervastulilla ja katselimme harvinaista luonnontapahtumaa niiden läpi, etteivät silmät vahingoittuisi. Olimme pimennyksen aikaan hiekkaisen särkän kupeessa. Linnut lopettivat laulunsa ja oli merkillisen hiljaista. Äkkiä huomasimme, että jaloissamme juoksenteli ketunpoikasia. Nekin olivat särkän kupeessa olevassa pesässään vaistonneet oudon tapahtuman ja lähtivät liikkeelle. Otimme niistä kaksi kiinni ja leimaussakin nuorempi metsänhoitaja päätti viedä ne kotiinsa eläviksi. Viikonlopuna kotiin lähtiessään hän pakkasi ketunpojat pahvilaatikoon. Lieksassa hän junaa odotellessaan piipahti Seurahuoneelle ja jätti laatikon portsarin huomaan. Ketunpojatpa karkasivat Lieksan kaduille ja sieltä pelloille.

Ahosen Olavi ajoi kerran linjurillaan suden yli Ukonjoen ja Naarvan välillä. Hän nosti pedon auton käytävälle, kun matkustajia ei ollut. Kuolleeksi luulemansa susi

alkoikin virota lämpimässä. Siitä seurasi ottelu auton sisällä. Olavi sai lopulta nuijittua puolipökerryksissä olleen suden hengiltä isolla jakoavaimella. Tapporaha oli sudesta silloin 50 000 mk, mikä oli noin kuukauden palkka. Toiset kyllä kertovat, että susi kuoli kerralla eikä mitään ottelua tarvinnut käydä.

Ruokojärven kämpän hakkuussa v. 1952 miehet olivat jo aamulla ihmetelleet järveltä kuuluvaa naukunaa. Ruokatauolla he näkivät hirvenvasan ”uivan kiekkoa” selällä. Pari miestä veneeseen ja vasa rantaan, mistä se ei lähtenyt minnekään. Panivat liekaan ja kuljettivat veneellä Ruokojärven tammelle. Yrittivät taluttaa eteenpäin, mutta vasa teki stopin. Haettiin kottikärrit ja kuljetettiin vasa sidottuna Ukonjoelle. Einari soitti eläinlääkärille ja kyseli mitä tehdä. Tuttipullolla käskettiin ruokkia. Eläinlääkäri soitti Helsinkiin ja sai tietää Saksasta tilatun hirvenvasan tutkimus-tarkoituksiin. Pari viikkoa miehet syöttivät vasaa kämpällä kunnes hakijat tulivat.

Naapurisavotan leimausporukka oli löytänyt toukokuussa 1954 metsästä heikos-sa kunnossa olevan hirvenvasan. Vasa tuotiin kämpälle ja sai kodin hevostallista ja nimen aluemetsänhoitaja Mattilan etunimestä. Heikki-hirvi kesyyntyi seuraten miehiä kuin hai laivaa. Emännät olivat kerran laittaneet ison kulhon rusinasoppaa jäähtymään ikkunalaudalle. Heikki tuli paikalle ja lotaisi sopan naamaansa. Heikin intohimona oli ottaa pilvet kämpän pihalle käyntiin jätetyn auton pakokaasuista. Heikistä tuli kuuluisuus; huhtikuussa seuraavana vuonna Kuoran koululaiset tal-sivat kuusi kilometriä suuntaansa Heikkiä katsomaan. Lopulta hirvi vietiin Korkea-saareen ja sieltä myöhemmin Kööpenhaminan eläintarhaan. Metsästäjä-lehdessä kerrottiin myöhemmin, että tämän Heikki-hirven tienvarteen pannusta kuvasta oli Metsästäjäliiton aloitteesta kehitetty nykyinen hirvivaroituserkki, joka otettiin käyttöön v. 1959.

Heikki-hirvestä varoittava, Jalmari Parviaisen piirtämä liikennemerkki oli mallina nykyiselle hirvivaroituserkille.

Rissas-Kalle oli sieltä puronvarresta kuullut valittavaa ääntä ja mennyt katsomaan. Siellä oli liikuntakyvytön hirvenvasa. Kalle oli kantanut sen Ahokosken kämpälle ja saanut vasan virkoamaan. Siitä tuli Kallelle kaveri, ja Kalle risti sen kaimakseen. Kun Kalle kävi Ukonjoella kaupassa pyörätietä pitkin, semmoisen neljä kilometriä, se hirvenvasa juoksi perässä kuin koira. Niin paljon se leimautui Kalleen. Johonkin eläintarhaan senkin veivät.

Talvi 1955-56 oli kylmä pakkastalvi. Otto Kurvinen muistelee miten jäisiä eväitä jyrstiin nuotiolla. Siihen kun jäi lämpimät tuhkat, niin talitintit meni siihen tuhkaan ja pyörivät siinä tuhassa.

Raimo Keräsen mieleen tuli tapaus taimikon harvennuksesta:

“Harvensin keväällä taimikkoa Ukonjoen kämpän lähellä suon keskellä olevalla kummulla. Oli varhainen kevät, varjoisissa paikoissa oli vielä lunta. Kumpu oli täynnä kyykäärmeitä. Ne olivat nousseet koloistaan lämmittelemään kevätaurin-gosta. Piti varoa jokaista askelta, ettei polje kynn päälle, jotka sihisivät varoit-tavasti. Suurikokoinen kyy lekotteli kiepillä mättään päällä. Se näytti nukkuvan. Minulle tuli kiusanteko mieleen. Otin suuren lumipaakun ja heitin sen eläimen päälle. Vähään aikaan ei tapahtunut mitään. Sitten käärme suorastaan ponkaisi ilmaan lumen alta.”

“Siellä oli kämpä Pitkäjärven piässä, on vieläkin autiotupana. Minä meinasin sii-hen salmeen hevosen hukuttaa, kämpän viereen. Emppu Ruokolainen oli Markun-salmessa kaverina. Minä Empulle sanoin, että eeltä koettele jäätä. Jos tuntuu heikol-ta, elä laske hevosta jälle. Muualla kesti hyvin, mutta siinä salmessa puotti. Minä ja hevonen puottiin siinä. Emppu juoksi hakemaan kämpältä miehiä, ja minä koetin pittää hevosen turpoo jään piällä. Miehet tuli ja suatiin hevosen perän ja mahan alle narut uitettuu. En-sin saatiin hevonen jään piälle. Jäykkähän se he-vonen oli, että pääsöökö jaloilleen ennee, kylmä vesi tönkötti. Reet vejet-tiin miehissä sieltä pois. Oli vielä oma ensimmäin-hevonen, siinä olisi ollut minun omaisuuven loppu sillä kertoo. Hevo-nen ja vehkeet maksoi sadantuhannen nurkilla sen ajan rahhoo. Siitä oli vielä Einarilta kottina puolet siitä hevosesta.”

Taisto Oinonen kertoi huiman tarinan hevosesensa kanssa jäihin putoamisesta.

Tietä tekemässä

Maantietä Lieksasta Kitsiin jatkettiin 1930-luvulla Inariin ja Palkinvaaraan, jonne pian oli myös arkipäivisin linja-autoyhteys. Kelirikon vuoksi se saattoi keväällä olla keskeytyksissä. Vuonna 1937 tie ulottui Palkista jo Piiloon asti etelän suuntaan. Maantieverkoston täydentämistä pohtinut komitea oli jo v. 1928 esittänyt tämän ”erämaantien” jatkamista Pallosenvaaran kautta Naarvanvaaraan, Käenkosken kautta tulevan paikallistien päähän. Ukonjoen savotan alkaessa v. 1948 maantietä kuitenkin pääsi vasta Ukonjoelle asti, ja savotan aikana sitä jatkettiin edelleen kohti Ilomantsia. Pallosenvaaraan asti suunnitelma oli valmis ja tielinja merkitty jo keuhällä 1950. Inarista Haapavaaraan ei vielä ollut tiesuunnitelmaa, mutta hoitoalueen toimintakertomuksessa v. 1952 tien tarvetta perustellaan seuraavasti:

Tiellä olisi erittäin suuri merkitys puutavaran kuljetustienä, koska se kulkisi hakkaamattomien metsien halki ja voitaisiin sen vaikutuspiiriin yhdistää melkein kaikki (karttalehden 5) ne maat, jotka jäävät Ukonjoen-Pallosen tien ulkopuolella.

Vuonna 1955 tie oli jo rakenteilla ja valmistui lopullisesti v. 1958, kun savotta siirtyi Elimolle.

Keväällä kun tienteko alkoi, niin syksyllä jo ajettiin autolla, muisteli hevosmiehenä mukana ollut Taisto Oinonen työmaata Palkista Ukonjoelle.

”Olin Einarilla savotassa edellisenä talvena. Sieltä sitten tultiin tähän, minä jäin Palakin puoleiseen päähän hevosen kanssa. Siinä oli muitakin miehiä, kun ampuivat niitä kiviä. Jo silloin oli pieni pillari, joka työnti siitä pinnan pois, työnti jonkunlaisen uran. Sitten ajettiin notkoloihin lavotukset ja semmosta räsötystä tehtiin. Siihen ajettiin hevosella multoo, hyvä kerros toiseensa ihan kiinni. Se oli semmosta mullan ja soran sekotusta. Maat ajettiin sen lavotuksen päälle, sitten luotiin lapiopelillä ojamaatkin siihen lavotukselle. Räsötykseksi sanottiin silloin sitä, kun hienoo puuta ja kaikkee risua kannettiin uran täytteeksi. Siihen vaan maa piälle ja autolla yli. Niillä särkillä, eihän siinä muuta kuin pinnattiin ja isommat kivet ampuvat.

Se toinen hevonen pelekäsi ammuntaa. Kun huutivat että ampu tulloo, hevonen tuli kuin hulluksi. Piti pitää lujasti kiinni, muuten karkasi. Oli varmaan sodassa ollut hevonen, oltiin ihmeessä sen kanssa.

Kirvesmiehet mahtovat tehdä sen (Ukonjoen) sillan. Silta joka silloin tehtiin on noin viiskymmentä metriä nykyisestä sillasta alaspäin. Vierellehän jäi se vanha silta silloin. Sehän oli kun sitä vähän laitettiin, jotta hevosella uskalti ajoo, semmosta pioneerihommoo.”

Ukonjoen maantiesillan pituus oli 57 metriä ja leveys 4,2 metriä.

Aulis Rytkönen tuli Metsähallitukselle v. 1955 keväällä maansiirtokoneen kuljettajaksi. Ukonjoki oli ensimmäinen työpaikka.

“Sieltä oli tehty tielinja Naarvan ja Ilomantsin Hattuvaaran suuntaan, useita kymmeniä kilometrejä. Ukonjoelta lähdettiin sitä tienpohjaa raivaamaan koneella. Kai-vinkone oli ja neljä autoa oli täytymaata ajamassa. Olin kolmena vuonna siellä. Saatiin tiepohja Haapajoelle saakka. Tieura oli merkattu maastoon ja puut kaadettu. Ojat ja ravit tehtiin puskukoneella. Puskuria voi kallistaa, sillä keinoin saatiin se muotoiltua.”

Vanhimpia kulkuteitä olivat polkutiet, joita oli ryhdytty kunnostamaan jo 1900-luvun alussa mm. rakentamalla pitkospuita ja purojen yli kapulasiltoja. 1920-luvulla olivat jo olemassa polkutiet Palkinvaarasta Näätävaaraan ja Piiloniemestä Pallosenvaaran kautta Näätävaaraan. Sieltä pohjoiseen Haapavaaraan, Kirkisenvaaraan ja edelleen Sirkkavaaraan. Polkuteiden rakentaminen ja kunnostaminen kustannuksineen on huolellisesti kirjattu hoitoalueen toimintatilastoihin.

Kesäaikaista liikkumista helpottivat myöhemmin kovasti pyörätiet, joita pitkin sivukämppien huolto ja työmatkat sujuivat, savotan loppuvuosina jo moottoripyörilläkin. Osa pyöräteistä noudatti polkuteiden kulkua, osa linjattiin suoraviivaisesti. Vanhin arkistotieto pyörätiestä on vuodelta 1929, jolloin Näätävaarasta Pallosenvaaran ja Nikkilänvaaran kautta Piiloon kulkevaa polkutietä kunnostettiin. Ukonjoen savotan aikana sellainen tehtiin ensin Ukonjoelta Ruokojärven tammelle ja edelleen Ruokojärven kämpälle, 7 km mittainen viivasuora ura. Tien leveys kankaalla oli 80 cm. Kangasmaastossa poistettiin tieuralta kuntoa, kannot ja kivet ja pohja tasoitettiin ajokelpoiseksi. Soiden yli tehtiin lankutus, jossa oli kolme leveää lankkua tiiviisti rinnakkain, leveys 60-70 cm.

Raimo Oinonen oli Riku Sorsan kanssa tietä tekemässä Ruokojärven tammelta Ruokojärven kämpälle.

“Pyörätiehän oli noin metrin levyinen. Työssä joutuuttiin käyttämään lapioo, kuokkaa, kirvestä, dynamiittii, kantopommii, kloriittii. Ampuukin piti, kun semmonen paikka tuli. Suolla tehtiin lankutus. Ne lankut oli jo sahattu sirkkellillä, noin 25 senttiä leveitä ja kaksi tuumaa paksuja lankkuja. Niitä laitettiin kolme rinnan. Pohjattiin hyvin ristipohjalle eli poikittain ensin pantiin suon päälle. Kiinnityksenä oli kairatapiutus. Kaikki nämä työt oli urakkatyötä. Ukonjoen kämpältä käsin käytiin, muutamia öitä oltiin Ruokojärven kämpällä. Se lankkutie meni kolmesta kohti Ukonjoen yli, Rännikosken kohalta ja Kokkokankaan kämpän yläpuolelta. Sillat oli samanlaisia lankkusilloja, tais olla lankku enempi kuin muuten. Se oli nostettu reilusti joen pinnasta.”

7 km mittainen viivasuora pyörätie Ukonjoelta Ruokojärvelle.

Kirkisenvaaran pojat Seppo ja Hugo Nevalainen pyörätien lankkuja sahaamassa.

Ruokojärven kämpälle v. 1953-54 jatkettu pyörätie jatkui vielä Korpisalon kämpälle ja seuraavana vuonna Jorkkaan asti. Jo vuonna 1952 oli tehty pistotie Nikkilänvaaraan ja seuraavana vuonna Ukonjoen varsikankaiden polkuja seuraava pyörätie Piiloniementä Ukonjoen kämpälle. Myös Pitkäjärven kämpälle ja edelleen Elimolle tehtiin pyörätie v. 1954-55. Pitkäjärvelle se kulki Aitalammen kautta.

Pyörätiet (kuvassa tie Elimon esikunnasta Kaatiinlammen suuntaan) helpottivat kesäaikaista liikkumista ja kämppien huoltoa. Kuvassa vasemmalta Eino Sarkkinen sekä metsänkylvöstä palaamassa olevat Raimo Keränen, Sulo Savelius, Väinö Siponen ja Tapani Lakio.

Pyöräteiden jälkiä on vieläkin nähtävissä mm. Ukonjoen Rännikosken suunnassa ja Nikkilänvaaraa kohti mentäessä. Karhunpolku kulkee osaksi vanhaa pyörätien uraa.

Raimo Keränen kertoo, että:

“Me nuoremmat kokeilimme joskus männänliikettä lähes kilometrin mittaisella suoralla lankutuksella. Jälkeenpäin tuntuu ihmeeltä, että selvisimme hengissä ennätyskokeistamme, vauhti saattoi lähennellä satasta.”

Moottoripyörien omistajat joutuivat työkaverien lisäksi kuljettamaan myös Ukkopomoa tai hoitoalueen ja piirikunnan herroja sivukämppien työmaille.

Soiden ojittaminen oli myös päässyt alkuun jo ennen sotia ja toiminta kiihtyi 1950-luvulla. Siitä vastasi metsähallituksessa oma organisaatio, joten hoitoalueen tilastoissa ei ojitustietoja ole. Toimintakertomuksessa v. 1950 kyllä todetaan, että ojittettavaa olisi paljon, mutta suunnitelmat puuttuvat.

Raimo Oinonen muisteli työrupeamaa ojakoneen mukana kesällä 1955.

“Kahdenkymmenen tonnin catepillari oli vetämässä oja-auroja, jotka vinssillä veitettiin pillarin luokse. Joskus pysty ajamaan niin, että aura meni pillarin perässä. Pillareihin tehtiin vielä koivuhaloista pulteilla kiinnitetyt telat, joilla sitä levennettiin, jotta kantavuus parani. Tapahtui silti, että melkein joka päivä upottiin ja ryvettiin suossa. Jouvuttiin jopa ehtimään apupillaria. Minä olin näyttämässä ojan paikkoja ja mittaamassa. Tavoitteena oli saada paljon metrejä aikaan. Muistan että parhaana päivänä saatiin 1 870 metriä oja. Ei silloin ojitettu mitä olisi pitänyt ojittaa, tavoitteena oli vain saada metrejä. Ei katottuna sitä suon arvoa, määräys oli että kaikki ojitetaan.”

Ukonjoen savottarakennukset

Miehistökämpä esikuntakämpän katolta kuvattuna.

Tarkin kuvaus Ukonjoen rakennusten pystyttämisestä on saatu työssä mukana olleelta Mikko Kallionpäältä. Hänen liittyessään kirjan alussa mainittuun rakennusporukkaan oli miehistösauna jo rakennettu. Sen jälkeen tehtiin esikunnan sauna, sitten esikunnan kämppä (nykyinen Ukonjoen kämppä), sitten miehistökämpä ja talli. Navetta tuli vasta seuraavana kesänä, samoin kaupparakennus.

Kallionpää muisti, että työt silloin tehtiin aikapalkalla. Kaikki rakennukset tehtiin hirrestä ja käsityönä sahalla, kirveellä ja taltoilla. Perustukset tehtiin kivistä. 8-9 -metriset hirret kuljetettiin olkapäällä ylös telineille seinän noustessa, kilpatyönäkin. Hirsien väliin laitettiin kuivattua sammalta ja sitten tapit kiinni. Lukkonurkalla tehtiin kaikki. Pärekaton päreet höylättiin paikan päällä. Ikkunareiät tehtiin ja ovet. Karmit oli tehty tehtaalla, sitten ne passattiin ja saranat ja lasit pistettiin. Uunien muuraaja oli erikseen. Esikunnan uunit olivat tiilipintaisia. Talvisavottaan mennessä oli kaikki valmiina, kun joulukuussa tulivat savottaan.

Miehistökämpä oli kaksiosainen, toisessa päässä olivat tekomiehet, toisessa, joen puolella, hevosmiehet. Keskellä olivat keittiö ja kuivaushuone. Kummassakin osassa oli erilliset, kaksikerrokset ritsit, pitkä pöytä ja iso kamina kämpän keskellä. Sulo Turunen ja Sulo Nuutinen muistavat, että

“Uunit olivat semmoset isot peltilaatikot ja sen päällä pyöreä kehä kiviä täynnä. Peltilaatikossa puut poltettiin ja veto oli hyvä, suoraveto. Kivet kuumui siinä pöntössä ja ne pysyivät muutaman tunnin lämpimänä. Kun savotta siirtyi Elimolle, niin siellähän oli jo keskuslämmitys.”

Vaikka kämpppä oli uusi löysivät sinne pian tiensä myös ”kotieläimet”. Raimo Oinonen kertoo:

“Ne elelivät päivät omissa asunnoissaan puusänkyjen rakenteissa ja hirsiseinien raoissa. Illalla valojen sammuttua ja savottalaisten nukahdettua lähdettiin ruuanhakuun. Osa tuli juosten, osa tiputtautui laipiosta yläpetiläisten seuraksi. Lutikoiden liikkuminen ja puremat pitivät herkempiunisemmat hereillä. Yritettiin niitä myrkyttääkin, DDT:llä ja rikillä, mutta ilo jäi lyhytaikaiseksi.”

Petipaikkoja oli koko kartanossa yhteensä 80. Kämpän ja saunan välissä oli varasto ruokatarpeita ym. varten. Toinen varastorakennus oli kaupan ja pajan välissä. V. 1951 Rauma-Repola -yhtiö rakensi esikuntakämpän lähelle 125 neliön Jorkan välivaraston. Se oli käytössä vuoteen 1956.

Esikuntakämpä miehistökämpän katolta kuvattuna.

Esikuntakämpä ja esikunnan sauna ovat ainoat alkuperäisenä jäljelle jääneet rakennukset. Kämpän huonejako on säilynyt ennallaan: iso tupakeittiö, jonka perillä ruokavarasto ja emännän huone, eteisen toisella puolella jakomiesten huone ja tien puolella kasöörin toimisto ja ukkopomo perimmäisessä huoneessa. Ullakollakin oli ruuhka-aikoina majoittujia. Kalle Rissasen kerrotaan rakentaneen sinne itselleen ja pojalleen asunnon, jota muutkin käyttivät.

Esikunnan sauna, nykyinen majoituskämpä Einari, oli joen törmällä kämpän koillispuolella, miehistösauna taas nykyisestä saunasta alavirtaan. Saunomisesta on kerrottu tuonnempana.

Ukonjoella oli kaksi kymmenen hevosen tallia, paksusta hirrestä hakattuja nekin. Toinen talli toimi savotan alkaessa jonkin aikaa navettana.

Kauppa toimi omassa rakennuksessa vuosina 1949-54. Kauppiaana oli aluksi Venejärven-Kelovaaran kauppiaana toiminut Sylvi Oinonen ja vuodesta 1950 hantunkyläläinen Paavo Nevalaisen tytär Toini Kaverinen, Toini Vainio, Aini Nevalainen, Viljo Keronen ja Ilmari Muikku. Nevalaisen jälkeen kauppa oli Lieksan Kauppayhtiön vastuulla.

Toini Kaverisen mukaan kaupassa oli kaksi huonetta, toimistohuone, jossa asuttiin, ja varsinainen kauppahuone. Siinä oli kaminauuni ja kaasulamppu, yksi ikkuna ja ovi ja myös varasto, jossa pikkukamina ja öljylamppu. Kauppa oli auki vain arkipäivinä, aamuseitsemästä iltakahdeksaan. Myytävänä oli tupakkaa, jauhoja, makkarapötköjä ja hevosia varten kauraa ja heinää, hevosvarusteita, työkaluja kuten kirveitä ja pokasahaa eli vikuria. Hevosen ruokia tuotiin sitä mukaa kuin tarvittiin ja muiden pitäjien isännät toivat niitä mukanaan. Muutoin tavarat tuotiin Hattuvaa-rasta omalla kuorma-autolla tai pienemmät myös linja-autolla maanantai-aamuisin.

Ahosen linja-auto Ukonjoen pihassa. Kuvassa vasemmalta tuntematon, Ville Nuutinen, Eino Karhu, Eila Honkanen, tuntematon, Aune Vesa, Leevi Karhu, Veikko Karhu?, hevosmies Koljonen? ja Filemon Oinonen. Vaalea pää Aunen takana on Eino Myyryn.

Kassakone oli ja kassakaappi. Luotolla myytiin vain herroille. Asiakkaita oli myös ympäristöstä, kuten Nikkilänvaarasta ja Kirkisenvaarasta. Heimo Tanskanen kertoi käyneensä poikasena kaupassa polkupyörällä ja muistaa aikaa menneen 13 minuuttia, ”jos ajoi Nikkilän puolta, missä oli hyvä polku kankaalla, vaikka oli pitkoksiakin.” Kaupasta hoidettiin myös Jorkan savotoiden muonahuolto, pyöriteitä pitkin hevosella vietiin.

Paja ja Seppä-Eetu

Raimo Keränen muisteli Lieksan Lehdessä v. 2012 Seppä-Eetua eli Edvard Sorjosta, joka 1950-luvun alussa tuli töihin Ukonjoelle.

“Eetu rakensi ensi töikseen pajan, jossa sepitteli iltaisin savotan tarpeita. Hän kunosti kaikkea sen tarpeessa olevaa, kuten hakkuu- ja hoitotöiden, kuljetuksen ja uiton työvälineitä ja rakennuksia. Hän oli aikansa keksijä, Pelle Peloton positiivisessa mielessä. Hän suunnitteli ja kehitti töitä helpottavia ratkaisuja. Moottoripyörä oli savotoilla jo yleinen kulkuväline polkupyörän ohella. Talvisin tapahtuvaa ajoa varten Eetu rakensi pajassaan moottoripyöriin jousella varustetut sukset. Kaa-tumista ei tarvinnut pelätä, kun piti vauhdin kohtuullisena. Keväthankien aikaan tehtiin vesuriraivausta ja taimikoiden harvennusta. Eetu valmisti monet raivaus-sukset haapapuusta. Ne olivat noin metrin pituiset ja 15 cm leveät. Ne olivat pitkiä metsäsuksia ketterämmät ja lumikenkiä nopeammat liikkua.

Eetun hermot olivat terästä. Kerran tukkimitassa varpaani jäivät suuren tyven alle puristukseen. Karjuen ja itkien hoputin Eetua apuun. Hän haki rauhallisesti tukkisakset repun luota, asetteli saksia ja jalkojaan mielestäni kohtuuttoman kauan, jolloin minä pakkasin hermostumaan. “Outahan, kun suan töppöset kovemmalle”, tuumaili Eetu. Kun hän sai, niin varpaissa helpotti. Murtumia ei ollut, mutta muu-tama päivä oli käveltävä ontuen.”

UKKOPOMO EINARI OINONEN

”Hän oli pitkähäkö, laiha ja tummahiipiäinen mies. Päälaki oli edestä pitkälle kaljuuntunut, ilmeisesti jo melko nuorena. Hänestä huokui määrätietoi-suus sekä rautainen tahto ja ammattitaito ison savotan ukkoherrana. Hänen asemaansa Hattu-vaaran auktoriteettina ja metsätyönantajana ku-vaa hyvin tarina, jonka mukaan kyläläiset hiljen-tyivät illalla iltarukoukseen, ristivät kätensä ja aloittivat: Eenari Oenone...anna meille huomen-nahi mejän jokapäeväne leipämme.”

Näin kirjoitti muisteluksissaan Raimo Keränen, joka vuonna 1951, vain kymmenvuotiaana, aloit-teli metsätyöuraansa Ukonjoella. Jonkinlaisen epäjumalan asemassa Oinonen hänen mukaansa oli varsinkin 1950-luvulla. Kuuli Keränen kyllä toisenlaisenkin luonnehdinnan Einarista tämän ilmestyessä kulotuksella savun seasta nokisena ja hikisenä: *”Sehä o ku riihen seenästä repästy piru.”*

Keräsen mukaan Einarin poskilihaksilla oli tapana nykiä. Ne, jotka tunsivat hänet, osasivat siitä lukea hänen ajatuksiaan jo ennen kuin ne tulivat suusta ulos. Kädet vähän vapisivat hänen polttaessaan ketjussa vihreää norttia, joka myöhemmin vaihtui punaiseksi. Einari söi säännöllisesti Hota-pulveria jatkuviin selkäkipuihin ja käytti myös tukiliivejä. Ruokaa hän söi vähän, mutta joi sitäkin enemmän mustaa, väkevää kahvia. Sen sijaan alkoholin käyttö oli hyvin vähäistä.

Einari Oinonen oli syntynyt Lautakankaalla 6.12.1910. Isä oli Alfred Oinonen ja äiti Johanna os. Honkanen. Alfredin isä Matti Oinonen oli ostanut lähes 500 hehtaarin suuruisen tilan 1880-luvulla. Hän kuitenkin myi tilan 1900-luvun alussa, mutta asumisoikeus jäi Oinosille. Lapsia perheessä oli kuusi. Einari kävi Hatunkylässä kansakoulun, oli jo kouluaikana uitossa ja pöllinteossa ja lähti koulun jälkeen savottahommiin. Armeijan jälkeen hän pääsi aputyönjohtajaksi Suomunjärvelle, Kiteelle ja Tohmajärvelle, missä Einari tapasi tulevan vaimonsa Elsa Holopaisen. V. 1938 heille syntyi poika, Raimo, ja sodan jälkeen he ottivat vielä kasvatilapsen, Tapani Lakion. Molemmat pojat olivat mukana Ukonjoen työmaalla, Tapani Einarin aputyönjohtajana Ukonjoella ja Elimolla

Einari Oinosen perhettä kuvassa, vasemmalta sisar Sylvi, poika Raimo, vaimo Elsa ja setä Ali Oinonen.

Jatkosodassa Einari oli viestissä keskuksenhoitajana Repolan suunnalla, mutta sodan aikana hän sai komennuksen metsätöitä johtamaan Suomon-Kelovaaran alueelle. Kolmena keväänä hän toimi pomona Suomonjoen uitossa ja talvella 1944-47 Venejärven savotassa. Kämpällä yöpyi 60 miestä, 15 hevosta ja emännät. Venejärven pääkämpän lisäksi savottaan kuului neljä muuta kämpppää. Talvella 1947-48 Oinonen oli Kelovaaran savotassa. Sieltä hänet komennettiin aloittamaan työt Ukonjoella. Vuonna 1947 hänet oli nimitetty vakinaiseksi metsätyönjohtajaksi.

Einari Oinonen ja marsalkka Mannerheim Rukajärvellä v. 1942. Oikealla adjutantti Rafael Bäckman ja marskin lääkäri Lauri Kalaja.

Hoitoalueen kirjanpidossa Einari Oinosen työpanos merkittiin lähes kokonaan puutavaran hankinta -otsikon alle. Poikkeuksen muodostivat kesäaikaiset leimaukset, joista kertyi vuosittain työpäiviä muutamia viikkoja. Tarkastuksissa Einarin leimaukset saivat järjestään arvion asiallinen, kun eräitä muita kritisoiitiinkin. Työnjohtajalle maksettiin kuukausipalkkaa, josta kertyi savotan alussa v. 1948 vuosi-palkkaa 165 150 mk, 1950-luvun alussa jo n. 400 000 mk ja v. 1958 710 175 mk. Inflaatiokin huomioon ottaen palkkakehitys oli hyvä.

Einarista ihmisenä ja työnjohtajana on hänen johdollaan työskennelleillä paljon sa-nottavaa.

Raimo Keränen: *“Einari Oinonen oli pitkän linjan ukkoherra. Varsinaisen ammat-tikoulutuksen puutteen korvasi kovan työnteon kautta hankittu ammattikokemus. Hänellä oli voimakas tahto ja synnynnäinen johtamistaito. Päätöksiään hän mi-etiskeli tarkkaan, jos aikaa oli. Tyypillinen vastaus vaikkapa taksan korotusesit-ykseen tai lomapyyntöön oli: ka, kuhan häntä katotaan. Siitä hän sai alaisten kes-kenään käyttämän lisänimen Johtaja Kuhanhäntä.”*

Taisto Oinonen: *“Olisinhan minä päässyt jakomieheksi, mutta minusta palkka oli siinä niin huono ja Einari piti liian kovassa komennossa niitä jakomiehiä. Käs-kyn-jako oli aina vähän liian kovvoo. Minä en kehanna ruveta möyккеentii kuuntelem-maa.”*

Taisto Oinonen: *“Tiukat oli urakat, ei tämä Oinonen ollut ihan löyhä mies. Minä kun herroja kyyvihin niin piirikunnan herrat sanovat, että mitenkä se Oinonen viepi niin vähällä.”*

Otto Kurvinen: *“Oinonen oli semmonen mukava kaveri, sen muistan että tupakka palo kovasti Einari Oinosella, ketjupolttaja oikeestaan.”*

Raimo Oinonen: *“Pohjimmiltaan Einari oli hyvä ihminen, toisia ajatteleva ja huomioon ottava. Paikallisille ihmisille hän pyrki aina järjestämään töitä mahdollisuuksien mukaan. Näin jälkeenpäin tuntuu kuin Einarissa olisi asunut sosiaalityöntekijä.”*

Yksi Raimo Keräsen kertoma tapaus kuvaa erinomaisesti Einari Oinosen pelotomuutta ja tapaa toimia ja tehdä päätös ripeästi, kun tilanne sitä vaatii.

“Keväällä 1956 olin kämppäpoikana terävässä päässä. Menin illalla tylsän pään puolelle kuuntelemaan jätkien puheita. Oli maanantai-ilta ja Ahosen linjurista oli kämpälle tullut joitakin uusia kulkujätkiä kuorintahommiin, joten ilta oli tavallista vilkkaampi. Yksi heistä alkoi hulluna humalassa riehumaan kämpässä, tempaisi pistoolin vyönsä alta ja laukaisi kattoon. Minä livahdin kuin rasvattu salama kertomaan tilanteen Einarille. Hän kuunteli ja harkitsi muutaman sekunnin paikallaan seisoen, poskilihakset nykien, nortti etu- ja keskisormen välissä, puhumatta sanaakaan. Tumppasi sitten tupakan tuhkakuppiin ja lähti harppomaan määrätietoisilla pitkillä askelillaan miehistökämppään ja minä perässä, peloissani ja pysytellen Ukkopomon leveitten hartioitten suojassa. Menomatkalla Einari otti terävän pään porraspielestä käteensä metrisen, kouran silmään sopivan pyöreän koivun. Se oli siinä muistaakseni aina vastaavien tilanteiden varalta. Meni suoraa päätä kämppään kiskaisten oven voimalla auki. Sisäänmeno oli todella vaikuttava. Pistoolisankari huojui keskellä lattiaa olevan kaminan vieressä, ase oli hänen kädessään piippu osoittaen lattiaan. Miehet olivat rauhoittavilla puheillaan saaneet häirikön pysymään aloillaan. Einari meni suoraan kohti vauhtia hidastamatta ja lyödä patkäisi halolla miestä asetta pitelevän käden olkapäähän. Pistooli kolahti lattialle ja mies rauhoittui kummasti. Puoliautomaattiasseessa oli useita panoksia sisällä. Panin merkille, että kun Ukkopomo pisti tilanteen lauettua heti uuden tupakan palamaan, niin hänen kätensä eivät vapisseet, niinkuin tavallisesti. Hän soitti poliisit hakemaan nyt jo hyvin hiljaisen miehen Lieksaan. Kun poliisit parin tunnin kuluttua tulivat, Einari käski käyttää miestä menomatkalla sairaalassa vammojen tarkastusta ja hoitotoimenpiteitä varten.

Kesäisin kalastus oli Einarin ykkösharrastus. Ruunaanjärvellä saattoi vierähtää viikkokin kalareissulla, muistelee Raimo Oinonen. Saavitolkulla suolattiin kalaa talven varalle. Einarin haavina oli parabellumpistooli. Kun isompi kala nousi siimasta tai uistimesta veneen viereen, se tainnutettiin ampumalla veden pintaan kalan lähelle.

Einari Oinonen oli myös urheilumies ja aktiivinen seuratoimija. Hatun Urheilijoissa hän toimi puheenjohtajana 15 vuotta ja useita vuosia Suomen Hiihtoliiton liittovaltuuston jäsenenä ja SVUL:n Pohjois-Karjalan piirin johtokunnassa ja hiihtojaostossa. Ukonjoella ja jo Venejärvellä hän järjesti Erkki Mustosen kertoman

mukaan hiihtoleirejä, joille osallistui Suomen eturivin hiihtäjiä, mm. olympialais-sakin Suomea edustanut Antti Sivonen ja Veikko Turunen Suomusta. Einari teetti miehille siellä halkoja pohjakunnon hankkimiseksi, mutta järjesti lupaaville urheilijoille myös vähän kevyempiä jakomiehen hommia.

Ukonjoen jälkeen Einarin viimeiset savotat olivat Elimolla 1956-62

Einari Oinonen kuoli Pielisjärven kunnansairaalassa syöpään 25.10.1963. Hänet siunattiin Lieksan siunauskappelissa 10.11. klo 13. Saattoväkeä oli paljon. Omaisten ja ystävien jälkeen seppeleitä laskivat lehtiutisen mukaan Metsähallituksen, Pohjois-Karjalan Uittoyhdistyksen, Pielisjärven Osuusliikkeen, Lieksan Kauppa-yhtiön, Suomen Hiihtoliiton, SVUL:n Pohjois-Karjalan piirin, Pielisen Hiihtoseuran ja Hattuvaaran Kisa-Veikkojen edustajat.

PAPPARAINEN

Pauli Järvisalo, alkuperäiseltä nimeltään Paavo Kauris, oli syntynyt Suojärvellä v. 1897. Lempinimensä hän sai omasta lentävästä lauseestaan ruokatunnin päättyessä: ”Eiköhän papparaiset heilahdeta”. Järvisalo oli 1920-luvulla asepalveluksen jälkeen käynyt Suomen sahateollisuuskoulun Viipurissa, työskennellyt Aktiebolaget W. Gutzeit & Co:n palveluksessa ja sen jälkeen talvisin Wiborg Woodin työmailla ja uittokaudet Suojärven Uittoyhdistyksen palveluksessa. Lieksaan hän tuli vuosikymmenen vaihteessa ensin pienen Rantalan sahan johtajaksi ja vuoden 1931 alusta Metsähallituksen palvelukseen työuransa loppuun saakka. Koitereen hoitoalueeseen Järvisalo tuli v. 1945 oltuaan sitä ennen Suojärvellä, Luirossa ja sodassa. Lieksan kaupunginniemen parakkiasunto vaihtui v. 1954 Metsähallituksen asuntoon Hattuvaarassa. Järvisalo oli naimisissa suojärveläisen Anastasia Paalamon kanssa. Perheessä oli neljä lasta.

Raimo Keräsen mukaan:

Papparainen oli keskipituinen, hintelä, kuivakka mies. Hänellä oli suora ryhti, mutta pää oli voimakkaan leuan kanssa hieman uhmakkaasti menossa edellä muuta vartaloa. Tästä syntyi hieman kumarainen vaikutelma. Hän poltti miltei ketjussa, yleensä pölly-Klubia holkin kanssa. Tupakki sojotti suupielessä sivullepäin, hän puhui se suussa ja siristeli silmiään savun vuoksi. Puhetyyli oli venyttävä, hieman väräjävä, joten sen väri ja voimakkuus vaihteli jopa saman sanan aikana. Papparaisen persoonaan kuului täsmällisyys ja seurallisuus. Töihin lähdettiin sääntillisesti ja samoin toimittiin koko päivän ajan.

Väittelyssä Papparainen oli mestari. Hän oli myös leikkimielinen ja kiusanhenkinen. Kotkan sahateollisuuskoulun oppilaita oli kesäisin harjoittelemassa Ukonjoella. Pojat olivat eräänä aamuna taas lähdössä leimuulle Papparaisen johdolla. Kysyivät tarvitseeko ottaa eväitä tälle päivälle mukaan. Saivat vastaukset, ettei tarvitse. Papparainen oli kuitenkin tehnyt itselleen eväspalaset taskuun. Päivän mittaan hän poikkesi syrjään ”suunnittelemaan leimikkoo” ja söi evänsä salaa

pojilta. Työpäivälle tuli reilusti pituutta ja pojille kamala nälkä ilman eväitä. Pappalainen nautti antamastaan opetuksesta kovasti. Sen sanoma oli, että metsään töihin lähdettäessä pitää aina olla eväät mukana, turhia kyselemättä. Papparaisen eväät metsässä olivat kyllä sitä sun tätä. Sieniaikana hän otti tatin, leikkasi hatun vaakasuoraan halki, levitti voita väliin ja pisti kepin nokassa nuotioon. Savusti vähän ja söi hyvällä ruokahalulla. Yhtä ronskia oli hänen parranajonsa kämpillä: sanomalehti vain alle ja parransänki pois käsikoneella ilman partavaahtoa, saippuaa tai kostuttamista.

Papparaisen harrastuksista ykkönen oli kalastus verkoilla. Jos verkkoon sotkeen-tui kala oikein pahasti, hän käytti sen irrottamisessa apuvälineenä puukkoa, jopa lainaverkoistakin. Niinpä Einari Oinonen vannotti lainatessaan joskus verkkojaan Papparaiselle: "Et sittä perrkele piästele kaloja puukolla irti."

Pappalainen johti keväisin metsänviljelytöitä, kesäisin kulutuksia ja syksyisin leimauksia. Myös risusavotat olivat hänen vastuullaan. Syksyllä 1960 ilmeni syöpä, joka vei Järvisalon hautaan 8.1.1961.

Mottimestari Tauno Finne eli Hirmu-Vinne ja Tapani Lakio

(Raimo Keräsen kertomana)

Tauno Finne syntyi Enossa, Haapalahden Teerivaarassa 1.6.1926. Puhelinluettelossa hänen ammattinaan oli mottimestari. Tapasin tämän hurjan tekijän maineessa olleen miehen ensi kerran kevättalvella 1956 Ukonjoen Ahokosken kämpällä. Vaimonsa, uhkea Nikkilänvaaran Raili oli emäntänä kämpällä. Itse katselin jätkien elämää silloin kämppäpojan näkökulmasta. Jäi mieleen sekin, kun "nimineuvos" Pekka Vänskä, karismaattinen jätkä lauloi: "Niin kuin tähtiä on Otavassa, tyttöjä on Nikkilässä..."

Finnen sisaruskatraaseen kuului kahdeksan poikaa ja kuusi tyttöä. Lasten harrastusmahdollisuus oli jo alle kouluiästä työ, ja sitten taas työ. Taunokin ehti koulunkäyntiin Haapalahdessa vain parina päivänä viikossa, sitten piti lähteä kuorimaan isän ja vanhempien veljien avuksi ropseja. Kesällä lapset saivat "kerppu-urakat" vanhemmiltaan. Sitten illalla, kun sai urakan täyteen, sai mennä palkinnoksi ongelle, jos vielä jaksoi.

Tauno alkoi kulkea vanhimman veljen Einon mukana ropsinteossa jo viisivuotiaana kotoa pitäen. Kun poika oli kuusivuotias, veli teki tälle erikoispetkeleen pojan vaatimuksesta. Siitä alkoi kuorinnan harjoittelu.

Jatkosodan aikaan vuosina 1941-1943 Tauno oli Onni-veljen kanssa Lieksan kaupalan ja Vapon töissä. Uimaharjussa hakattiin kahden metrin polttorankoja. Pojat tekivät yhdessä 500 rankaa päivässä, räntäkelilläkin. Se oli enemmän kuin aikuisilla, riskeillä miehillä. Onnin kanssa Tauno muodosti parin, josta tuli Itä-Suomessa kuuluisa hirmuisten työtuloksiensa vuoksi. Paitsi että nuorilla miehillä oli valtavat työhimot, he miettivät jatkuvasti oman työnsä ja työvälineidensä kehittämistä.

Minkä pituisiksi eri työvaiheet kannattaa rytmittää, missä järjestyksessä työvaiheet on paras tehdä, mikä on paras työn ja levon suhde, mitä työvälitettä käytetään erilaisissa puustoissa, millaista työtekniikkaa jne. He jopa "kellottivat" vuoronperään toistensa työskentelyä. Kuuntelivat samalla omaa kehoaan, suhtautuuko se myötämielisesti, vai paneeko hanttiin. Laskeskelivat sitten kämpän nurkkapetillä tuloksia, mutta pitivät ne omalla tietonaan.

Tauno Finne kuorii propseja.

Tauno meni Metsähallituksen savotalle Lieksan hoitoalueen Uuronsuolle talvella 1948. Se oli iso savotta, ajossa oli 100 hevosta. Jäätiellä kuorman koko oli 10-13 kuutiota. Sieltä samana vuonna Ukonjoen Ahokoskelle Veitsiluodon työmaalle. Välipalana mies teki 1950-1951 pystymetsästä 10 ha peltoa valmiiksi asti.

Einari Oinonen usutti Taunoa lähtemään mottimestaruuskilpailuun 1954, "kun kerta kahen miehen työn tiet". Hän menikin lokakuun alussa Kiteelle Joensuun työvoimapiirin karsintakilpailuihin ja voitti sen. Kolmen päivä työtulos oli kolmekymmentä mottia haloiksi muutettuna. Voitosta hän sai työvoimapiirin I mestarin arvon. Kaksi parasta pääsi SM-loppukilpailuun, joka järjestettiin Vierumäellä marraskuun alussa. Siellä Tauno Finne kävi kovan kamppailun kolmen päivän aikana lähinnä Uuno Niemen, Vilho Viidan ja vuoden 1951 mestarin Martti Vuorisen kanssa. Kisat radioitiin, selostajana Pekka Tiilikainen. Niemi lopulta voitti, Finne oli toinen, Viita kolmas ja Vuorinen neljäs. Nämä kaikki ylittivät kolmenkymmenen motin rajan. Kilpailu poiki Taunolle II valtakunnan hakkuumestarin arvon. Ne olivat viimeiset mottimestaruuskilpailut. Tauno osti ensimmäisen moottorisahan vuoden 1956 alussa.

Pekka Vänskä oli nimennyt Tauno Finnen "Hirmu-Vinneksi". Tämä ei nimestä pitänyt, vaikka sen perusteena olivat hänen kovat työtuloksensa. Kerran iltasella Tauno makoili omalla paikallaan ritsin alapetillä, Pekka hänen yläpuolellaan. Kehkeytyi seuraavanlainen keskustelu:

- Sie se oot kuulemma nimittäny miut Hirmu-Vinneksi...?
- Ka niinpä nimesin

- Mie en sitte tykkee siitä nimestä
- Entäpä sitte?
- Ka sitä meinoon, jotta jos mie oon Hirmu-Vinne, nii sie oot Väänttyrä-Pekka
- Sanoppa se uuvestaan!
- Sie oot Väänttyrä-Pekka
- Sanoppa se vielä...(Pekka kampeaa yläpetillä istumaan muka tullakseen alas)
- Sie oot Väänttyrä-Pekka

Tilanne jäi silleen. Ei Pekka sieltä yläpetiltä alas tullut. Vaikka oli iso mies, tuskinpa olisi painissa pärjännyt riskissä kunnossa olevalle Taunolle. Pekka kun oli huomattavasti vanhempi. Myöhemmin Vänskän Pekka tuli sopimaan Taunon kanssa että he eivät kumpikaan nimittele toisiaan.

Tapani Lakio oli Einari Oinosen ”oikea käsi” savotan työnjohtajana. Häntä Keränen muistelee seuraavasti:

”Tapani oli vilkas ja kaikin puolin mukava mies, erinomainen ja oikeudenmukainen työnjohtaja. Asemastaan huolimatta Tapani osallistui mielellään itse työhön. Nuorena miehenä hän oli hyvä hiihtäjä. Ensimmäinen muistikuvani hänestä on Hattuvaaran Urheilijoiden piirikunnallisista hiihtokilpailuista 1950- luvun alussa. Hattuvaaran seutu on särkkämäistä, vaihtelevaa hiihtomaastoa. Hiihdin metsään ladun varteen seuraamaan, kun kilpailijat tulivat kovalla vauhdilla jyrkän särkän rinnettä alas, ja vastassa oli heti nousu toisen särkän päälle. Sen aikaiset hiihtopuvut olivat melko väljiä. Mieleeni jäi, kun Tapani tuli rinnettä alas, niin hänen hiihtohousujensa lahkeet lepattivat äänekkäästi. Siihen aikaan hiihtäjillä oli yleensä polviin asti ulottuvat hiihtosukat. Tapanilla ne olivat valkoiset. Kisassa oli mukana piirin nimekkäitä hiihtäjiä, muistaakseni Tapani oli neljäs. Matka oli 10 kilometriä.”

Tapanin elämä (26.12.1928 - 9.3.1980) oli värikäs ja dramaattinen. Hänen isänsä Kaarlo oli luutnanttina jatkosodassa Repolan ja Rukajärven suunnalla Einarin kanssa. Tapani oli mukana sotilaspoikana. Sodan jälkeen sairastuttuaan Tapanin isä oli pyytänyt Einaria huolehtimaan Tapanista. Niinpä Einari ja Elsa Oinonen ottivat hänet kasvattipojaksi. Heidän oma poikansa Raimo syntyi 1938. Tapani tuli Lieksaan 1946. Muutama päivä tulonsa jälkeen hän lähti savottaan kohti Venejärven työmaata, missä Einari oli Ukkoherrana. Työt olivat monipuolisia päiväläisen hommia, kuten talvitiepohjien ja varastoalueiden raivauksia. Tapani oli myös kämppien välisenä juoksupoikana. Suomun alueella oli talvella kuusi toimivaa kämpppää. Tapani oli talvella jakomiehenä sekä rahtimiesten apuna, kun kaikki muonitus tapahtui Hatusta hevoskuljetuksena. Venejärven kämpppä oli esikuntana. Seuraavaksi talveksi siirryttiin Kelovaaraan. Siellä tuli tehtäväksi mittausrhythmissä mukana olo. Keväisin uiton valmistelutyöt ja uitot Venejärveltä Suomun vesistöön laskevassa joessa sekä Koitereeseen laskevassa Hienjoessa. Tapani ei nukkunut työn viereen, hän teki välillä savotan yleismiehen töitä.

Täältä siirryttiin Ukonjoelle 1948 keväällä. Täällä Tapanin hommat jatkuivat aputyönjohtajana ja kuvaan tuli lisäksi rantamiehen työt, talvisin palstoitukset, keväisin uitot 1955 saakka. Sitten kämppien rakentaminen: 1952 Ruokojärvi, 1954 Särkkäjoen kämppähdyskunta, 1953 Korpisalon kämppä, 1955 Pusurin hevosmiestenkämppä. Tapanilla oli kulkuneuvona moottoripyörä, esim. Royal Enfield 350 cc.

Tapani meni myöhemmin naimisiin ”Sokkeen Martin” (Martti Mustosen) tyttären Raijan kanssa, joka on kirjoittanut m.m. kirjan ”Makkeen sortin sakki”. Tapani kuoli työkaverin autossa matkalla Lieksan sairaalaan..

Emännät ja kämppäpojat

Ilomantsilainen Hilka Rätty oli emäntänä ensin Kokkokankaan kämpällä ja sen jälkeen Ukonjoella sekä terävässä että tylsässä päässä.

”Se oli pitkä päivä, aamusilla piti aloittaa jo viiden aikaan tai vuoroamuina jo ennemmin, kaksi emäntää oli aina. Laitetaan uunit lämpiämään ja laitetaan ruoka ja tee, teehän se silloin oli, kahvia oli vähemmän, taisi olla kerran päivässä illalla. Jouvutetaan miehet mehtään. Siinä vähän huilailtiin päivän aikana, mutta aika vähän jäi sitä huiliaikaa. Iltapäivällä taas ruuan laitto, sottahtiin mitä sitä laitetaan. Ei ollut mitään ruokalistoja. Illalla piti jo perunat kuorii ja lihat keittää. Usein oli sälysoppaa, se oli hyvää. Ohraryyniä liemeen ja lihaa niin kuin lihasoppaan. Kyllähän se oli rankka päivä, illalla meni yhdeksään ja kymmeneen.”

Tavanomaisen työpäivän ateriat käsittivät aamuteen ja myöhemmin myös kahvin klo 6 ja vahvan aamiaisen, karjalanpaistin, heti sen jälkeen, päivällisen klo 17 mais- ja iltakahvin klo 19. Myöhemmin tuli muotiin myös iltapala klo 20.30 aikaan. Metsässä miehet söivät omia eväitään ja keittivät nuotiolla korvikkeet. Yleisimpiä ruokalajeja olivat paistin ja lihasopan ohella hernekeitto ja perunat tai perunamuusi ja läskikastike, niistä miehet pitivät. Kalasoppaakin oli ja silliä. Juomana oli kotikalja ja maito. Alkuvuosina voi ja leipä, maito tai piimä piti olla omasta takaa (ns. puoliruoka). Jälkiruokana oli rusinakeittoa tai luumukiisseliä. Ruuanlaittoa helpotti terävässä päässä ollut uuni, miehistökämpässä lihat paistettiin kaminalla.

Erkki Turunen muistelee aamua Ukonjoella:

”Keittiöstä oli n. 60x60 kokoinen elämänluukku, se kun aukesi niin se tavallaan toimi pöytänä. Ja siihe emännät keittiöstä nosti nämä paistit ja kuorittavat perunat. Siihen aikaan ei ollut vielä täys ruoka, että leipä ja voi, maito, piimä piti olla itellään. Mutta lämmin ruoka oli isoissa kulholoissa tai karottiloissa josta se käytiin hakemassa pöytöihin. Miehistö- ja hevosmiesten kämpässä oli kaksi n. 4-5 m pitkää pöytää, jottain 1.5 m levveitä. Elämänluukulta kannettiin pöytään ne paisti- ja perunakupit ja siitä sitten kuorittiin ja syötiin. Ja sitten kiireellä savottaan.”

Pirkko ja Raili Hassinen ja heidän välissään kaupassa myyjänä toiminut Aini Nevalainen.

Seija Oinonen ja Elma Vesa lähdössä käymään naapurikämpällä.

Seija Oinonen, Toini Vainio ja Aini Nevalainen

Hilka Rätty, Eila Honkanen, Elma Vesa ja Eetla Vainio

Jos ei vielä ollut ruokalistoja, reseptejä kyllä löytyi v. 1948 ilmestyneestä Kämp-päemännän käsikirjasta. Alla pari varmasti käytössä ollutta yli sadasta ohjeesta.

Sianlihakastike (10 hengelle)

0,8-1 kg sianlihaa

n. 300 g jauhoja

150 g sipulia

vettä, suolaa

Puhdistettu sianliha leikataan kuutioiksi, jotka ruskistetaan tasaisen ruskeiksi. Ne otetaan pois rasvasta, johon sekoitetaan jauhot ja ruskistetaan puoliruskeiksi. Lisätään hienonnetut sipulit ja ruskistamista jatketaan, kunnes jauhot ja sipulit ovat kauniin ruskeat. Sekaan kaadetaan vähitellen kiehuvaa vettä tai lihalientä niin paljon, että kastikkeesta tulee sopivan sakeaa. Kun kastike kiehuu, pannaan lihakuutiot ja suola sekaan. Keitetään, kunnes liha on kypsää. - Jos liha on suolattua, ei kastiketta tarvitse maustaa suolalla. Sianlihan lisänä voi käyttää myös makkaraa.

Kalja (suositeltavin valmistustapa)

20 l vettä

5-6 kkp. maltaita (osa voi olla ruisjauhoja)

n. 2 rkl. hiivaa

Poreilevaan (ei kiehuvaan) veteen lisätään maltaat (ja ruisjauhot) ja seoksen annetaan imeltyä peitettynä lämpimässä paikassa n. 3-4 tuntia, jonka jälkeen sitä keitetään n. ½ tuntia. Imeltymisen aikana on hyvä vatkata sitä silloin tällöin. Keittämisen jälkeen lisätään haaleata vettä tarpeellinen määrä ja hiivajuuri. Kaljaa vispilöidään hyvin ja sen annetaan käydä lämpöisessä paikassa suljetussa astiassa. Jäähdytetään ennen tarjoamista.

Emäntien apuna keittiötouhuissa olivat kämpppäpojat, joiden tehtävänä muun ohessa oli vedenkanto ja polttopuista huolehtiminen. Naisia oli työssä kymmenkunta, emäntinä, vaatteiden pesijänä ja kaupassa. Vaatteet kuivatettiin kuivaushuoneessa ja saunassakin. Miehet maksoivat vaatteiden pesijälle. Emäntien palkat maksoi Metsähallitus, miehet maksoivat ruuasta Metsähallitukselle.

Ruokatarpeet hankittiin kaikki kaupasta. Joskus ostettiin kokonainen sian tai lehmän ruho, pienittiin ja pakattiin sitten lihat. Kesällä lihat piti pitää pienessä suolassa. Ukonjoella oli myös kellari. Rotat olivat ongelma, kulkivat heinien mukana.

Jokaisella kämppällä oli kämpppäpoika (kankimieheksikin kutsuttu), yleensä nuori poikanen tai sitten vanhempi mies, joka ei enää raskaampiin metsätöihin kyennyt. Puu- ja vesihuollon lisäksi hänen tehtäviinsä kuului lattian lakaisu päivittäin, perunankuorintaan osallistuminen, kämpän ja saunan lämmittäminen, saunavedet, valaistuksesta huolehtiminen ja talvella vielä lumitöitä. Valaistuksessa olivat käytössä Tilley-lamput, jotka toimivat valopetrolilla. Ne piti tietysti aamulla ensimmäiseksi sytyttää ja sitten päivällä täyttää iltaa varten ja katsoa että sukat olivat ehjät.

Saunassa piti lämmityksen lisäksi huolehtia siitä, että vettä riitti kaikille kylpijöille. Ruokailun jälkeen menivät ensimmäiset saunaan ja saunomista jatkui ainakin seitsemään, sillä enimmillään kämpällä oli lähes sata miestä. Työmaan puolesta sauna lämmitettiin vähintään kahdesti viikossa. Kesäaikana käytiin joessa uimassa, kevät-tulvassa ja syyssateiden aikaan vettä riitti.

Raimo Keränen muistaa erityisesti yhden saunareissun.

“Kilpasaunominen oli yksi kämpällä harrastetuista urheilulajeista. Kovat löylymiehet testasivat heti uuden miehen sietokyvyn. En minäkään ensimmäisenä lauteilta lähtenyt, mutta kerran piti toisten kantaa saunasta ulos, kun pyörryin.”

Myös Keräsen tuloon Ukonjoelle liittyi dramatiikkaa:

*Ukonjoen terävänpään kämppäukkona oli pitkään Ali Oinonen. Hän kuoli nukkuesa-
saan jakomiesten huoneessa keväällä 1956. Raimo Lakio säikähti aamulla herät-
tyään vainajan vierestä. Minut siirrettiin Ahokosken kämpältä Alin työn jatkajaksi.
Laktion Raimo sanoi minulle: “toisen kuolo on toisen leipä”.*

Kämppäpoika saattoi joutua myös lihanleikkaajaksi:

*“Savotalle lihat tulivat suurina köntteinä, eivät valmiiksi paloitetuina. Kämppäpo-
jan tehtävä oli lihakirveellä pölkyn päällä pilkkoa lihoja emännille sopivammaksi.
Kun kerran saman pölkyn päällä pilkoin missä olin puita pilkkonut, olivat lihat
melko tikkuisia. Siitä kyllä sain emännältä pyyhkeitä.”*

Töitä sai kämppäpoika tehdä välillä hiki hatussa, muistelee Keränen. Hänen lisäksi kämppäpoikia ovat olleet ainakin Raimo Oinonen, Martti Tanskanen ja Jaakko Turunen, joka kertoo:

*“Kämppäpojan hommaa olen tehnyt Ukonjoen kämpällä, Ahokosken kämpällä ja
Palokankaan kämpällä vuosina 1953-54. Kämppäpoika oli emäntien apulainen,
emännille teki puut, kantoi vedet, tyhjensi likavesisangot ja lakaisi kämpät. Ehkä
kaikkien mieluisin homma oli kämpän saunan lämmittäminen, ainakin kolme ker-
taa viikossa lämmitettiin. Kämppäpoika oli myös jätkien apulainen. Piti kämpät
puhtaana, halkolaatikon täynnä, lisäsi puita kaminaan. Päivä oli aina pitkä, saattoi
alkaa aamu kuudesta ja kestää ilta seitsemään kahdeksaan. Palkka ei ollu kum-
manen, mutta vaihtoehtoja oli vähän.”*

Työpäivä kesti aamukuudesta iltayhdeksään. Joskus jäi vähän vapaa-aikaakin ja pojat ryhtyivät kortille, muisteli Raimo Oinonen.

*“Jos myö erehdyttiin päivällä korttia pellaamaan, kun kortit oli miesten jäleltä pöy-
vällä, Ukko-Einari tuli ja sanoi, että perkele, menkää pelaamaan vaikka hevosen-
paskalla piljartia, mutta korttipakka pois.”*

Piilon Erkki Mustosella oli Einarista vähän kitkerämpi muisto.

“Einari pani minut kämppäpojaksi. Herätys oli kello 5 aamulla ja nukkumaan pääsi joskus illalla klo 10-11. Ensimmäinen aamu tuntui hirveältä. Kaikki puut oli tehtävä pitkistä keloista, vedet oli kannettava sisään joesta ja likavedet ulos. Herroille oli oltava sauna joka ilta, miehille kaksi kertaa viikossa. Päivällä kahvi oli vietävä miehille puolentoista kilometrin päähän Pitkän tammelle. Kului kaksi viikkoa juostessa nurkkien väliä. Leipäpala kädessä juoksin askareesta toiseen. Tuli tilipäivä. Itse suunnittelin ansiokseni 10 mk päivältä ja eikös tämä ”nihilisti” mak-saa rysäytti minulle 3,70 mk päivältä. Sanoin kiitos ja saat ampua, jos tapaat sa-votaltasi.”

KÄMPPÄELÄMÄÄ

Illanviettoon metsäkämpillä kuuluivat ruokailun ja iltakahvin lisäksi työvälinei-den kunnostaminen, kortinpeluu ja lukeminen. Lehtiä saatiin savotoille, mutta piti olla nopea, jos mieli saada ne luettuakin. *”Lehdet olivat kaikkien luettavissa vähän aikaa, sillä pian ne olivat revitty sätkäpapereiksi.”* Työväen Sivistysliitolla oli kämpillä vuodesta 1950 alkaen siirtokirjalaatikko, jossa oli kolmisenkymmentä kirjaa: salapoliisiromaaneita, matkakirjoja, lainoppia, tekniikkaa, ay-tietoutta. Laatikoita vaihdettiin säännöllisin väliajoin. Ukonjoelle perustettiin jopa erityinen kämppäkerho opiskelemaan kunnallistietoa R. Itkosen ”Kunnallistiedon oppikirjas-ta”. Kerhoon liittyi heti 12 metsätyömiestä. Kämpällä pidettiin säännöllisesti myös Työtehoseuran kursseja työkalujen kunnostamisesta ja turvallisesta käytöstä.

Radiotakaan ei kämpillä alkuun aina ollut. Jos oli, lauantai-iltaan kuului sauno-misen ohella lauantain toivottujen levyjen ja Helismaan hupailun kuunteleminen.

Korttia lyötiin ahkerasti, marjapussia ja ristikontraa. Lisäksi pelattiin kasinoa, sitä muistuttavaa piittiä ja katkoa. Myös pasianssit olivat suosittuja. Rahastakin pelat-tiin, enimmäkseen sököä, kun ukkoherra oli viikonloput kotonaan Hatunkylässä. Usein pelattiin saunassa, että muut saivat nukkua rauhassa. Päiväsaikaan ei sallittu minkäänlaista kortinpeluuta. Viinanviljelystäkin tietysti oli, vaikka viinankäyttö oli periaatteessa kielletty. Jos joku Lieksassa käynyt sattui pullon aukaisemaan, Einari otti sen pois. Sulo Turunen muistelee, että *”kyllähä sitä jonniverra oli sitä korpiroj-juuki, kyllä kauppiaat kierti.”* Yhden tapauksen muistaa tarkasti Ukonjoella monta vuotta työssä ollut Jouko Koukkunen:

Elokuisen viikonvaihteen perjantai-iltana tuli polkupyörällä paikallisen ”viinateh-taan” mieshenkilö selässään repullinen pontikkaa. Juomingit oli melkoiset, korttia pelattiin ja riidanpoikasia syntyi, onneksi ei mitään vakavampaa sattunut.”

Tapauksesta kuultuaan Einari otti tehtailijan puhutteluun: anna olla viimeinen kerta tai...

Kitsin Purnukankaan kämpällä sen sijaan sattui 1950-luvun loppupuolella murheelinen tapaus. Helluntain viettoon oli jäänyt muutamia miehiä. Miestä väkevämpää oli nautittu, ja joku kulkumies oli ilmeisesti yrittänyt korttipelissä vilppiä. Hän sai puukon rintaansa ja vielä halolla päähän. Henki siinä meni kulkumieheltä ja vapaus pitkäksi aikaa rangaistuksen toimeenpanijoilta.

Paikalla ollessaan ukkoherra piti kyllä kämpällä kurin. Ukonjokihan oli 1950-luvulla myös läpikulkupaikka, lomalaiset palasivat illalla Ahosen linja-autolla Ukonjoelle jatkaakseen jalan, pyörällä tai hevoskyydillä loppumatkan Jorkkaan. Monet halusivat yöpyä Ukonjoella, sillä omille kämpille oli matkaa vielä yli 10 km. Yösi-
jan sai, jos ei aiheuttanut häiriötä. Joskus näin kuitenkin kävi, ja Einari passitti räyhäjät ja metelöijät armotta yönselkään oli sää mikä tahansa. Mukaan pantiin joskus vielä saattaja, ettei porukka jää läheiselle Palokankaan kämpälle. Kyllä oli kurja taival jätkillä edessä kesävaatteissa ja pikkukengissä, kelirikko parhaimmillaan.

Vaihtelua kämppäelämään tarjosivat toisinaan kiertävät taiteilijat, kuten taikurit ja elokuvien näyttäjät. Hanuritaiteilija Esko Könösen vierailu Ukonjoen kämpällä v. 1957 on jäänyt Raimo Keräsen mieleen. Heimo Tanskanen taas muistelee harmonikkamestari Antti Järvenpään vierailleen kämpillä ja pitäneen pari tuntiakin kestäneen esityksen korttitemppuineen. Myös Masa Niemi oli mukana. Tanskanen kertoo:

“Järvenpää teki Masa Niemen kanssa ihan huipputempun. Se otti silinterihatun ja sillä oli pieniä priimuksia, joilla keitetään kahviakin, ja rupesi tekemään kakkua. Siihen silinterihattuun pani maidot ja sekoitti siihen jauhot, suolat, sokerit ja muut. Sekoitteli aikansa ja laittoi taikaliinansa päälle ja sanoi simpsalapim. Hatusta nousikin pupujussi.”

Metsäradioonkin kämpältä tehtiin ohjelmaa. Pekka Tiilikainen järjesti työnjohtajille tietokilpailun. Metsähallituksen joukkueessa olivat Einari Oinonen, Pekka Vänskä ja Rikhard Sorsa ja vastassa Rauma-Repolan joukkue, mm. piirityönjohtaja Partanen. Metsähallituksen joukkue voitti ja paras tietäjä oli Pekka Vänskä. Metsäradio perustettiin v. 1946 nimenomaisesti kohottamaan metsäasioita koskevaa yleistä tietämystä, mutta se tarjosi valistuksen lisäksi myös viihdettä, haastatteluja metsätyömailta, hupailuja ja musiikkia tietoiskujen lisäksi.

Toisinaan kävi pappikin, mm. Pielisjärven rovasti Vuorisalo, ja vaalien alla kävi agitaattoreita. Pauli Puhakka ja Otto Muikku olivat vakikävijöitä. Hatun sos.dem. nuoret kävivät pitämässä ohjelmaitamia. Miehistökämpässä tanssittiinkin, samoin Kirkisen isossa tuvassa tai ”peräsalon kylässä” Pallossessa tai Hatussa. Monella met-surilla saattoi kulua kuukausi tai enemmänkin kämpällä välillä kotona käymättä.

Säännöllisemmästä viihdyttäjistä Keränen kertoo:

*“Omaperäisin Itä-Suomen metsäkämpillä kiertävistä viihdyttäjistä oli Väinö Mer-
tanen. Hän saattoi ilmestyä kämpälle parikin kertaa talven aikana. Päivällä, kun
miehet olivat metsässä, Vänni kyseli emänniltä ja muilta kämpällä olleilta edellisen*

käyntinsä jälkeisiä tapahtumia. Kirjoitteli pääkohdat muistivihkoonsa ja värkkäsi ne iltaan mennessä laulujen muotoon. Ennen iltakahvia tai sen jälkeen Vänni piti konsertin säestäen laulujaan punasella hanurilla. Esityksistä pidettiin, laulut olivat ajankohtaisia ja koskettivat kuulijoiden omaa arkea. Moni löysi niistä itsensä huumorilla ja usein pienellä piikillä maustettuna.”

Vänni toi myös terveisiä muilta kämpiltä. Jossakin oli nuorukainen yllätetty pussailemassa nuorta ja kaunista emäntää. Vänni lauloi:

”Kelpas siinä jatkien kylläsinä kelliä, emäntä kun tarjos pusuvelliä”.

Tolosen kämpällä oli menty vielä pitemmälle:

”Kerran se kauhea pakkanen räiski Tolosen kämpän nurkissa, Polovijärven poeka lempi Ilomantsin tyttöä uunilla vanhassa turkissa.”

Elimolla sauna oli lämmin miltei joka ilta varsinkin kesäaikana. Vänni toi sen julki:

”Elimolla Einarin savotalla kolomasti päivässä saana lämpes ja aena oli kylpyjöetä.”

Joku muistelikin, ettei Einari oikein Vännistä pitänyt, vaan ajoi tämän jopa kämpältä pois.

Vännin konsertteihin ei ollut pääsymaksua. Hattu lähti kiertämään ja yleensä siihen kertyi kohtuullinen korvaus tehdystä viihdetyöstä.

Väinö Mertanen (1901-84) opetteli korvakuulolta soittamaan veljensä hanurilla ja alkoi vuodesta 1926 lähtien pitää lauluiltoja. Kahdeksanlapsisen perheensä hän elätti työskentelemällä kevään kuorintöissä ja uitossa, kesät omalla pienillä Polvijärvellä, syksyt hakkuutöissä ja talvet kiertämällä kämpillä hanureineen. (Arvi Koivisto: Ja pokasaha soi – metsävaen lauluperinnettä).

Väinö Mertanen hanureineen vieraili säännöllisesti savottakämpillä. Kuva: Finna.

Pönttö-Eelis ja Teppi-Jussi olivat työmailla kierteleviä miehiä. Eivät välttämättä halunneet työhön, mutta esittivät hupiohjelmia. Eelis tuli kerran kämpälle ja saatuaan syödyksi miehiltä jääneen keiton lopun kysyi, että saako hän esittää teille lauluja? Hevosmies Arvo Kilpeläinen sanoi, että kyllä me kolehti kerätään, mutta kämpässä et saa laulaa, mene talliin hevosille laulamaan. Eelis sai kolehtirahat, lähti talliin ja lauloi hevosille. Pönttö-Eeliksien varustukseen kuului komentoremmi olkapään yli vedettynä ja kaljapullon korkkeja napin pielukset täynnä. Lisäksi hänellä oli tyhjä kurkkupönttö ja kuiva keppi, joilla hän säesti omia laulujaan.

Vaikka työpäivät olivat pitkiä, valoisian alkukesän aikana Ukonjoella myös urheiltiin. Kuulantönnöstä, pituushypystä ja juoksusta muodostuva kolmiottelu oli suosittu. Myös lentopalloa pelattiin. Kalastus oli tietysti monien harrastus. Pitkäjärven tammen alapuolinen ruohikkoinen suvanto oli suosittu ja varma haukien saantipaikka. Viereisessä Hukkalammissa tuulastettiin. Yhdellä innokkaalla kalastajalla oli tapana virittää verkot joen poikki rannasta rantaan, mistä muu porukka ei tykännyt. Niinpä hänelle päätettiin järjestää kunnon saalis päästämällä ylävirran puolelta veteen kokonaisia sillejä. Kun kalastaja lähti verkkojaan kokemaan, tuli kaikille yht'aikaa asiaa kämpän pihalle.

Jotkut myös metsästivät. Ruokojärven maisemista ”herrojen” metsästysporukka sai kerran kaadetuksi karhun, ja karhunlihaa tuli myös esikuntakämpän keittiöön. Hoitoalue myi vuosittain metsästys- ja kalastuslupia ja myös lupia metsäladuntamiseen alueen asukkaille. Lupien määrä ei ollut suuri, parin-kolmenkymmenen luokkaa.

Moottoripyörien yleistyttyä 1950-luvulla nuoret miehet kävivät varsinkin kesäaika-
na ja joskus talvellakin tansseissa Hatunkylässä tai Lieksassa asti. Moottoripyörän-
sä hankinnasta kertoi Tauno Finne Raimo Oinoselle seuraavan tarinan:

*“Keväällä 1953 uiton päätyttyä oli Ukonjoen kämpälle jäänyt jätkiä pyhänseuduk-
si. Pomot eivät olleet paikalla ja Ilomantsin puolelta oli löytynyt pontikkaa. Sököporuk-
ka kasaan ja pelipaikaksi miehistösaunan pukuhuone. Maanantaina aamuyöllä pelissä mukana ollut Finne
sanoi pelin tällä erää riit-
tävän ja lähti levolle. Aa-
mulla linja-auto lähti Liek-
saan klo 6.30. Finne nousi
autoon ja käveli Lieksassa
suoraan moottoripyöriä
myyvään liikkeeseen ja osti
sieltä pelivoitollaan, 101 000
markalla, 350-kuutioisen
kaksipyttyisen Jawan. Kun
Finneä seuraavana iltana
pyydettiin pelaamaan, hän
kieltäytyi, mutta lupasi antaa
Jawalla yönseutuna kyytiä,
jos lähtijöitä on.”*

Tapani Lakion ja Eino Holopaisen uudet
moottoripyörät v. 1956

Oodi Ukonjoelle

Raimo Keräsen muistoja vuosilta 1956 - 1958

1. Keväällä yhdeksäntoistaviisiktuusi,
Ukonjoen yllä Tuonelan korppi huusi
Juuri silloin kun joki pois jäänsä loi,
Oinosen Alille Lieksan kirkon kellot soi.
Se on toisen leipä, kun on toisen kuolo;
sen aatoksen ilmi toi Lakion Raimo.
Kankipojan paikan "Keräspoika" sai,
sen nimen antoi Vänskä Pekka kai.

2. Hommia hoitelin "Terävässä päässä",
Nimineuvos Pekka "Tylsässä päässä".
Oisko toinen pää ollut arvokkaampi toista,
kysymystä koskaan en kuullut moista.
Vainion Toinille puita ja vettä kannoin,
puut ja lihat saman pölkyn päällä pilkoin.
Siitä moitteet ja ohjeet Toinilta sain,
uuden ja sileän pölkyn lihoille hain.

3. Lattiat lakaisin ja Tilleyt huolsin,
saunalle puita ja vettä suolsin.
Tuhkat piti poistaa, lämmittää uunit,
sellaisia olivat kankipojan duunit.
Sauna se oli savotan sydän ja sielu,
joskus uimaan houkutti Ukonjoen nielu.
Lauteilla saha soi ja kiuas paukkui,
Einarin pystykorva portailla haukkui.

4. Tuli lauantaisaunasta miehet niin rennot,
korkeuksia tavoitteli aatosten lennot.
Soi radiossa lauaintain toivotut levyt,
oli miehillä olo niin kumman kevyt.
Häivähtipä mielessä Onkiniemen taksi,
josko Kulmaan sisälle päästäisi vaksi.
Kuultiin Tiikerihaita ja Uska Daaraa,
kämpällä vältettiin viettelysten vaaraa.

5. Oli Einarin savotalla järjestys varmaa,
varkailla ja juupoilla tulevaisuus harmaa.
Rosvolle seiväs harteilla Lieksan matka,
juupoille Jorkan salolle yöllinen hatka.
Kasöörinä myhäili Kalevi "Kukkaro",
myöhemmin mylvähteli Sarkkis-Eino.
Hän sikareja toimistossa estoitta poltti,
mutta lantrinkina toimi Einarin Nortti.

6. Oli Lakion Tapani ja Oinosen Raimo,
"Ätäkkä-Alpo" ja Huovisen Aimo.
Turuset Jaakko, Erkki ja Sulo, Peiposen
Valtteri, Rissas-Kalle ja Saveliuksen Sulo.
Hakkurikunkkuna Finnen Tauno hääri,
Laatikais-Antti oriillansa isot tilit kääri.
Työhullun mainetta moni muukin kantoi,
savotan hyväksi kaikkensa antoi.

7. Heistä mainittava on Karhun veljet,
sekä Sakari ja Matti; "Saatananmoiset".
Seitsikko pyörätiemestareita vailla vertaa,
ei päivämakuulta tavoitettu yhtään kertaa.
Vilosooffeja porukassa oli myös monia,
Vänskä "matolaatikolla" läöksäytti kuvia.
Lukkas-Ossi helmitaulua nopsaan käytti
kullekin ruokatilin lukemat tarkoin näytti.

8. Kulottaja "Papparainen" oli rohkea mies,
Saikkos-Pekka halkoja aumasi otsa hies.
Seppä-Eetu vihkoonsa vempainta piirsi,
suunnitelman pajassaan käytäntöön siirsi.
Ukkopomo Einari oli kulottaja myös,
savusta mustana sukelsi kesäisessä yös.
Ukonjoen uitonkin hän taidolla johti,
tukit ja pöllit saatteli Koiteretta kohti.

9. Kirvesmiehet leimuulla pilkat puihin iski,
Rajantauksen Nikke huudot ylös pisti.
Koeput haarukoi Venäläisen Otto,
"Maali-Janne tänne" oli hänen motto.
Otto oli nuorena ollut nopea mies,
nyt jätkät hieroi, ja urheilusta kaiken ties.
Sorsan Riku tarkasti puita leimas ja jakoi,
ristikontrassa kortit lujasti pöytään takoi.

10. "Kuin seitsemän tähteä on Otavassa",
myös tyttöjä on Nikkilässä, lausui Pekka.
Kämpäemäntinä Pirkko sekä Raili,
kankipoikana setä "Pulupakko-Matti".
Kirkilän pojat ne konesahan ostivat,
tuottavuuden uudelle tasolle nostivat.
Metsänvartijat Palkissa Otto ja Erkki,
Piilossa taas oli Mustosen Erkki.

11. Seuramies oli "Kieltämätön pyhä totuus"
joskus palturia puhui, kyyn käteensä otti,
ja suu virneessä edellä mainitun vannoi.
Vielä nousee mieleen muutama tuttu;
Suojärven Koukkuset ja Koljosen Antti,
Tanskanan pojat sekä Siposen Väiski.
Ahosen Olavi Naarvasta linjurilla paahtoi,
suden hengiltä nuiji, ensin ylitse ajoi.

12. Oli työn sankareita myös paljon muita,
tarinan kertojia ja vitsikkäitä suita.
Pirin Kallella oli ihan huimat jutut,
niitä uskoneet ei varsinkaan tutut.
Mertas-Vänni hanurillaan kulttuuria loi,
hauskan illan kämppään tyyliillään toi.
Hakkurien ja hevosmiesten herjanheitto,
veljiä jälleen kun aukeni aamunkoitto.

UKONJOEN KÄMPÄN MYÖHEMMÄT VAIHEET

Savotan päätyttyä v. 1957 Ukonjoen kämpä jäi vähälle käytölle. Jorkkaan menijät siellä lienevät edelleen yöpyneet, ja kesäisin kämpä oli taimien istuttajien ja leimausporukoiden majapaikkana, muutoin hiljaisena. Kaikkien rakennusten kohtalosta ei ole tietoa, mutta miehistökämpä purettiin ja siirrettiin Kitsissä v. 1966 aloittaneen ensimmäisen metsätyömieskodin tarpeisiin. Siitä tehtiin sauna ja askarteluhuone. Työn urakoi Eetu Kokkonen ja muuraustyöt teki Matti Torvinen. Kaupparakennuksen osti Eino Sarkkinen ja teki siitä itselleen saunan. Autotalli, paja ja varastot oli purettu kämpän omistajan vaihtuessa v. 1972, samoin kaiketi miehistösauna. Jäljellä olivat enää esikunnan eli terävänpään kämpä ja sen sauna. Reijo Ruokonen muistaa olleensa isänsä kanssa 1960-luvulla majavajahdissa Ukonjoella. Yöpymispaikka oli terävänpään vanha sauna, silloin jo huonossa kunnossa. Myöhemmiltä vuosilta hän muistaa TUK:n kyltit maantien varressa ja paljon väkeä pihassa

Vuonna 1969 Ukonjoki pääsi TV-sarjanäytelmään, kun Pentti Haanpään ”Yhdeksän miehen saappaat” -romaanin perustuvan sarjan yksi kohtaus kuvattiin vanhalla sillalla, joka räjähtää perääntyvän joukon marssiessa sen yli. Sitä ennen Ukonjoki oli ylitetty kämpän kohdalle kuvausta varten rakennettua siltaa. Nähtävissä YLE Areenassa.

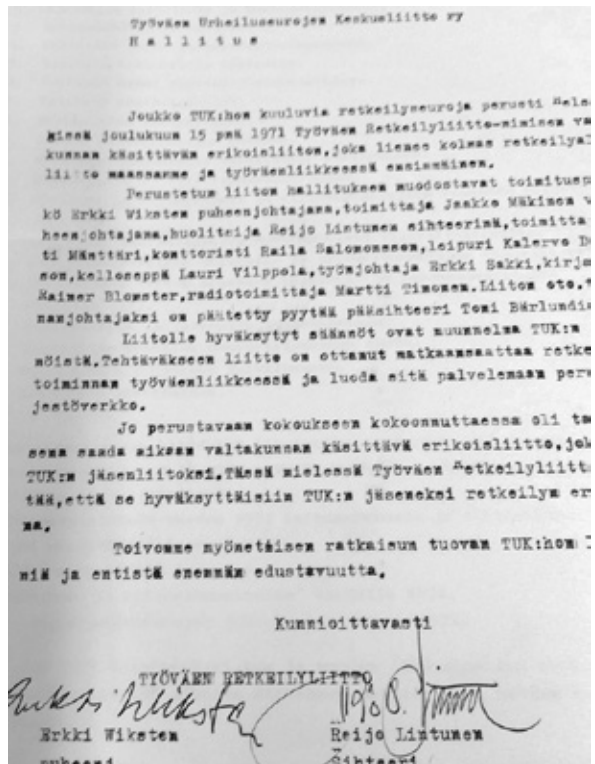
Ukonjoen kämpän 1970-luvun historia liittyy Työvään Retkeilyliiton perustamisvaiheisiin ja se taas työväen urheiluliikkeen (ja sosialidemokraattisen puolueen) hajaannukseen. Helsingin Työvään Retkeilijät oli perustettu v. 1967. Vuonna 1971 sen ehdotuksesta pidettiin Työvään Retkeilyliiton perustava kokous 15.12. Muita perustajaseuroja olivat Laajasalon Työvään Reippailijat, Nuuksion Tarpojat, Hyvinkään Retkeilijät, Sipoon Samoilijat, EU:n Retkeilijät ja Espoonlahden Kuntoilijat.

Jo perustavassa kokouksessa liitto päätti hakea TUK:n eli Työvään Urheiluseurojen Keskusliiton jäsenyyttä. Hakemus hyväksyttiin maaliskuussa 1972. Jäsenyys jatkui vuoteen 1978, jolloin TRL erosi TUK:sta perustellen eroa irtautumisella urheilutoiminnasta ja urheiluliikkeen kiistoista. Mitään skismaa ero ei aiheuttanut, sillä työväen urheiluliikkeen taas yhdyntyessä TUK edellytti, että TRL:lle taataan kehittyvät toimintaedellytykset ja huolehti hankkimansa Ukonjoen kämpän siirtymisestä TRL:n omistukseen. Liiton puheenjohtajana koko TUK-kauden ajan ja pitkään sen jälkeenkin toimi Erkki Wiksten.

TUK oli hankkinut Ukonjoen kämpäkartanon jäljellä olevat rakennukset liiton omistukseen syksyllä 1972 ”liiton virkistystoiminnan ja retkeilytoiminnan sekä Pohjois-Karjalan ja Saimaan piirin tarpeisiin.” Kauppakirjaa ei arkistoasiakirjoissa ole.

Kämpästä oli laadittu 19.9. päivätty seuraava kunnostusarvio:

Kämpä hirsirakenteinen, luonnonkivistä muurattu perustus. Ulkomitat n. 13 x 8 metriä. Majoitustilaa noin 20 henkilölle. Perustukset vankkumattomat. Hirret ensiluokkaisessa kunnossa, ei lahoa. Miltei uusi, erittäin hyväkuntoinen aaltopeltikate. Ulkoa tarkastellen muurit ensiluokkaisessa kunnossa. Sisäpuoleinen hirsiseinä puhdas (ainakin helposti puhdistettavissa). Porras lähivuosina uusittava, vielä käyttökunnossa. Hirsirakenteisena varmasti lämmin. Ikkunaluukut mielellään rakennettava uudelleen (vanhat olemassa, huonokuntoiset). Sauna vanhaa hirttä, alimmat hirret lahoja. Kuitenkin käyttökunnossa kun lattia uusitaan, mahdollisesti myös kiukaan hormi. Laituri rakennettava, saunan pukuhuoneessa toimiva takka.

Tarvittavat kunnostustoimenpiteet: Kämpän ulkomaalaus, sisäpintojen siistiminen, lattian maalaus, ikkunaluukut, noin seitsemän kappaletta, á 120 x 120. Laiturin rakennustyö. Saunan kunnostus (ensi sijassa lattia). Maantien vieressä sijainnin johdosta harkittava: aidan ja portin rakentaminen, keittopaikan järjestäminen, telttapaikkojen järjestäminen, jätehuollon järjestäminen. (em. toimenpiteet ehkä rahoitettavissa perittävillä vuokrilla!). Polttopuille tarvitaan katos.

Kunnostuskustannuksiksi arvioitiin tuolloin 2 500 mk. Samassa liittohallituksen päätöksessä valtuutettiin pääsihteeri neuvottelemaan myös Lieksan kauppalan omistamasta Litmon kämpästä. Asiasta ei pöytäkirjoissa ole sen jälkeen mitään merkintää.

Kämpän käytöstä TUK:n omistuksessa ei ole säilynyt kovin paljon tietoa. Liiton historiikissa todetaan lyhyesti, että kämppää käyttivät TUK:n piirit ja seurat sekä TRL:n jäsenseurat yhdessä. Vuodelta 1977 löytyy tietoa kolmesta Pohjois-Karjalan piirin tapahtumasta: pilkkikisat maaliskuussa, hiihtoleiri marraskuussa sekä halkotalkoot ja pikkujoulu, joihin osallistui 24 henkilöä kuudesta eri yhdistyksestä. Talkoissa purettiin Ukonjoen vanhan sillan ”kantarakennelmat” polttopuiksi kämpälle.

*Puita sahattiin ja pilkottiin noin 6 m3. Moottorisahamiehiä 5. Naiset paistoivat tal-
kooruuat, paistit ja piiraset. Taloudellisen vastuun kantoivat piiri ja JoKuLi yhdessä.
Talkookyydin järjestäneet eivät kantaneet matkakorvausta. Illalla poltettiin kuusen
kynttilät, pukitettiin ja tanssittiin ääninauhujen ja Tenho Kurosen haitarin tahtiin.
Pukkina H.Torni. Sunnuntai käytettiin lenkkeilyyn ja ympäristöön tutustumiseen.
Sunnuntaita vasten yöllä satoi lunta niin, että suksilla varustetut hiihtäjät saivat
tuntuman hiihtoon.*

Hiihtoleirillä oli ollut osanottajia 12, kaikki Matovaaran Mahdista, joka lie ollut kämpän aktiivisin käyttäjä. Pilkkikilpailussa osanottajia oli vähän ja he ehdottivatkin kisan siirtämistä Höytiäiselle tai Pyhäselälle pitkän matkan takia.

Seuraavana vuonna piirin pöytäkirjassa kerrotaan useilta tahoilta kysytyn eikö piiri-toimikunta voisi tutkia uuden saunan saamista Ukonjoelle. Asiasta päätettiin lähettää tiedustelu liittohallitukselle. Uusi sauna saatiinkin myöhemmin kämpän siirryttyä TRL:n omistukseen vuodenvaihteessa 1978/79.

TUK:n liittohallitus käsitteli kämpän kohtaloa kokouksessaan 13.12.1978 seuraavan esittelyn pohjalta:

Ukonjoen kämpppä on hankittu liiton retkeilytoiminnan käyttöön ja ollut Pohjois-Karjalan piirin hyvän huolenpidon alla. Kun TUL on ilmaissut epärointinsa TUK:n retkeilyseurojen hyväksymisestä liiton jäseneksi, niin tulisi harkita myös Ukonjoen kämpän säilyttämistä siinä tehtävässä, johon se on hankittu. TUK:n hiihtoväen puolelta on esitetty mahdollisena ratkaisuna, että Ukonjoesta tehtäisiin yksi TUL:n hiihdon harjoittelupiste lisäämällä kämpän varustusta. Päätös: oikeutetaan.

puheenjohtaja ja pääsihteerin 29.12.-78 jälkeen tekemään Ukonjoen kämppää koskevan kaupan hankintahintaan, jos sen hetkinen tilannearvio retkeilyseurojen liittymisestä antaa siihen aihetta.

TRL:n hallituksen työvaliokunnassa kämpän ostaminen oli esillä jo viikkoa myöhemmin eli 21.12. Pöytäkirjassa todetaan vain lyhyesti, että TUK:n pyyntö on 12 000 mk. Hallituksen pöytäkirjaa ei ole arkistossa, mutta ylimääräisessä liittokokouksessa 3.2.-79 on todettu TUK:n tarjonneen kämppää liitolle edellisen vuoden loppuun mennessä ja kauppa tehdyksi savottarakennuksista 12 000 markalla. Samalla oli tehty Metsähallitukselle anomus vuokraoikeuden siirtämisestä, mutta siihen ei vielä oltu saatu vastausta. Lisäksi liittokokouksen pöytäkirjaan on kirjattu: *"Oleellista asiassa on se, että rakennukset (hirsinen pääkämpä, sauna ja vanha sauna), jotka ovat hyväkuntoiset ja suurikokoiset, on tilanteen tullen mahdollista siirtää TRL:n omaisuutena muualle."* Paikan nimeksi hyväksyttiin Ukonjoen Retkeilykeskus, Lieksa.

Ukonjoen kauppa on vielä vahvistettu sääntömääräisessä liittokokouksessa kesäkuussa 1980.

Tämän jälkeen pöytäkirjoissa on harvakseltaan merkintöjä kämpällä tehdyistä korjauksista ja muutamista tapahtumista. Vuoden 1981 toimintakertomuksessa kerrotaan ensimmäisestä ilkityöstä eli ikkunoiden rikkomisesta ja korjaustöistä:

Hyvinkään Retkeilijät suorittivat korjaustöitä kunnostamalla kuistin, lasittamalla särkyneitä ikkunoita, laittamalla puusuojaan uuden peltikaton. Jokipenkassa on heidän laittamansa kellari, jonka seinät ja hyllyt ovat ruostumatonta terästä. HTR:n ryhmä suoritti siivoustöitä ja siirsi vanhan liiterin paikalle maata vanhan purupenkan muuttamiseksi kukkalavaksi. Heikki Helminen rakensi Ukonjoen majalle lukittavan porttipuomin sekä kauniin tienviitan.

Lähivuosien toiminnan suuntaviivoissa todettiin, että *Ukonjoen maja joudutaan maalaamaan ja että: Alueelle tehdään reitit sekä vesiretkelijoille, vaeltajille että automatkaajille. Seudun runsaat luonnon ja historian nähtävyydet otetaan huomioon. Kalastusmahdollisuus Ukonjoen vesillä tutkitaan ja saatetaan luviltaan ym. toimimaan.*

Vuoden 1984 toimintakertomuksessa Karjalan Retkeilijät mainitaan ensi kerran nimeltä. Ukonjoen maja on talkoilla maalattu vähin kustannuksin Vantaan ja Karhulan seurojen voimin. Majan huollon on hoitanut Karjalan Retkeilijät.

Kämpä juhannuksena v. 1987.

Jo edellisessä kertomuksessa on todettu, että Karjalaan on saatu uusi seura, joka otti piiriinsä Joensuun Urheilijain ja Joensuun Kuntoliikunnan jäsenet. Edelleen mainitaan, että Karjalassa on myös eri kunnissa järjestäytymättömiä retkeilyryhmiä.

Karjalan Retkeilijät oli perustettu Joensuussa 3.2.1983. Perustamiskokouksen koolle kutsuneen Esa Partasen mukaan luonnonsuojelu ja ympäristöasiat yleensä olivat tulleet esille. Haluttiin perustaa retkeilyseura, joka ei olisi mitenkään riippuvainen kaupungin avustuksista eikä byrokratiasta. Ukonjoki ei siis ollut seuran perustamisen pontimena, mutta Partanen oli kuullut kämpästä ja liitosta Kalevi Rajalalta ja sai myös ”liittymispaperit” Hämeenlinnan Työväen Retkeilijöiltä. Liiton jäseneksi pääsy ei ollut läpihuutojuttu, vaan liiton edustajat Wikstenin johdolla kävivät erikseen tutustumassa uuteen ehdokkaaseen.

Tavoitteena oli saada retkeilyseura myös Lieksaan, mutta se ei oikein onnistunut. Lyhyen ajan liiton jäsenenä kyllä olivat kyllä Ukonjoen kävijät ja Lieksan kävijät -nimiset seurat. Sen sijaan v. 1986 Outokumpuun perustettu seura, nykyinen Länsi-Karjalan Retkeilijät toimii edelleen.

Ensimmäinen Karjalan Retkeilijöiden järjestämä tapahtuma Ukonjoella oli kaksipäiväinen Susitaival-vaellus syyskuussa 1985. Heti seuraavana vuonna Ukonjoella järjestettiin liiton retkeilypäivät 24.-25.5. Osanottajia oli pitkälti toistasataa. Vuonna 1989 liitto järjesti Ukonjoella perheleirin. Toiset retkeilypäivät olivat vuorossa v. 2002.

Liiton retkeilypäivät järjestettiin toista kertaa Ukonjoella v. 2002. Sateessa puhumassa europarlamentaarikko Riitta Myller, Karjalan Retkeilijöiden perustajajäsen.

Ukonjoen kämpän käytöstä on alkuvuosilta tietoja liiton vuosikertomuksissa. Vuonna 1983 on kirjattu 481 yöpyjää, v. 1984 667, mutta v. 1985 vain 338 yöpyjää. Seuraavana vuonna on Esa Partanen ilmoittanut liittoon peräti 900 yöpymistä kämpällä. Kaikki vieraskirjat ovat tallella, mutta tätä kirjaa varten niitä ei ole yksityiskohtaisesti käyty läpi. Selkeä johtopäätös kuitenkin on se, että kämpä oli 1980-luvulla ja vielä 1990-luvun alkuvuosina ahkerassa käytössä kesät talvet. Liiton eteläsuomalaisten seurojen jäsenet kävivät hiihto-, kala-, marja- ja metsästysreissuilla tai sitten poikettiin matkalla Lapista tai Lappiin. Joskus tultiin linja-autolakin, kuten kuusankoskelaiset v. 1991.

Ulkomaisiakin vieraita kävi harvakseltaan, eniten saksalaisia, jotka saattoivat jarruttaa NFI-kyltin tien varressa nähtyään. Esa Partanen houkutteli paikalle petroskoi-laisen Sampo-klubin ja v. 1991 joukko virolaisia kuittasi vierailunsa vieraskirjaan.

Ensimmäisinä vuosina muiden jäsenseurojen jäsenet vastasivat pitkälti myös remonteista ja muista talkootöistä, mutta vähitellen päävastuu kämpän ylläpidosta siirtyi Karjalan Retkeilijöille. Missään vaiheessa vastuunjako seuran ja liiton välillä ei ole ollut täysin yksiselitteinen.

Kämpän ensimmäisistä kunnostamistoimista tärkein oli uuden saunan rakentaminen. Sen ajankohdasta ei ole saatu täyttä varmuutta. Raimo Latja muistaa kerrotun, että uusi sauna olisi ollut yhden aktiivijäsenen 50-vuotissyntymäpäivälahja. Joka tapauksessa rakentamiseen on käytetty Joensuun Hasanniemen kesäteatterin käytöstä pois jääneitä lavasteita, ja sauna rakennettiin nykyiselle paikalleen käm-

pästä alavirtaan päin. Ehkä liian lähelle rantaa, sillä rakennusvalvonnan kanssa jouduttiin käymään keskustelua. Vuonna 1986 liiton hallituksen pöytäkirjasta löytyy merkintä saunan kohentamisesta uusimalla ikkunakehikot ja savutorvet, korjaamalla takka ja tekemällä saunan päätyyn puukatos. Samalla on päätetty anoa Ukonjoen tuvan peruskorjaamiseen 20 000 mk. Ilmeisesti Raha-automaattiyhdistykseltä, jolta liitto sai useana vuonna avustuksia Lapin kämppien rakentamiseen. Tarkoituksena oli lattian eristysten uusiminen ja lämmityslaitteen korjaaminen.

Kämpän vanha uuni purettiin ja tilalle pystytettiin uusi vuolukivi-uuni.

Tuvan vanha uuni purettiin talkootyönä (Raimo Latja, Sakari Tahvanainen ja Juha Hämäläinen) yhtenä toukokuun viikonloppuna v. 1988. Myöhemmin älysimme tehneemme myös asbestityötä. Tilalle muurattiin marraskuussa Tahvanaisen hommaama Nunnanlahden Uunin vuolukivitakka. Palomuuria piti sitä ennen korjailla. Lattiatyö sen sijaan siirtyi vuoteen 1996 saakka.

Tuohon vanhaan uuniin liittyy Esa Partasen Retkeilijä-lehdessä v. 2008 kertoma hauska tarina Ukonjoen kevättalkoista.

Työläin urakka oli putsata uunin pankko. Siihen tarvittiin pientä ja laihaa retkeilijää – miestä tai naista. Aina sellaista ei ollut käytettävissä. Kerran ongelma hoitui itsestään. Tahvanaisen Sakun 78-vuotias äiti oli päättänyt ”hommautua” Retkeilijöiden jäseneksi ja Sakun mukaan puoliväkisin ”telläytyi” Ukonjoen siivoustalkoihin. Kantaessani vettä tuvan siivoojille en ollut uskoa silmiäni, kun näin mummon huiskivan pölyjä uunin päällä kontallaan. Oli pakko kysyä, että eikö tuohon vaikeampaan työhön olisi ollut nuorempaa työvoimaa. Naiset vakuuttivat lähes itkussa silmin, että emme mahtaneet mitään, kun mummo jo livahti uunille luudan ja luutun kanssa.

Vanhaa maalia raaputtamassa Erkki Närhi, Sakari Tahvanainen, Raimo Keronen, Erkki Anttila ja Tapio Puukko. Työtä seuraa oikealla Osmo Vuorenpää.

Hirsikehikkoiseen kaivon jokirannassa asennettiin renkaat, jotka Lassi Törnqvist hankki Lieksasta, ja myöhemmin käsipumppu. Pitkäjärven pönttöuuni purettiin ja kunnostettiin, ikkunaluukut vaihdettiin ja kolmeen huoneeseen hankittiin pöydät ja penkit. Matti Naakka ja Osmo Vuorenpää tekivät Osmon hommaamasta Karjalan punahongasta tuvan ja saunan pukuhuoneen pitkän pöydän ja penkit.

Kämpän kuistia on pitänyt korjata useamman kerran, kun katolta tulleet lumet ovat aiheuttaneet tuhoja. Jo v. 1986 kuistia remontoitiin ja v. 1994 se romahti pahasti.

Osmo Vuorenpää kiinnitti sen sinkillä seinään, mutta kerran sekin vielä petti, vaikka useimpina talvina on lumia käyty välillä pudottelemassa. Osmo Vuorenpää vastasi pari vuosikymmentä Ukonjoen polttopuiden hankinnasta ja liiterin täyttämisestä.

Kämpärakennus punamullattiin talkootyönä toukokuussa 2003. Itse maalausta suurempi urakka oli vanhan keltaisen maalin raaputtaminen, johon osallistui parikymmentä talokoolaista.

Kämpä maalattiin punaiseksi v. 2003. Punamultaa keittämässä Matti Naakka, Erkki Anttila ja Raimo Latja.

2000-luvun suurin rakennusprojekti on ollut esikunnan vanhan saunan, välillä puuliiterinäkin toimineen, täydellinen remontti ja muutos majoitustilaksi. Useamman vuoden kestänyt työ alkoi v. 2007 ja valmistui v. 2012. Työpiirustukset teki Tuomas Kettunen ja materiaalit olivat Karjalan Retkeilijöiden lahjoitustavaraa savupiippua, eristevilloja ja paneeleita lukuun ottamatta. Uusi kämpppä ristittiin Einariksi Ukonjoen savotan työnjohtajan muistoksi.

Entinen esikunnan sauna remontin alkaessa.

Majoitustilaksi kunnostettu Einari nykykunnossa

Einarin hirsikehikon pystytyksessä ahkeroi Mikko Ruoppa. Työtä seuraamassa Tuomas Kettunen.

Muutakin on tehty, mm. varastorakennus liitolle ja Karjalan Retkeilijöille, grillikat-
tos pihaan, toinen huussi puuliiterin taakse, uusi halkokatos, lipputanko, jäteka-
tos tien varteen. Saunaa on korjattu useamman kerran, v. 2007 se viemäröitiin ja
v. 2014 sinne saatiin kesävesijohto pumppuineen. Kesällä 2021 uusittiin tuvan
”kunnallistekniikkaa” johtamalla jätevedet vähän kauemmaksi kämpästä. Kaasu-
valot korvattiin aurinkosähköllä, joka ei syyspimeillä enää tahdo riittää. Talkootöitä
ovat johtaneet liiton silloinen kiinteistövastaava Jaakko Korhonen ja Tuomas
Kettunen. Viime vuosien rakennusmiehiä ovat olleet mm. Matti Naakka, Raimo
Kitunen, Heikki Aaltonen, Mikko Ruoppa, Toivo Raassina ja Arvo Åke. Talonmie-
hen tehtäviä hoiti monta vuotta Erkki Ajakainen.

Jaakko Korhonen, Jorma Okkonen ja Ilmo Nousiainen kämpän katolla kulkusiltaa asentamassa.

Jo v. 1987 saatiin Pitkäjärvelle vene kalastusta varten. Sen lahjoitti Pohjois-Karjalan
Haka. Myöhemmin siirrettiin Laamankosken kämpältä käytetty vene Hukkalam-
melle ja kun Pitkäjärvelle saatiin uusi vene, vietiin vanha Suomunjärven rantaan
Metsähallituksen luvalla.

Viime vuosien säännöllisiä toimintatapahtumia Ukonjoella ovat olleet KR:n
syys- tai kevätkokous pikkujouluineen/pilkkikisoineen, toukokuiset kevättalkoot
ja syksyiset puolukkaretket. Liitto on järjestänyt kämpällä useat jäsentapaamiset,
Elotreffit. Kesä 2023 huipentui kämpän 75-vuotisjuhlaan ja Karjalan Retkeilijöiden
40-vuotisjuhla-
retkeilyyn.

Tuula Immonen, Leila Pursiainen ja Raimo Oinonen Einarin vihkiäisissä.

Sisäkuva Einarista.

Rantatöyräälle pystytettiin grillikatos ja sen viereen uusi pihapöytä.

Uuden varaston harjannostajaiset. Harjan varressa Jari Penttinen ja Erkki Ajakainen.

Siivoustalkoot jäivät turhan usein vain naisten vastuulle. Ansaitulla tauolla Leila Pursiainen ja Liisi Juvonen.

Talkoolaisia ryhmäkuvassa v. 2008 Takarivissä vasemmalta Ilmo Nousiainen, Erkki Aja-kainen, Viljo Hyvönen, Jorma Okkonen, Arvo Malinen, Reijo Mehtonen, Erkki Anttila, Matti Naakka ja Jari Penttinen. Edessä istumassa Liisa Okkonen, Pirkko Seeslahti, Tuula Susi, Jaakko Korhonen, Leila Pursiainen ja Sari Komonen.

Polttopuuhuolto on kämpän ylläpidon a ja o. Koivuhalkoa on tuotu rankoina rekalla tai trak-torilla, joskus on korjattu tuulenkaatoja maantien varresta. Kuvassa Seppo Tykkyläinen, Teuvo Leppänen, ?, Erkki Ajakainen ja Seppo Savolainen.

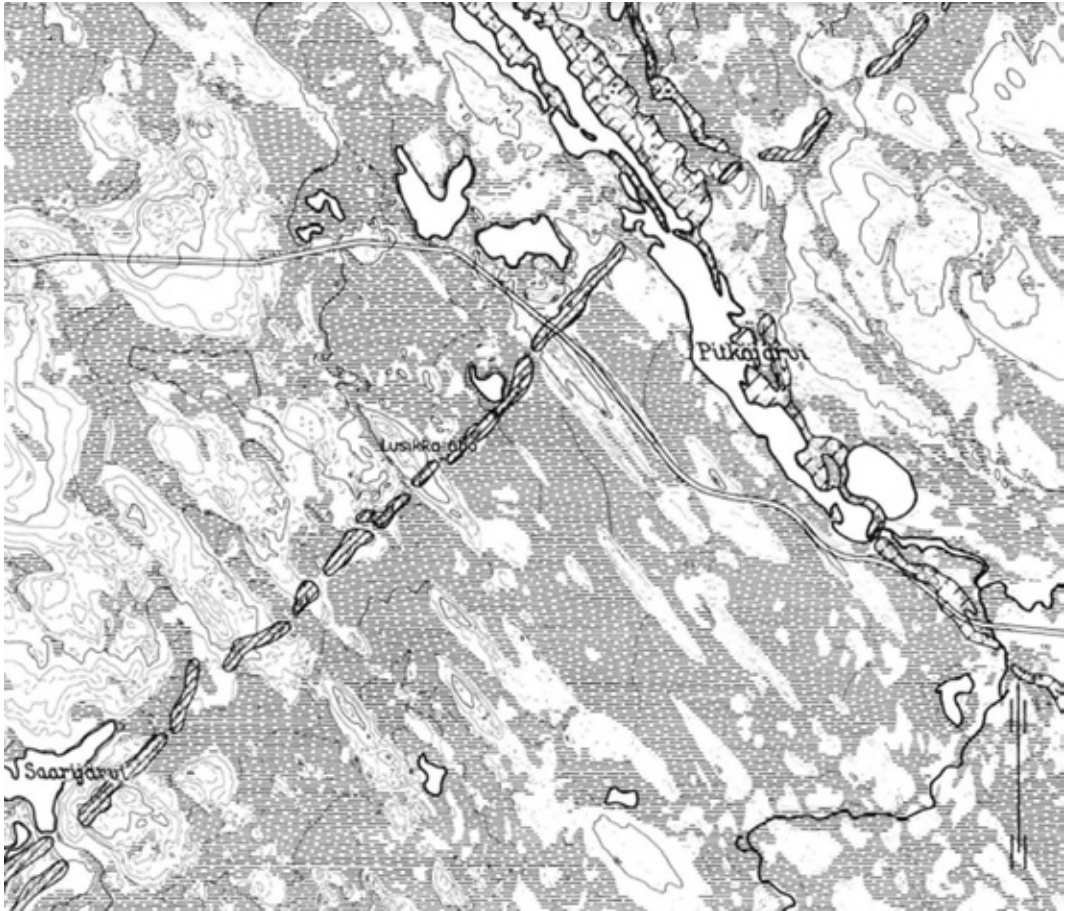
Einarin vihkiäisissä katsottiin myös miten pölkky justeerilla katkeaa. Sahan päissä Jaakko Turunen ja Raimo Oinonen. "Tuomarina" Juha Hämäläinen ja kameran kanssa Raimo Latja. Tapahtumaa todistavat vasemmalla Merja Koivuluhta ja oikealla Erkki Ajakainen.

UKONJOEN LUONTO

Ukonjoen alue on osa Vaara-Karjalaa, missä korkeimmat vaaranlaet kohoavat lähelle 300 metriä merenpinnan yläpuolelle. Ukonjoen lähiympäristössä korkein on Jyrinvaara, yli 240 m mpy. Sitäkin korkeampia ovat Haapavaara ja Pehkosenvaara Elimon alueella ja Korpivaara (285 m) idässä. Ruokojärven pinta on 227 m mpy, Elimonjärven 217 m, Pitkäjärven ja Hukkalammen 167,9 m. Melko lyhyellä matkalla Ruokojoki-Ukonjoki laskee yli 50 m alemmaksi. Säännöstellyn Koitereen pinnan taso vaihtelee 142-144 metrin välillä.

Vaara-Karjalan kallioperä on graniittia. Maastonmuodoissa näkyvät jääkauden sulamisvaiheen jäljet. Reilut 10 000 vuotta sitten mannerjäätikön sulaminen keskeytyi useamman kerran. Silloin muodostuivat Salpausselät, joista viimeisen eli Kolmannen Salpausselän kanssa samanikäinen on Jaamankankaalta Uimaharjun ja Suomunjärven kautta Piiloon ja Pitkäjärvelle ja sieltä rajan taakse ulottuva reuna-moreenimuodostuma. Ari Lyytikäisen ja Osmo Kontturin Pohjois-Karjalan harjuluonto -tutkimuksen mukaan se käsittää useita rinnakkaisia, matalia moreeni-

harjanteita ja Piilon alueella laajan reunatasanteen, joka on 160-162 m mpy. Hyvin selvästi se on näkyvissä Selkäsuon ja Kapustalammen välissä, missä Koskutkankaantie kulkee reunamoreenin etureunassa. Pitkäjärven kohdalla sen leikkaa kaakosta luoteeseen kulkeva harjujakso. Reunamoreeni jatkuu yhtenäisenä Jyrinvaaran yli ja katkeillen Venäjän rajalle. Pitkäjärven harju on osa Ilomantsin Valkeajärveltä Ruunaanjärvelle asti ulottuvaa jäätikön sulamisvesiuomiin kerrostuneiden pitkittäisharjujen jaksoa.

Pitkäjärvenharju leikkaa lounaasta koilliseen kulkevan reunamoreenijakson.

Korkeampien vaarojen välissä Ukonjoen ympäristön karttakuvassa vaihtelevat matalahkot, kaakosta luoteeseen suuntautuvat kangasmaasaarekkeet – syntyhistorialtaan ne ovat pohjamoreenista muodostuneita drumliineja - ja niiden väliset suot, jotka suurimmaksi osaksi on metsäojitettu ja siten menettäneet luonnontilansa. Ainoa luonnontilaisena säästetty isompi suo on rajavyöhykkeellä sijaitseva Haapasuo. Lusikkasuolta pari kilometriä kämpältä Lieksan suuntaan ja Tohlin-suolta neljän kilometrin päässä koillisessa on nostettu turvetta, minkä päätyttyä niillä on viljelty ruokohelpeä.

Koitereen pohjoispuoliset alueet Pielisen ja Venäjän rajan välillä kuuluvat kasvi-
maantieteellisessä aluejaossa Pohjanmaan-Kainuun keskiboreaaliseen vyöhyk-
keeseen. Se on sekä kasvillisuustyyppien että eliölajien vaihtumisvyöhykettä Etelä-
ja Pohjois-Suomen välillä. Hoitoalueen suunnitelmissa metsätyypit on kuitenkin
esitetty yleistäen jakamalla metsät mustikkatyypin (MT), puolukkatyypin (VT)
ja kanervatyypin (CT) metsiin. Ukonjoen-Tohlinjoen hoitolohkossa (hoitoalueen
karttalehdet 4 ja 5) oli 1950-luvun alussa tehdyssä metsätalouden tarkastuksessa
suunnilleen saman verran, n. 6 000 hehtaaria, mustikka- ja puolukkatyypin metsiä.
Lähes yhtä paljon oli silloin metsämaaksi luettuja korpia ja rämeitä. Huonokas-
vuisten soiden ja joutomaiden osuus oli näitä suurempi, mikä panee epäilemään
myöhemmin tehtyjen ojitusten tarkoituksenmukaisuutta.

Mänty oli ja on vallitseva puulaji kangasmailla ja harjuilla. Kuusta on eniten soiden
reunamilla ja jokien varsilla, mutta myös monien vaarojen rinteillä. Kasvillisuudes-
sa on joitakin tyyppilajeja, jotka yleistyvät suuresti keskiboreaaliseen vyöhykkeelle
tullessa. Tällaisia ovat esimerkiksi variksenmarja ja vaivaiskoivu. Tyypillistä on
myös mustikan runsastuminen kuivilla kankailla. Hauska lisä tämän vyöhykkeen
suokasvillisuuteen on ruohokanukka, joka alkaa yleistyä jo Ilomantsin puolella.
Monelle eteläsuomalaiselle uusi tuttavuus on myös rämesoiden valtavarpuihin tääl-
lä kuuluva valkokukkainen vaivero. Ojitetutkin suot antavat vielä hyvinä vuosina
kohtuullisia lakkasatoja. Puolukkaa Ukonjoelta saa joka syksy.

Esa Parviaisen "vaatimaton" puolukkasaaletti.

Isoista nisäkkäistä Ukonjoen ympäristön faunaan kuuluu tietysti hirvi, jonka jokainen luonnossa kulkija voi hyvinkin nähdä. Metsäpeuran jäljet on nähty ker-
ran keväthangilla Kirkisensalmessa. Kaikki suurpedot, karhu, ahma, ilves ja susi,
on havaittu, ahma jopa kämpän ikkunasta. Sillä on ollut vakituinen reviiri Ukon-
joen-Näätäpuron maisemissa. Näätä ja sauikko kuuluvat myös vakinaiseen lajis-
toon, samoin kuin majava, jolla on ollut useampi pesäkeko Ukonjoessa. Kärpän ja
lumikon voi nähdä kämpän pihassakin.

Lintuhavaintoja alueella on eniten tehnyt Raimo Latja. Hänellä oli parhaimmillaan
myös kymmeniä linnunpönttöjä alueen metsissä ja hän on rengastanut Ukonjoella
yli 30 vuoden ajan yhteensä lähes 5 000 lintua. Enin osa on ruokinnalta saatuja
tiaisia, mutta runsaasti myös käpylintuja, punatulkkuja, urpiaisia ja vihervarpu-
sia. Pöntöistä rengastetuista leppälinnun poikasista on saatu kaksi rengaslöytöä
Marokosta ja yksi Ukonjoen vihervarpunen löytyi myöhemmin silloisesta Tsek-
koslovakiasta.

Raimo Latja rengasti vuosikymmenien ajan lintuja Ukonjoella.

Metsälajit tietysti vallitsevat alueen linnustossa; yleisiä ovat peippo, punakylkirastas ja muut rastaat, leppälintu, metsäkirvinen, punarinta, käpytikka ja käki. Talvisydän on hiljainen, ruokinta-automaatilla käy jokunen hömö- ja töyhtötiainen ja myös närhet ovat sen löytäneet. Hangella saattaa nähdä pyyn ja riekon jäljet ja lumikiepeistä pyrähtää liikkeelle teeriparvi. Pitkätammella sukkeltelee joka talvi koskikara. Kevättalvella tulevat vaeltajat: talitiaisia, käpylintuja, taviokuurnia, urpiaisia. Maantien varrella näkee keväällä usein pohjoiseen matkaavia pulmusia.

Järvet, lammet ja joet tuovat oman lisänsä faunaan. Laulujoutsen melskaa joen mutkassa, telkkä, sinisorsa, haapana ja tavi ovat jokavuotisia tuttavuuksia ja pikkulammissa saattaa tavata kaakkurin. Kahlaajista liro, pikkukuovi, metsäviklo ja rantasipi pesivät alueella. Kotkan näkee joskus leijailemassa taivaalla, samoin hiiri- ja mehiläishaukan, hyvällä onnella myös sinisuohaukan. Kalasääskellä oli 1950-luvulla pesä lakkapäämännyn latvassa suolla nykyisellä Koskutkankaan suojelualueella ja 2000-luvun alussa Piilon tulipaikan luona Ukonjokivarressa. Helmipöllö on pesinyt jokivarren pöntössä ja yhtenä keväänä viirupöllö kökötti koko päivän pihakuudessa. Sillä on ollut vakituinen reviiri jossakin joen takana.

Pihapiirin kesälinnuista näkyvimpiä ja kuuluvimpia olivat pääskys. Olivat, sillä viime kesinä paikalla on ollut enää yksi haarapääskypari 1990-luvun liki kahdenkymmenen räystäspääskyn ja parin kolmen haarapääskyn asemesta. Syy niiden vähenemiseen on arvoitus, ainakaan sääskien ja paarmojen määrä ei ole vähentynyt.

Kaikkiaan Latjan havaintovihkoihin on kertynyt yli sata lintulajia Ukonjoella ja sen lähiympäristössä. Todellisia harvinaisuuksia on vähän; yhden kerran on havaittu kirjosiipikäpylintu ja lapintiainen ja useamman kerran toinen pohjoisen laji kuukkeli. Särkkäharjulla ja Kirkisenvaaran takana Latja on aikanaan nähnyt kuukkelipoikueenkin. Viimeinen kuukkelihavainto on 2020-luvun alusta. Yhtenä syksynä Latja ja Hämmäläinen yllättyivät kämpän portilla näyttäytynyttä eksoottista harjalintua.

Jo 1950-luvulla, metsätalouden muuttuessa entistä tehokkaammaksi, hoitoalueessa kiinnitettiin huomiota tarpeeseen jättää maisemallisesti arvokkaita metsiköitä hakkuiden ulkopuolelle. Sitä perusteltiin kauniisti:

Hoitoalueessa on jo aikaisemmin varattu säästömetsiksi useampia alueita ja ehdotetaan ne sellaisenaan säilytettäväksi, että jäisi edes joku aivan luonnontilainen metsikkö malliksi ja näytekohteeksi tuleville sukupolville.

Ei niitä todellisuudessa monta ollut. Näistä säästömetsistä, joiden puusto tuolloin oli parhaimmillaan jopa lähes 300-vuotiaista, muodostettiin ensin metsähallituksen luonnonhoitometsiä. Vuonna 2021 niiden suojelustatus vahvistettiin perustamalla ympäristöministeriön asetuksella 36 hehtaarin laajuinen Pitkäljärven luonnonsuojelualue, joka Pitkäljärven harjun lisäksi käsittää kaikille Ukonjoen kävijöille tutun Särkkäharjun maantien eteläpuolella.

Valtioneuvoston asetuksella rauhoitettiin Ukonjoen ympäristössä samoin luonnonhoitometsänä pitkään ollut Koskutkankaan luonnonsuojelualue (266 ha) Lieksan maantien molemmin puolin sekä Lieksan itärajan luonnonsuojelualue niminen kokonaisuus, johon kuuluvat edellä jo mainitut Haapasuo ympäristöineen ja kolmilakinen Jyrinvaara Tohlinsuon pohjoispuolella. Myös Nikkilänvaaran eteläpuolella sijaitseva Pönttövaaran-Pahkavaaran 452 ha:n suuruinen alue vanhoine metsineen sai lainsuojan.

Vähäisiä suojelualueita lukuunottamatta alueen metsät ovat tavanomaisia talousmetsiä. Niiden keskimääräinen ikä on yli 50 vuotta, mikä merkitsee päätehakkuiden lisääntymistä lähivuosina. Hakuut ovat Ukonjoen savotta-ajoista ”pehmentyneet”; aukkojen koko on pienempi ja luontaisen uudistamisen osuus kasvanut. Uudisojituksia ei enää tehdä ja vanhoja ojitusalueita ennallistetaan, mm. Elimon tien varressa on työ menossa. Vesistöjen rannoille pyritään jättämään suojavyöhykkeet, joiden leveys vaihtelee.

Aika ja tehokas metsänhoito ovat hävittäneet vanhojen rakennuspaikkojen ja polkujen lisäksi myös Ukonjoen ympäristön sotahistoriaa. Elokuussa 1944 käytiin Reetunlammella (kartassa Reitunlampi) viitisen kilometriä Ukonjoelta koilliseen taistelu neuvostopartisaanien ja heitä takaa-ajaneiden suomalaissotilaiden välillä. Kymmenen suomalaista kaatui ja viholliset pakenivat Ukonjärven kiertäen Ilomantsin suuntaan. Taistelupaikalla säilyivät pitkään venäläisten tuliasemat.

Lähimmät näihin päiviin säilyneet ja entisöidyt muistomerkit ovat Kaatiinlammella Inarintien varrella. Inarin vartioaseman ja rajan välisessä maastossa käytiin talvisodan ensimmäinen taistelu, jossa ensimmäisen laukauksen ampui Ukonjoen kämpän rakentajiin myöhemmin kuulunut Mikko Kallionpää. Puolustajat joutuivat vetäytymään Kitsiin Palkinjärven puolustusasemaan ja Viisikon linjaan Hatunkylään asti, missä vihollinen pysäytettiin ja lopulta ajettiin takaisin rajan taa. Kitsin linjan asemat ovat edelleen alkuperäisinä olemassa.

Kilpikaarnamäntyjä ja keloja Särkkäharjun suojelualueella.

Välirauhan aikana Kaatiinlammelle rakennettiin Salpalinjan etuasema, jonka rakenne on kuvattu maantien varressa olevassa opastaulussa. Panssarinestekivet louhittiin Pusurinjoen louhokselta. Aseman eteläosassa, Valkealammen eteläpuolella nykyisen Karhunpolun varressa on entisöityjä, mutta jo romahtaneita korsuja ja taisteluhautaa.

Partisaanien toiminnasta ja tuhotöistä kertovat useat muistomerkit mm. Ritojärvellä ja Suomunjärvellä Uimaharjuntieltä johtavan pohjoisemman metsäautotien varressa. Pari päivää ennen edellä mainittua Reetunlammen taistelua venäläiset olivat hyökänneet Piilon metsänvartijan taloon ja vielä välirauhan aikana polttivat vetäytyessään Nikkilänvaaran talon.

Molemmat tässä kirjassa esillä olevat vesistöt, Haapajoen ja Ukonjoen, suojeltiin v. 1986 säädetyllä koskiensuojelulailla. Mitään konkreettisia suunnitelmia niissä olevien vähäisten koskien – jos sellaisista edes voi puhua – rakentamisesta ei ollut lukuun ottamatta Haapajoen Louhikoskea Ilomantsiin menevän tien sillan alla. Voimalaitoksena sen teho olisi 0,5 MW. Haapajoessa on pari muuta vähäistä koskea ja useampi pieni sahi. Ukonjoessa niitä on seitsemän. Kuten edellä on todettu on molemmat joet aikanaan perattu uittoväyliksi.

Joet virtaavat jääkauden synnyttämien harju- ja hiekkamaiden ja niiden välisten, nyt pääosaksi ojitettujen soiden mosaiikissa. Etenkin Ukonjoki mutkittelee voimakkaasti. Vesistöt luokitellaan pieniksi humuspitoisiksi virtavesiksi. Ukonjoen alueen vähäiset järvet ovat matalia, humuspitoisia ja ravinteikkaita. Itse Ukonjoessa vesi on erittäin humuspitoista ja tummaa. Joen lähteenä olevassa Ruokojärvessä vesi on lisäksi erittäin hapanta, pH alle 5.

Kalaston erikoisuuksiin Ukonjoella kuuluu seipi eli korpiainen, särkikala, joka Vuoksen vesistössä on Pohjois-Karjalan laji. Metsähallituksen istutuksista lienevät peräisin Pitkäjärven ja Hukkalammen siiat. Joku onnellinen on saanut joesta taimenen – niitä istutettiin ainakin v. 1991 -ja harjuksistakin on huhuttu. Tavallinen kalastaja saa tyytyä haukiin ja mustiin ahveniin.

Sakari Tahvanainen, Karjalan Retkeilijöiden toinen puheenjohtaja ja innokas kalamies, kokee verkkoja Pitkäjärvellä.

Ukonjoen kämpän sivuitse kulkee yksi maakunnan tärkeimmistä vaellusreiteistä, 130 kilometrin pituinen Karhunpolku. Sen lähtöpaikka on Patvinsuon kansallispuistossa ja pääte piste Sotkamon puolella Teljossa Lieksa-Kuhmo maantien varressa. Matka Suomusta Ukonjoelle on n. 20 km, ja polku kulkee Piilosta

eteenpäin Ukonjokivartta Ahokosken laavun kautta. Lieksa-Ilomantsi -tien ylitettyään se jatkuu Pitkäjärven harjua Kirkisensalmen laavulle ja Pitkäjärven autiotuvalle ja sieltä pohjoiseen Särkkäjoen kautta kohti Ruunaata

Karjalan Retkeilijöitä tauolla Ahokosken laavulla Karhunpolun varressa.

JUHLAVUOSI

Vuonna 2023 tuli kuluneeksi 75 vuotta Ukonjoen kämppähdykskunnan rakentamisesta ja savotan alkamisesta. 40. toimintavuottaan juhlinut Karjalan Retkeilijät yhdisti nämä ”tasavuodet” järjestämällä elokuussa Ukonjoen kämpällä liiton Elotreffien yhteyteen oman juhlapatikan Pitkäjärven ympäri ja kämpän syntymäpäivätapahtuman. Mukavasta juhlasta tekivät aivan erityisen mukana olleet Ukonjoen savotan veteraanit: Turusen veljekset Sulo, Erkki ja Jaakko, Raimo Oinonen ja Piilon isäntä Erkki Mustonen. Liiton tervehdysten juhlaan toi puheenjohtaja Hannele Pöllä ja Lieksan kaupungin terveiset hyvinvointijohtaja Arto Sihvonen. Myös kummiseurat Vihdistä ja Outokummusta onnittelivat paikan päällä ja monet muut seurat postitse. Osallistujia juhlassa oli yli neljäkymmentä.

Yhteiskuvassa Turusen veljekset eturivissä hattu päässä, vasemmalta kolmantena Erkki, viidentenä Jaakko ja etumaisena Sulo.

Suomen Retkeilyliiton puheenjohtaja Hannele Pöllä.

Liiton edellisen puheenjohtajan Hannu Puhalaisen toivotti tervetulleeksi Reijo Ruukonen.

Juhlapatikkalaisia tauolla Kirkisensalmen laavulla Pitkäjärvellä.

Ruoka maittoi Pitkäjärven kierroksen jälkeen

Karjalan Retkeilijät ovat kokoontuneet lähes joka vuosi marraskuussa syyskokoukseen ja pikkujoulun viettoon Ukonjoella. Pöydän päässä liiton silloinen puheenjohtaja Tauno Hellsten Kuusankoskelta keskustelee Tuomas Kettusen kanssa 2000-luvun alussa.

Karjalan Retkeilijät on Patvinsuon kansallispuiston ystäväyhdistys, jonka tehtäviin on kuulunut mm. Suomen opastuskeskuksen pihapiirin heinätyö.

Kirjan jo mentyä painoon syttyi Ukonjoen sauna tuleen 28.10. -23 illalla. Päältäpäin vauriot näyttävät vähäisiltä, mutta sisältä tuho on täydellinen. Viiden vuosikymmenen löyly on lyöty.

LÄHTEET:

Metsähallituksen ja sen Koitereen hoitoalueen arkistot Kansallisarkistossa

TRL:n arkisto Työväen Arkistossa

TUK:n arkisto Urheilumuseossa

Elinkeinoelämän Keskusarkisto Mikkelissä

Kansalliskirjaston digiarkisto

Karjalaisen digiarkisto

Viikko Pohjois-Karjalan arkisto

Haastatellut, sitaattit ja valokuvat: Raimo Keränen, Raimo Oinonen, Sylvi Auraskari, Jarkko Heikkinen, Heimo Hyppönen, Mikko Kallionpää, Leevi Karhu, Toini Kaverinen, Pertti Kilpeläinen, Jouko Koukkunen, Otto Kurvinen, Tauno Kurvinen, Antti Laatikainen, Erkki Mustonen, Sulo Nuutinen, Taisto Oinonen, Annikki Parviainen, Maunu Pursiainen, Keijo Ruponen, Aulis Rytönen, Hilikka Rätty, Jouko Sarkkinen, Heimo Tanskanen, Uljas Tanskanen, Erkki Turunen, Jaakko Turunen, Sulo Turunen, Urho Åke

Finna.fi, Heli Itkonen, Liisi Juvonen, Raimo Latja, Timo Mikkonen, Mia Neuvonen, Esa Partanen, Esa Parviainen ja Karjalan Retkeilijöiden kotisivut.

Heimo Hyppönen

Mikko Kallionpää

Leevi Karhu

Raimo Keränen

Jouko Koukkunen

Otto Kurvinen

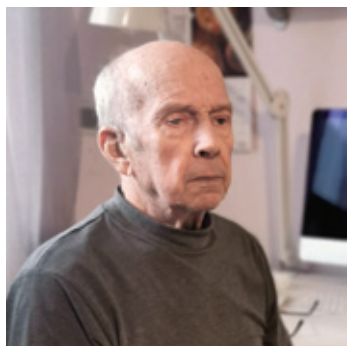
Antti Laatikainen

Erkki Mustonen

Sulo Nuutinen

Raimo Oinonen

Taisto Oinonen

Keijo Ruponen

Aulis Rytönen

Eero Saastamoinen

Heimo Tanskanen

Jaakko Turunen

Erkki Turunen

Sulo Turunen

KIRJALLISUUTTA:

Björn, Ismo 2000: Kaikki irti metsästä. SKS.

Hölttä, Harri 2013: Itä-Suomen metsävarat 1850–1930 ja niistä tehdyt tulkinnot. Metsätieteen aikakauskirja 4/2013: 627–646.

Katajala, Kimmo-Juvonen, Jaana (toim) 2006: Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809-1939.

Kekkonen, Jukka 1967: Metsälainsäädännön murros 1800-luvun puolivälissä. Teoksessa Oikeutta ja historiaa. Heikki Ylikankaan 50-vuotisjuhlakirja.

Kupiainen, Heikki 2007: Savotta-Suomen synty, kukoistus ja hajoaminen.

Kylä nousee tuhkasta. Hattuvaaran kyläyhdistys 2005.

Lyytikäinen, Ari-Kontturi, Osmo 1980: Pohjois-Karjalan harjuluonto.

Mikkonen, Matti 1966: Metsätyömies tämän vuosisadan aikana Pielisjärven pitäjässä.

Mustonen, Tero-Mustonen, Kaisu: Koitajoen erämaataloudet muuttuvassa ympäristössä.

Niikko, Jussi 2015: Sotasavotasta savottaan. Pro gradu. Helsingin yliopisto.

Oksanen, Tauno – Martikainen, Paavo 1998: Painajainen Pielisjärvellä.

Ollonquist, Pekka 1996: Metsätalous ja talouspolitiikka Suomessa.

Paasilinna, Arto 2003: Sadan vuoden savotta.

Pakkanen, Esko-Leikola, Matti 2010: Metsää, puuta ja kovaa työtä.

Pohjonen, Juha 1996: Gutzeitin Karjalat. Pohjois-Karjalan Historiallisen yhdistyksen vuosikirja 4. 1995.

Potinkara, Oiva 1997: Suomun suurilta saloilta. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, Sarja A, No 12.

Päivä närettä kiertää. Pohjois-Karjalan metsänhoitajat 75 vuotta. 2002.

Rainio, Heikki 1991: The Younger Dryas Ice-marginal Formations of Southern Finland in Geological survey of Finland Guide 32.

Raitio, Kaisa- Rannikko, Pertti 2006: Metsien käyttö ja sosiaalinen kestävyys: Metsähallituksen roolin muuttuminen Lieksassa. Metsätieteellinen aikakauskirja. Retkeilijä-lehti 2/2010.

Ropponen, Jari 1985: Pohjois-Karjalan Uittoyhdistys 1886-1986.

Valhola, Niilo 1988: Savusaunassa ensipotkut.

Vauramo, Anu 1995: Kämpiltä kelokyliin. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 44.

Kirja kertoo Ukonjoen suuresta savotasta Pielisjärvellä vuosina 1948-57 mukana olleiden työmiesten, emäntien ja kämpppäpoikien kertomana ja arkistotietojen täydentämänä. Taustana on alueen metsänkäytön vuosisadan mittainen historia ja nykypäivään johdattaa Ukonjoen kämpän savotanjälkeinen elämä retkeilyseurojen tukikohtana. Myös itse Ukonjoki ja alueen muu luonto tulevat kuvatuiksi.

